

Μηροδουκ.

ΘΕΜΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η χρήση του σχεδίου, του παραμυθιού και του παιχνιδιού από τον κοινωνικό λειτουργό στην εργασία του με τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας

Υπεύθυνη Καθηγήτρια: Χαραλάμπους Μαίρη

Υπεύθυνη Σπουδάστρια: Μητρουλάκη Γεωργία

Πτυχιακή εργασία για την λήψη πτυχίου στο τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, της Σχολής Επαγγελμάτων, Υγείας και Πρόνοιας ΤΕΙ Πάτρας

ΠΑΤΡΑ, 23 ΙΟΥΝΙΟΥ 1998

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	2594
----------------------	------

Η τριμελής Επιτροπή για την έγκριση της πτυχιακής

Υπογραφή

Υπογραφή

Υπογραφή

ΘΕΜΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**Η χρήση του σχεδίου, του παραμυθιού και του
παιχνιδιού από τον κοινωνικό λειτουργό
στην εργασία του με τα παιδιά
της προσχολικής ηλικίας**

Υπεύθυνη Καθηγήτρια: Χαραλάμπους Μαίρη

Υπεύθυνη Σπουδάστρια: Μητρουλάκη Γεωργία

Επιτροπή Καθηγητών

**Πτυχιακή εργασία για την λήψη πτυχίου στο τμήμα Κοινωνικής
Εργασίας, της Σχολής Επαγγελμάτων, Υγείας και Πρόνοιας ΤΕΙ Πάτρας**

ΠΑΤΡΑ, 23 ΙΟΥΝΙΟΥ 1998

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αναγνώριση	III
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	IV
ΚΕΦΑΛΑΙΟ I	
<u>Εισαγωγή</u>	1
<u>Το πρόβλημα</u>	3
<u>Ο σκοπός</u>	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ II	
<u>Μεθοδολογία</u>	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ III	
ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΛΛΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ	
ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	
1. Οι ανάγκες του παιδιού του παιδιού της προσχολικής ηλικίας	10
1.1 Σύντομη θεώρηση της νηπιακής ηλικίας (ψυχοσωματική και νοητική ανάπτυξη)	11
1.2 Η νοητική ανάπτυξη του νηπίου: Η περίοδος της προσυλλογιστικής σκέψης	14
2. Η σημασία και η αναγκαιότητα της αισθητικής έκφρασης για το παιδί	15
2.1 Τα στάδια εξέλιξης της ζωγραφικής στην νηπιακή ηλικία	18
2.2 Το περιεχόμενο της νηπιακής ζωγραφικής	20
2.3 Η σημασία των χρωμάτων	23
2.4 Το σχέδιο σαν διαγνωστικό μέσο	25
2.5 Το σχέδιο σαν θεραπευτικό μέσο	31
2.6 Η χρήση του σχεδίου από τον Κοινωνικό λειτουργό	32
3. Η σπουδαιότητα και η επίδραση του παραμυθιού στο παιδί της προσχολικής ηλικίας	36
3.1 Ο διαγνωστικός και θεραπευτικός ρόλος του παραμυθιού	39
3.2 Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στην χρήση του παραμυθιού	41
3.3 Τα κριτήρια επιλογής του καλού παραμυθιού από τον κοινωνικό λειτουργό	45
4. Η σπουδαιότητα και η προσφορά του παιχνιδιού στο παιδί της προσχολικής ηλικίας	47
4.1 Θεωρίες που σχετίζονται με τους λόγους που ωθούν τα νήπια στο παιχνίδι	52
4.2 Ταξινόμηση των παιχνιδιών σύμφωνα με την νοημοσύνη των παιδιών	55
4.3 Το παιχνίδι σαν διαγνωστικό εργαλείο	57
4.4 Ο θεραπευτικός ρόλος του παιχνιδιού	61
4.5 Ο κοινωνικός λειτουργός και η χρήση του παιχνιδιού στην εργασία του με τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας	66

5. Γενικοί παράγοντες, παράμετροι, στάσεις και η εργασία του κοινωνικού λειτουργού με παιδιά της προσχολικής ηλικίας.....	69
5.1 Παράγοντες που διευκολύνουν την καλύτερη εργασία του κοινωνικού λειτουργού με τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας.....	69
5.2 Βασικές παράμετροι που πρέπει να ληφθούν υπόψη στην εργασία με τα παιδιά ηλικίας 3-6 χρονών	73
5.3 Η στάση του κοινωνικού λειτουργού στην εργασία του με τα νήπια	78

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ	82
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	90

Αναγνώριση

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την υπεύθυνη καθηγήτρια για την εργασία αυτή, τόσο για τις σωστές κατευθύνσεις που μου έδωσε σ' όλη την διάρκεια της μελέτης, όσο και για την υποστήριξη και ενθάρρυνσή της, σε όλες τις δυσκολίες που αντιμετώπισα και τις απορίες, όσον αφορά την συγγραφή της μελέτης.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω και όλους όσους συνέβαλαν στην ολοκλήρωση αυτής της εργασίας, με οποιονδήποτε τρόπο.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Σκοπός της εργασίας, είναι να μελετήσει και να καταγράψει πώς μπορεί ένας κοινωνικός λειτουργός να χρησιμοποιήσει το σχέδιο, το παραμύθι και το παιχνίδι στην εργασία του με τα παιδιά της νηπιακής ηλικίας. Τόσο σε διαγνωστικό όσο και σε θεραπευτικό επίπεδο. Μέσα από αυτήν την μελέτη, σκιαγραφείται ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού μέσα από την σχέση που μπορεί να έχει με το παιχνίδι, το παραμύθι και το σχέδιο, χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα, ώστε να προωθηθεί η επικοινωνία του με τα νήπια ηλικίας τριών έως και έξι ετών.

Στο I ΚΕΦΑΛΑΙΟ, παρουσιάζεται η εισαγωγή, ο σκοπός της μελέτης και το πρόβλημα, που δίνουν μια πρώτη αλλά βασική εικόνα σχετικά με το τι θα ακολουθήσει σ'αυτήν την μελέτη.

Στο II ΚΕΦΑΛΑΙΟ, παρουσιάζεται ο τρόπος που ακολουθήθηκε για την συγγραφή της εργασίας.

Στο III ΚΕΦΑΛΑΙΟ, γίνεται ανασκόπηση άλλων μελετών και σχετικών συγγραμμάτων.

Στην 1^η ενότητα, γίνεται αναφορά στις ανάγκες του παιδιού της νηπιακής ηλικίας, στην σύντομη θεώρηση της νηπιακής ηλικίας και στην νοητική ανάπτυξη του νηπίου.

Στην 2^η ενότητα, "Η σημασία και η αναγκαιότητα της αισθητικής έκφρασης για το νήπιο", γίνεται αναφορά στην αξία του σχεδίου για το νήπιο,

την αναγκαιότητά του για την ομαλή ανάπτυξή του, τα στάδια εξέλιξής της ζωγραφικής, το περιεχόμενο της παιδικής ζωγραφικής, την σημασία των χρωμάτων, τον διαγνωστικό και θεραπευτικό ρόλο της ζωγραφικής και την χρήση του σχεδίου από τον κοινωνικό λειτουργό.

Στην 3^η ενότητα, δίνονται στοιχεία για την επίδραση και την αναγκαιότητα του παραμυθιού για το παιδί της νηπιακής ηλικίας. Ακόμη, διαγράφεται η διαγνωστική και θεραπευτική του αξία και ο ρόλος του Κοινωνικού λειτουργού στην χρήση του παραμυθιού.

Η 4^η ενότητα, αναφέρεται στο παιχνίδι και συγκεκριμένα στην σπουδαιότητα του παιχνιδιού για το παιδί της νηπιακής ηλικίας, στην διαγνωστική και θεραπευτική του αξία, καθώς και στην στάση του κοινωνικού λειτουργού στην διάρκεια του παιχνιδιού. Επίσης, καταγράφονται κάποιες θεωρίες που εξηγούν τους λόγους που ωθούν τα νήπια στο παιχνίδι και γίνεται και μια ταξινόμηση των παιχνιδιών, σύμφωνα με την νοημοσύνη των παιδιών.

Οι ενότητες που ακολουθούν, αφορούν την χρήση του παιχνιδιού, του σχεδίου και του παραμυθιού στην εργασία του κοινωνικού λειτουργού με τα παιδιά της νηπιακής ηλικίας και αναφέρονται σε παράγοντες, παράμετροι και στάσεις που συμβάλλουν σε μια αποτελεσματικότερη επικοινωνία και εργασία με τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας.

Στην 5^η ενότητα, "Παράγοντες που διευκολύνουν την καλύτερη εργασία του κοινωνικού λειτουργού με τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας", παρουσιάζονται οι προϋποθέσεις που συμβάλλουν στην ενδυνάμωση της

σχέσης ανάμεσα στον κοινωνικό λειτουργό και το παιδί της νηπιακής ηλικίας. Δίνονται αρκετά στοιχεία δηλαδή, για τους παράγοντες που συμβάλλουν στην καλύτερη επικοινωνία, όπως π.χ. η διαθεσιμότητα του χώρου, των υλικών, των παιχνιδιών, των παραμυθιών, η διάρκεια των συναντήσεων, το ασφαλές περιβάλλον, το ενδιαφέρον, η κατανόηση και ο σεβασμός στην προσωπικότητα του νηπίου.

Η 6^η ενότητα, "Γενικές παράμετροι που πρέπει να ληφθούν υπόψη στην εργασία με τα παιδιά ηλικίας 3-6 χρονών", δίνει έμφαση στο τι πρέπει να προσέξει ο κοινωνικός λειτουργός στην εργασία του με τα μικρά παιδιά. Η λεκτική συμπεριφορά του νηπίου, το βλέμμα του, οι χειρονομίες του, η στάση του σώματός του, το περιεχόμενο του έργου του νηπίου, η όλη διαδικασία της συνάντησης με το νήπιο, το πώς το νήπιο αισθάνεται στην συνάντηση με τον κοινωνικό λειτουργό, είναι κλειδιά που ανοίγουν την πόρτα της επικοινωνίας με τα παιδιά ηλικίας τριών έως και έξι ετών.

Στην 7^η ενότητα, "Η στάση του κοινωνικού λειτουργού στην εργασία του με τα νήπια", επισημαίνεται και πάλι η στάση που πρέπει να τηρήσει ο κοινωνικός λειτουργός, στην εργασία του με τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας. Ενδεικτικά να αναφερθεί ότι ο κοινωνικός λειτουργός, εξερευνά από την αρχή, ποιο είναι το παιδί, πώς θέλει να προχωρήσει, τι το εμποδίζει, και πως θα το βοηθήσει να πετύχει τον σκοπό του. Ο κοινωνικός λειτουργός δέχεται το παιδί όπως είναι, προσπαθεί να δημιουργήσει μια όσο το δυνατόν πιο ευχάριστη και ασφαλή ατμόσφαιρα, μιλά απλά και κατανοητά, δίνοντας στο παιδί την σιγουριά που χρειάζεται.

Στο IV ΚΕΦΑΛΑΙΟ, "Συμπεράσματα-Εισηγήσεις", γίνεται μια ανασκόπηση όσων έχουν λεχθεί και παρατίθενται οι προβληματισμοί, σκέψεις και προτάσεις γύρω από αυτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Εισαγωγή

Σύμφωνα με την Μαρία Ν.Φιλιππίδου, (1995), η ανάγκη του ανθρώπου για εξωτερίκευση, είναι μια πανανθρώπινη και διαχρονική ανάγκη, που αναδύεται από τα πρώτα χρόνια της ζωής του άτομου. Το παιδί παίρνοντας μηνύματα από τα πρώτα χρόνια της ζωής του, αντιδρά και εκδηλώνεται. Εκφράζει τα συναισθήματα, τις επιθυμίες, τα άγχη του, την προσωπικότητά του κι έτσι επικοινωνεί με τους άλλους:

Εδώ, να πούμε, ότι ένα επικοινωνιακό μέσο, που είναι ιδιαίτερα αγαπητό από τα παιδιά ηλικίας τριών έως και έξι ετών, είναι η ζωγραφική, το σχέδιο. Το σχέδιο είναι μια ομιλία εικονική, που καλλιεργεί εκλεπτυσμένα συναισθήματα, προάγει την ευαισθησία και την αγάπη του παιδιού για το καλό και το ωραίο. Ακόμη, βελτιώνει τις ψυχοπνευματικές λειτουργίες του παιδιού, όπως την φαντασία και την προσοχή. Η Φλοράνς Ντε Μερεντιέ, (1981), μιλά για την αγάπη για το ίχνος, την μουτζούρα, που αποτελεί και εσωτερική του ανάγκη, την ανάγκη για κίνηση και δημιουργία.

Είναι καλό να λεχθεί, ότι, αναλύοντας το περιεχόμενο της ζωγραφιάς, την ποικιλία των χρωμάτων, το είδος των γραμμών, την στάση του παιδιού, κατά τη διάρκεια της ζωγραφικής, μπορούμε να εκτιμήσουμε τον τύπο του χαρακτήρα του, τους φόβους του και τις δυνατότητές του.

Ένα ακόμη αρκετά προσφιλές εκφραστικό και ψυχαγωγικό μέσο των μικρών παιδιών, είναι το παιχνίδι. Πρέπει να λεχθεί, ότι το παιχνίδι είναι το

πιο έκδηλο γνώρισμα των νεαρών πλασμάτων. Έχει αναγνωριστεί σαν πανανθρώπινη ζωτική ανάγκη για εκτόνωση και εξωτερίκευση και αποτελεί δικαίωμα του κάθε παιδιού. Ο κύριος και άμεσος σκοπός του, είναι να προσφέρει ευχαρίστηση και χαρά.

Είτε το παιδί παίζει με την κούκλα του, ταΐζοντάς την, κοιμίζοντάς την, είτε παίζει με τα ζωάκια του, είτε κτίζει με τους κύβους του, είτε παριστάνει τον γιατρό, το μικρό παιδί, "δίνεται" εξ' ολοκλήρου "ψυχή τε και σώματι" στο παιχνίδι του. Σύμφωνα με την Α.Γκούρου, (1996), το παιχνίδι είναι δυνατόν, να χρησιμοποιείται σαν μέσο διάγνωσης, γιατί μπορεί να εκφράζει τις βαθύτερες τάσεις, τα συναισθήματα, τις σκέψεις και τις επιθυμίες του παιδιού. Έχει όμως και θεραπευτική αξία, γιατί επιτρέπει, την ακίνδυνη εκτόνωση επιθετικών ενστίκτων. Ο καλός παρατηρητής, μπορεί να διαγνώσει προβλήματα συμπεριφοράς, κλίσεις, φοβίες, επιθυμίες του παιδιού, μέσα από τον τρόπο που αυτό Παίζει, το είδος των παιχνιδιών που επιλέγει καθώς και από άλλους παράγοντες.

Η ψυχή του παιδιού έχει ανάγκη να εμπλουτιστεί από τα μηνύματα και τα νοήματα που μόνο το παραμύθι, σαν μέσο έκφρασης και ψυχαγωγίας, μπορεί να προσφέρει. Σύμφωνα με τον ΜΠΡΟΥΝΟ ΜΠΕΤΕΛΧΑΪΜ, (1995), Το παραμύθι, προσφέρει δυνατότητες για ταύτιση, για απόκτηση αυτοπεποίθησης, αισιοδοξίας και για κατάκτηση ηθικών αξιών και υψηλών ιδανικών. Πρέπει να παραδεχτούμε λοιπόν, το ότι ακόμη και σήμερα τα παιδιά αγκαλιάζουν μεγάλη αγάπη τον απέραντο κόσμο των παραμυθιών,

αποδεικνύει ότι αυτά, ανταποκρίνονται στις αναπτυξιακές ανάγκες των παιδιών της προσχολικής ηλικίας, στα προβλήματα και στις ελπίδες τους.

Ο κοινωνικός λειτουργός στην προσπάθειά του να κατανοήσει τον κόσμο των μικρών παιδιών και να συνεισφέρει αποτελεσματικά στην επίλυση των δυσκολιών των μικρών πελατών του, θα χρειασθεί να επιστρατεύσει την ευαισθησία του, τις γνώσεις, τις ικανότητές του και να χρησιμοποιήσει εξειδικευμένα μέσα, όπως είναι το παιχνίδι, το παραμύθι και το σχέδιο προκειμένου να βοηθήσει τους μικρούς πελάτες του να δράσουν, να εκτονωθούν, να συνδιαλλαγούν, να βρουν τον δημιουργικό τους εαυτό και να αναπτυχθούν φυσιολογικά μέσα από την αντιμετώπιση των κοινωνικών τους προβλημάτων.

Το πρόβλημα

Η ανακάλυψη κάποιων ιδιαίτερων νόμων της παιδικής ψυχής και η επισήμανση της ιδιαίτερης νοητικής τους ανάπτυξης, συνέβαλαν, στο να γίνει δεκτή η ιδιαιτερότητα του κόσμου του παιδιού. Το παιδί δεν πρέπει να θεωρείται ως ένα πρόπλασμα του ώριμου ανθρώπου. Παρ' όλα αυτά όμως, αυτό ακόμη και σήμερα παραγνωρίζεται και αγνοείται και το παιδί αντιμετωπίζεται σαν μηχανή προσαρμογής με αποτέλεσμα οι επιθυμίες του να καλύπτονται κάτω από την "σωστή ερμηνεία των μεγάλων", (ΦΛΟΡΑΝΣ ΝΤΕ ΜΕΡΕΝΤΕ, 1981, σελ. 14, 107-108).

Είναι καλό να ειπωθεί εδώ, ότι οι ενήλικες συχνά παρεμβαίνουν στην ζωγραφιά του μικρού παιδιού, υποδεικνύοντάς το πως να μάθει να ζωγραφίζει "καλύτερα" ένα σπίτι, καταστρέφοντας έτσι την παιδική δημιουργικότητα. Ή στο παιχνίδι π.χ που θα υποδειχθεί στο μικρό κορίτσι να μην φορά τα τακούνια της μαμάς ή να μην λερωθεί την ώρα που παίζει ή ζωγραφίζει κτλ. Προσδοκούμε από το παιδί απόδοση και αποτελεσματικότητα, τη στιγμή που αυτό, δεν είναι τελείως έτοιμο να δώσει. Δεν είναι σωστό να καταπνίγουμε τον αυθορμητισμό, την φαντασία και το δικαίωμα του παιδιού να δράσει και να δημιουργήσει. Είναι λάθος να χαλούμε υποδεικνύοντας και παρεμβαίνοντας άσκοπα σε ο,τιδήποτε το παιδί δημιουργεί, ζωγραφίζει, παίζει, ή ακούει. Ό,τι βγαίνει από το παιδί, είναι σεβαστό, αληθινό και μοναδικό.

«Οι κοινωνικοί λειτουργοί που έχουν ειδικευτεί στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, στα άτομα κάθε ηλικίας, συμπεριλαμβανομένης και της νηπιακής ηλικίας. Ένα ειδικό κομμάτι της δουλειάς τους, ίσως χρειαστεί να αναληφθεί κατευθείαν με τα παιδιά. Πολλές δύσκολες καταστάσεις μπορεί να φέρουν τα παιδιά σαν πελάτες σε πολλές υπηρεσίες. Π.χ. παιδιά χωρισμένων γονιών, ο θάνατος του πατέρα ή της μητέρας, ψυχικές αρρώστιες των γονιών, παιδιά που πρέπει να μπουν σε ιδρύματα, να εισαχθούν για μια μακρά περίοδο σε νοσοκομείο ή παιδιά που κακοποιούνται κτλ. Διάφορες λοιπόν συγκυρίες, απαιτούν από τους κοινωνικούς λειτουργούς να δουν τα παιδιά, σαν πελάτες με τα δικά τους δικαιώματα και την ανάγκη τους να ζητήσουν και να δεχτούν βοήθεια. Ο

κοινωνικός λειτουργός, θα πρέπει να αναπτύξει ιδιαίτερες δεξιότητες και ικανότητες για να επικοινωνήσει όσο το δυνατόν καλύτερα με το μικρό παιδί. Χρησιμοποιώντας διάφορα μέσα όπως π.χ. το παιχνίδι, την ζωγραφική και μέσα από ένα διευκολυντικό περιβάλλον θα βοηθήσει το νήπιο να βρει τον εαυτό του μέσα από τα προϊόντα των δημιουργικών του εμπειριών», (ΜΑΡΙΑ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ, 1986, σελ. 1).

Ο σκοπός

Όπως ήδη έχει λεχθεί, ο κοινωνικός λειτουργός που θα ασχοληθεί με τα παιδιά ηλικίας τριών έως και έξι ετών, θα τα δει σαν πελάτες που έχουν κάποια ιδιαίτερα αναπτυξιακά γνωρίσματα, συνυφασμένα με την ηλικία τους, με κυριότερο γνώρισμα, την περιορισμένη ικανότητα στη χρήση του λόγου. Δεν μπορεί να επικοινωνήσει μαζί τους, όπως π.χ. με τον πατέρα τους ή την γιαγιά τους αλλά θα προσεγγίσει τα νήπια με διάφορους άλλους τρόπους, οι οποίοι συνίστανται στις αναπτυξιακές ανάγκες, την ηλικία και τα ενδιαφέροντα των μικρών παιδιών. Θα χρησιμοποιήσει π.χ. το παιχνίδι, τις χειροτεχνίες, το σχέδιο, το κουκλοθέατρο, την αφήγηση παραμυθιών, κτλ. προκειμένου να προσεγγίσει το νήπιο.

Το σχέδιο, το παιχνίδι, και το παραμύθι, είναι τα τρία από τα μέσα, που μπορεί να χρησιμοποιήσει, ένας κοινωνικός λειτουργός, στην εργασία του με τα μικρά παιδιά και με τα οποία πρόκειται να ασχοληθεί αυτή η μελέτη. Η επιλογή τους δεν έγινε τυχαία. Το κίνητρο για την επιλογή αυτών των μέσων,

είναι πρώτα από όλα, η μεγάλη αγάπη για τα μικρά παιδιά. Ακόμη, η έμφυτη δύναμη που ωθεί τα παιδιά στο σχέδιο, στο παιχνίδι και το παραμύθι. Επίσης, η πεποίθηση, ότι αυτά τα μέσα έκφρασης, έχουν τη δύναμη να ωφελήσουν ποικιλοτρόπως την εύπλαστη φύση του μικρού παιδιού.

Ο γενικός σκοπός αυτής της μελέτης, είναι, να καταγράψει, πώς μπορεί ένας κοινωνικός λειτουργός να αξιοποιήσει αποτελεσματικά το σχέδιο, το παιχνίδι και το παραμύθι, προσεγγίζοντας τα παιδιά των τριών έως και έξι ετών.

Ειδικότεροι σκοποί αυτής της μελέτης είναι: **α)** να καταγραφεί μια συνολική θεώρηση των γνωρισμάτων της νηπιακής ηλικίας, **β)** η αναζήτηση, η μελέτη και η παρουσίαση των στοιχείων που καταδεικνύουν τον τρόπο επίδρασης του παραμυθιού, του σχεδίου και του παιχνιδιού, την προσφορά τους στην παιδική ψυχή κατά τρόπο που τα καθιστά αξιόλογα επικοινωνιακά και εκφραστικά μέσα και πώς αυτά συνδέονται με τις ανάγκες των νηπίων, **γ)** πώς μπορούν αυτά τα μέσα να χρησιμοποιηθούν διαγνωστικά και θεραπευτικά, **δ)** να σκιαγραφήσει τον ρόλο του κοινωνικού λειτουργού, και την σχέση που μπορεί να έχει με τα μέσα αυτά, καθώς επικοινωνεί με τα νήπια, **ε)** να παρουσιάσει τις βασικές συνισταμένες που επηρεάζουν την επικοινωνία του κοινωνικού λειτουργού με τα παιδιά, **στ)** η μελέτη στοχεύει ακόμη να κεντρίσει το ενδιαφέρον για όσους ασχολούνται με τα παιδιά τριών έως και έξι ετών να πληροφορηθούν και να ενημερωθούν για τις δραστηριότητες αυτές που τόσο λατρεύει το μικρό παιδί.

Τέλος, η μελέτη αυτή ελπίζει, να αποτελέσει αφορμή και για άλλες παρόμοιες μελέτες που θα αφορούν το μικρό παιδί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Μεθοδολογία

Το κεφάλαιο αυτό αναφέρεται στον τρόπο συγκέντρωσης του υλικού και την επεξεργασία για την συγγραφή της εργασίας. Κατ' αρχήν πρέπει να λεχθεί, ότι η διαδικασία συγκέντρωσης της συγκεκριμένης βιβλιογραφίας, για την συγγραφή αυτής της μελέτης, ήταν αρκετά δύσκολη, γιατί, δεν υπήρχε εξειδικευμένη βιβλιογραφία πάνω στο θέμα της μελέτης αυτής. Υπήρχε εκτεταμένη αναφορά σχετικά με το παραμύθι, το σχέδιο και το παιχνίδι και έτσι ήταν δύσκολη η μελέτη και η επιλογή της συγκεκριμένης βιβλιογραφίας για το θέμα μου.

Ακόμη, ήταν ορατός ο κίνδυνος, να ξεφύγει η βιβλιογραφική μελέτη αυτή από τον κύριο σκοπό της, γιατί δεν υπήρχε αρκετή βιβλιογραφία, όσον αφορά τον ρόλο του κοινωνικού λειτουργού στα πλαίσια της εργασίας του, με μικρά παιδιά, ηλικίας τριών έως και έξι ετών. Έτσι έγινε από μέρους μου, προσπάθεια, για την προσαρμογή του διαθέσιμου υλικού της ελληνικής βιβλιογραφίας, όσο το δυνατόν περισσότερο κοντά στο θέμα της μελέτης.

Για την συλλογή της απαραίτητης βιβλιογραφίας απευθύνθηκα στις παρακάτω βιβλιοθήκες: Εθνική Βιβλιοθήκη, Ελληνοαμερικανική Ένωση, ΟΥΝΕΣΚΟ, Κέντρο Παιδικού και Εφηβικού βιβλίου, Μπενάκειος Βιβλιοθήκη, Δημοτική Καλλιθέας, Δημοτική Αλεξ/πολης, Βιβλιοθήκη ΤΕΙ Πάτρας, Βιβλιοθήκη, Παιδαγωγικού, Φιλοσοφικής και Ψυχολογίας Αθηνών, Τμήμα Νηπιαγωγών Αλεξανδρούπολης, Τμήμα Παιδαγωγικό - Νηπιαγωγών του

Πανεπιστημίου Αθηνών, Παιδαγωγικό τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης
Αλεξανδρούπολης, Βιβλιοθήκη του Παιδικού Μουσείου, Παιδαγωγικό
Ινστιτούτο, Κέντρο Τέχνης και Ψυχοθεραπείας, ΕΚΚΕ, Εθνικό Ίδρυμα
Ερευνών, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Βιβλιοθήκη Εμπορικής Τραπέζης,
Κέντρο Έρευνας της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών.

Επίσης, έγιναν συναντήσεις με άτομα που ασχολούνται με τα παιδιά και
έχουν γνώσεις και εμπειρίες σχετικές με το θέμα (Κοινωνικό λειτουργό,
ψυχολόγο, νηπιαγωγό και παιδοψυχίατρο).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΑΛΛΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

1. Οι ανάγκες του παιδιού του παιδιού της προσχολικής ηλικίας

Οι ανάγκες των παιδιών της προσχολικής ηλικίας είναι δύο ειδών: οι φυσιολογικές και οι ψυχολογικές. Οι φυσιολογικές ανάγκες του παιδιού της προσχολικής ηλικίας που προέρχονται από την υλική υπόστασή του, αφορούν την υγεία και την ανάπτυξη του σώματος του παιδιού. Είναι η ανάγκη της τροφής, του αέρα, του νερού, της ανάπαυσης, της κατοικίας, της ενδυμασίας, της κίνησης.

Οι κυριότερες ψυχολογικές ανάγκες του μικρού παιδιού είναι οι εξής:

α) Αγάπη

Η μεγαλύτερη ψυχολογική ανάγκη ενός παιδιού, είναι να βιώσει και να βρει αγάπη από τους γονείς του και τους άλλους ενηλίκους. Μια σχέση προσώπου με πρόσωπο, είναι απαραίτητη, για την υγιή ανάπτυξη του ανθρώπου. Το παιδί που δεν αγαπιέται, νιώθει έλλειψη ασφάλειας, αισθήματα φόβου, αγωνίας, γίνεται εχθρικό και έχει χαμηλή αυτοεκτίμηση.

β) Κατανόηση

Τα παιδιά 3-6 ετών, παρουσιάζουν πλήθος από προβλήματα που παρουσιάζονται με τυπικό τρόπο (κρίσεις θυμού, πείσμα, φοβίες, δυσκολίες στον ύπνο, στην καθαριότητα, καταστροφική μανία κτλ.) Οι γονείς, γνωρίζοντας πως όλα αυτά είναι φυσιολογικά, μπορούν να τα αντιμετωπίσουν με στοργή και κατανόηση.

γ) Πνευματική ικανοποίηση

Το παιδί, μαθαίνοντας τον κόσμο γύρω του, βρίσκει αντίδοτο στην εσωτερική του ανησυχία, αποκτά θάρρος και ανεξαρτησία. Το παιχνίδι, το παραμύθι και το σχέδιο, οδηγούν σε πνευματική ικανοποίηση, γιατί βοηθούν και ευχαριστούν το παιδί ποικιλοτρόπως. Οι ερεθισμοί του περιβάλλοντος, παρέχουν στο παιδί, ευκαιρίες, να εξερευνήσει και να αποκτήσει πλούσια ατομική πείρα, (ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, 1977, σελ. 277-281).

1.1 Σύντομη θεώρηση της νηπιακής ηλικίας (ψυχοσωματική και νοητική ανάπτυξη)

Η κινητικότητα, είναι το κύριο χαρακτηριστικό της μεταβρεφικής περιόδου. Το τρίχρονο και πεντάχρονο παιδί, είναι ένα κουρνιασμένο ελατήριο. Η συσσωρευμένη μέσα του ενέργεια, δεν δαμάζεται. Έχει σταθερότητα στην ισορροπία του, έλεγχο και συντονισμό στις κινήσεις του. Έχει αποκτήσει κάποια αυτοπεποίθηση και του αρέσει να τρέχει, να χορεύει, να ανεβαίνει σκάλες, να πηδά κάτω και να παίζει.

Καθόλη την προσχολική περίοδο, το παιδί αναπτύσσει την ικανότητα στην κατανόηση της γλώσσας και στην αφομοίωση του πλούτου των λέξεων. Καταβάλλει μεγάλη προσπάθεια για την σύνθεση των λέξεων σε πλήρεις προτάσεις. Χρησιμοποιεί τον πληθυντικό αριθμό αν και κάνει λάθη στις καταλήξεις, χρησιμοποιεί την προσωπική αντωνυμία, τις προθέσεις και τα επιρρήματα. Ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο ανατρέφεται και αναπτύσσεται ένα παιδί, το λεξιλόγιό του είναι ευνοϊκό ή δυσμενές. Όπως η θεωρία πρέπει να συνδυάζεται με την πράξη για να μην είναι κενή και η γλώσσα πρέπει να συνδυάζεται με το βίωμα, την προσωπική εμπειρία, την δράση, για να έχουν τα γλωσσικά σύμβολα γνήσιο αντίκρισμα. Τα παιδιά δεν είναι αρκετό να βλέπουν πρέπει και να σκέφτονται και να εκφράζονται. Δεν είναι αρκετό να ακούν, πρέπει να προσέχουν και να έχουν και απορίες. Να παίζουν, να ζωγραφίζουν, να δρουν και να διαλέγονται, (ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΣ, 1987, σελ. 143-152).

Το νήπιο των τριών έως και έξι χρονών διαθέτει μια μεγάλη νευρομυϊκή ωριμότητα. Έχει σχηματίσει τις έννοιες του χώρου, του χρόνου και της αιτίας, η σκέψη του είναι συμβολική και τα παιχνίδια του συμβολικά. Έχει την τάση να αυτοεπιδεικνύεται και να προκαλεί την προσοχή των άλλων ανθρώπων ακριβώς για να τονίσει την προσωπική του παρουσία και την αυτόνομη ύπαρξή του. Εμφανίζονται τα πρώτα σκιρτήματα της συνείδησης και της ξέχωρης οντότητας. Με τις κοινωνικές του σχέσεις, δημιουργεί τις αρχές της κοινωνικοποίησής του. Έχει πλέον την δυνατότητα να έρθει σε άμεση

επικοινωνία με τους άλλους ανθρώπους, (ΣΤΕΡΓΙΟΥ, Ν.ΔΕΡΒΙΣΗ, 1984, σελ. 102).

Οφείλουμε να παραδεχθούμε ότι το παιδί των τριών έως και έξι ετών, χαρακτηρίζεται από μια αξιοσημείωτη ικανότητα να κάνει παρατηρήσεις και να αναζητά ακούραστα αιτίες. Αναλύει το περιεχόμενο του καλάθιού των αχρήστων, του τενεκέ των σκουπιδιών, των ντουλαπιών, των συρταριών της κουζίνας με ζήλο και με ενεργητικότητα που θα ζήλευε ο καθένας. «*Τι έχει μέσα;*», «*γιατί είναι έτσι αυτό;*», είναι, τα φλέγοντα ερωτήματα που ωθούν τους ανήσυχους εξερευνητές στα διάφορα είδη εγχειρήσεων πάνω σε κούκλες, αυτοκίνητα και άλλα παιχνίδια που βρίσκονται στον οικείο τους χώρο. Η παρατηρητικότητα των παιδιών αυτής της ηλικίας είναι αξιοθαύμαστη.

Το παιδί θα προσέξει ότι παραλείψαμε μια σημαντική λεπτομέρεια στην διήγηση του αγαπημένου του παραμυθιού. Το παιδί θα παρατηρήσει ότι στην ζωγραφιά της μητέρας του, η στέγη είναι πάντοτε παρούσα στο σπίτι που αυτή ζωγραφίζει, ή ότι σε μια εικόνα από το αγαπημένο του παραμύθι, η μάγισσα δεν έχει στο καπέλο της φτερό, όπως είχε στις προηγούμενες εικόνες. Ο μικρός παρατηρητής είναι και ισχυρογνώμων. Θέλει να κάνει πάντα το δικό του, να οικειοποιείται όλα τα αντικείμενα που του αρέσουν και να εμμένει αποφασιστικά σε ό,τι θέλει, (FREIBERG (s), 1971, σελ. 158,159).

Ο εγωκεντρισμός της νηπιακής ηλικίας είναι δεδομένος. Το παιδί αντιλαμβάνεται τα αντικείμενα και τα γεγονότα που βρίσκονται έξω από τον εαυτό του σαν συνέπειες των ενεργειών του. Θεωρεί αιτία όλων των

πραγμάτων τον ίδιο του τον εαυτό ή την ενέργειά του. Κέντρο του κόσμου, είναι κατά το νήπιο, ο ίδιος του ο εαυτός. Το παιδί της νηπιακής ηλικίας, δίνει ζωή στα άψυχα αντικείμενα και αποδίδει ανθρώπινες ιδιότητες στα άψυχα αντικείμενα π.χ. «ο αέρας σπάει τα δέντρα, γιατί είναι θυμωμένος και κακός» ή «η κούκλα πεινάει, πρέπει να την ταΐσω», (Ι.ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ, 1985, σελ. 36-37).

1.2 Η νοητική ανάπτυξη του νηπίου:

Η περίοδος της προσυλλογιστικής σκέψης

«Η θεωρία της νοητικής εξέλιξης του Piaget, είναι μία από τις σημαντικότερες προσφορές του 20ου αιώνα στο χώρο της ψυχολογίας. Έχει συγκεντρώσει το ενδιαφέρον των ψυχολόγων κι των εκπαιδευτικών από όλον τον κόσμο. Οι ποικίλες έρευνες σε πολλές χώρες και φυλές του κόσμου, έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα, ότι η σειρά εξέλιξης των νοητικών σταδίων, είναι πράγματι αμετάβλητη», (Δ.ΓΕΩΡΓΑΣ, 1995, σελ. 13,207).

Εδώ πρέπει να λεχθεί, ότι για τους παραπάνω λόγους που αναφέρθηκαν, όπως και για το ότι ο PIAGET μελέτησε εκτεταμένα την παιδική ψυχολογία, επιλέχτηκε σαν θεωρητικός για την παρουσίαση των ευρημάτων του σχετικά με τα χαρακτηριστικά της νοητικής εξέλιξης στην νηπιακή ηλικία.

Στην νηπιακή ηλικία, κατά τον PIAGET, αντιστοιχεί η περίοδος της προσυλλογιστικής σκέψης. Διαρκεί από τα τρία μέχρι τα έξι χρόνια της ζωής

του παιδιού. Διακρίνουμε δύο είδη, ομιλίας, α) τον εγωκεντρικό και β) τον κοινωνικοποιημένο λόγο. Στον εγωκεντρικό λόγο, το παιδί, δεν ενδιαφέρεται να μάθει, σε ποιόν μιλάει ή αν το ακούν. Δεν μπορεί να κατανοήσει την θέση του άλλου, σε αντίθεση με τον κοινωνικοποιημένο λόγο. Η σκέψη του είναι εγωκεντρική. Εμφανίζεται η συμβολική σκέψη π.χ. το μπαστούνι γίνεται το όπλο του . Επίσης, δεν μπορεί το νήπιο να διακρίνει ανάμεσα στο μερικό και το γενικό και να συνεξετάζει περισσότερα του ενός χαρακτηριστικά συγχρόνως, (MARTIN HERBERT, 1989, σελ. 165-168).

Είδαμε λοιπόν, ότι το παιδί της νηπιακής ηλικίας, έχει βιολογικές και ψυχολογικές ανάγκες και μια πολύπλευρη ανάπτυξη στο σωματικό-κινητικό πνευματικό νοητικό και κοινωνικό επίπεδο.

Παρακάτω θα δούμε, τον τρόπο με τον οποίο το σχέδιο, καλύπτει ποικίλες ανάγκες του παιδιού, κατά τρόπο που καθίσταται αναγκαίο, μέσο εκτόνωσης και ψυχαγωγίας του παιδιού, τα στάδια που διανύει η νηπιακή ζωγραφική, το περιεχόμενό της νηπιακής ζωγραφικής και την χρήση του από τον κοινωνικό λειτουργό σε διαγνωστικό και θεραπευτικό επίπεδο.

2. Η σημασία και η αναγκαιότητα της αισθητικής έκφρασης για το παιδί

Η αγάπη για το ωραίο, αποτελεί εσωτερική ανάγκη του παιδιού και γενικά του ανθρώπου και μέσω της εξωτερίκευσης, οδηγεί στην αισθητική συγκίνηση, στην πνευματική ωριμότητα και στην εξευγενισμένη ζωή.

(Α.ΚΟΦΦΑΣ, 1989, σελ. 55). «Ίσως η ανάγκη να αφήσουμε την σφραγίδα μας, μέσω των δημιουργικών μας προσπαθειών, πηγάζει από μια απλή αισθητηριακή ανταπόκριση στα γοητευτικά υλικά, από μια αρχέγονη επιθυμία, να δώσουμε μορφή στο άμορφο, ή να αλληλεπιδράσουμε με ένα περιβάλλον το οποίο μπορούμε να χειριστούμε. Ο άνθρωπος δεν αισθάνεται άνετα, όταν τα πράγματα δεν ταιριάζουν μεταξύ τους, όταν δεν έχουν νόημα, ή δεν είναι βολικά γι' αυτόν», (ARON RUBIN, 1997, σελ. 398).

Έτσι, το νήπιο, απέναντι στο έργο τέχνης, συγκινείται από την ομορφιά του. Διεγείρονται στην ψυχή του, τα καλαισθητικά συναισθήματα και νιώθει αισθητική απόλαυση. Λειτουργεί η αισθητική του συνείδηση κι έτσι μπορεί να κρίνει, να συγκρίνει, να αξιολογεί το βαθύτερο νόημά του. Η αισθητική έκφραση, συμβάλλει στην αφύπνιση της δημιουργικότητας, της φαντασίας, στην ανάπτυξη των ψυχοσωματικών λειτουργιών και στην ψυχοπνευματική ανάπτυξη του νηπίου. Μέσω των αισθητηριακών δραστηριοτήτων, όπως είναι τα διάφορα παιχνίδια, η ζωγραφική, οι χειροτεχνίες, τα νήπια θέτουν σε πλήρη ενέργεια και δράση τα μάτια, τα χέρια, τη διάνοια, το συναίσθημα και άλλες αισθήσεις. Καλλιεργείται η κρίση, η παρατηρητικότητα, η ερευνητική ικανότητα, η πρωτοβουλία, η συνεργασία, και η ευαισθησία στο ωραίο, που το παιδί μαθαίνει μέσω των αισθητηριακών δραστηριοτήτων, να τα αναζητά με κριτικό και ανήσυχο βλέμμα, τόσο στην φύση όσο και στη ζωή του, (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΦΦΑΣ, 1989, σελ. 51,55,214).

Να ειπωθεί εδώ, ότι μέσω της αισθητικής αυτοέκφρασης, π.χ. όταν το παιδί ζωγραφίζει κάτι, του δίνεται η ευκαιρία να εκφραστεί, να εξωτερικεύσει

τις εμπειρίες του, να εξερευνήσει το περιβάλλον του και να το αποδώσει στο σχέδιό του. Το παιδί καταθέτει κάτι από τον εαυτό του, όπως π.χ. τον τρόπο σκέψης του, την ικανότητά του να αντιλαμβάνεται το περιβάλλον του και την ευαισθησία του για ό,τι το απασχολεί. Ακόμη, αισθάνεται χαρά και αυτοπεποίθηση, γιατί κάτι δημιουργεί και μ' αυτόν τον τρόπο βεβαιώνει την ύπαρξή του, εκτονώνεται και προβάλλει τον εαυτό του.

«Κάθε νηπιακή δημιουργία εκφράζεται ως προσωπικό βίωμα από τα βάθη της ψυχής του παιδιού. Εκδηλώνεται ως συναίσθημα και ως συγκίνηση προσωπική του. Εξωτερικεύεται ως επινόηση και δημιουργία ολότελα δική του», (Α. ΚΟΦΦΑΣ, 1989, σελ. 186).

«Οι καλλιτεχνικές ασχολίες του παιδιού κεντρίζουν την άμιλλα, συμβάλλουν στην κοινωνικοποίηση και γενικότερα στην προσαρμογή του στο φυσικό, το τεχνητό και το ανθρώπινο περιβάλλον», (ΚΑΡΑΦΥΛΛΗΣ, 1992, σελ. 11). Μέσα από την εξωτερίκευση των συναισθημάτων τους, τα νήπια αντιλαμβάνονται και βιώνουν το καλό, το ωραίο τον ρυθμό, την τάξη, την πειθαρχία στην τέχνη, στην φύση και στη ζωή, κι αυτό, γιατί, μέσα από τις αισθητηριακές δραστηριότητες, το παιδί συνηθίζει σταδιακά στα παραπάνω οφέλη μέσω της συνεχούς ενασχόλησής του μ' αυτές. (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΦΦΑΣ, 1989, σελ. 55) Είναι ανάγκη, σύμφωνα με τον ΚΟΦΦΑ, (1989) σελ. 56, το νήπιο να νοιώσει και το ίδιο σαν μικρός καλλιτέχνης, να βιώσει την χαρά και τον ενθουσιασμό για την δική του καλλιτεχνική δημιουργία και έτσι να μπορέσει να αναπτυχθεί και να ολοκληρωθεί σαν προσωπικότητα. Κι

αυτό είναι δυνατόν να συμβεί μόνο με τον ενθουσιασμό και την αισιοδοξία που πρέπει να εκπέμπει κανείς στο παιδί των τριών έως και έξι ετών.

Με την τέχνη το παιδί, μπορεί να αναπτύξει αυτονομία και ανεξαρτησία, να αναλάβει την ευθύνη και για την διαδικασία και για το τελικό προϊόν. Μαθαίνει να επιλέγει, να φτιάχνει, να δρα, να αναθεωρεί τις αποφάσεις του, να εκτιμά, να αξιολογεί, να δοκιμάζει, να πειραματισθεί συμβολικά. Μπορεί να χειριστεί τα υλικά τα οποία δεν του φέρνουν αντιρρήσεις κι έτσι να αισθανθεί ένα είδος εξουσίας και ελέγχου, χωρίς κίνδυνο. Έτσι, μπορεί να αισθανθεί ικανό. Μπορεί μέσω της τέχνης να μάθει να εκτιμά τον παραγωγικό του εαυτό και να καταλήξει σε ένα βαθύ αίσθημα αυτοεκτίμησης, να εκτιμήσει την μοναδικότητά του και να βιώσει το καμάρι της επιβράβευσης από κάποιον άλλον, (ARON RUBIN, 1997, σελ. 400).

Κλείνοντας εδώ αυτήν την ενότητα, θα ήταν καλό να σημειωθεί, ότι το κυριότερο είναι να επιτραπεί στο μικρό παιδί να ζωγραφίσει, να κατασκευάσει, να μιλήσει, να δημιουργήσει, να παίξει, για να μπορέσει να αναπτυχθεί φυσιολογικά, ομαλά, με αισθητηριακές δραστηριότητες, που είναι ταυτόσημες με τις ανάγκες ενός παιδιού της νηπιακής ηλικίας.

2.1 Τα στάδια εξέλιξης της ζωγραφικής στην νηπιακή ηλικία

Αμέσως μετά το στάδιο του "μουτζουρώματος", ή του "ορνιθιοσκαλίσματος", το νήπιο διανύει στην ηλικία των τριών έως και έξι

ετών, το στάδιο του "αποτυχημένου ρεαλισμού", όπως λέγεται κατά τον (Luquet) Λυκέ. Έτσι, ενώ στο στάδιο του μουντζουρώματος, το νήπιο ζωγράφιζε τυχαία, χωρίς σκοπό, με ευθείες γραμμές τις οποίες δεν έλεγχε, τώρα, μπορεί να σταματά τις γραμμές όπου, αυτό θέλει. Ζωγραφίζει με σκοπό τώρα, συγκεκριμένα αντικείμενα, χρησιμοποιώντας και κυκλικές γραμμές και ένα πλούσιο ρεπερτόριο, από σπίτια, ανθρώπινες φιγούρες, ζώα, αυτοκίνητα, δέντρα κτλ.

Ονοματίζει, ό,τι πρόκειται να ζωγραφίσει και το ζωγραφίζει σύμφωνα με την φαντασία του. Όσο κι αν προσπαθεί να αποδώσει λογικά αυτό που ζωγραφίζει δεν το κατορθώνει το παιδί, για πολλούς λόγους, όπως: η νοητική και πνευματική του ανωριμότητα, η αδυναμία της προσοχής του, η αδεξιότητά του χεριού, η έλλειψη υπομονής, επιμονής και της ικανότητας να παρατηρεί ταυτόχρονα τόσο το αντικείμενο όσο και το ιχνογράφημά του.

Το ιχνογράφημα λοιπόν του νηπίου, σ' αυτό το στάδιο, έχει νόημα, σκοπό και δεν αποτελεί ένα συνονθύλευμα από άσκοπες γραμμές, (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΦΦΑΣ, 1989, σελ. 192-197). Η εικόνα του ανθρώπου βρίσκεται πίσω από τα περισσότερα νηπιακά σχέδια. Αυτό συμβαίνει: **α)** γιατί το νήπιό εκφράζει μέσω του σχεδίου του, το τι νιώθει για τον εαυτό του, το σώμα του, **β)** εξαιτίας του ανθρωπομορφισμού της νηπιακής ζωγραφικής, εμπυχώνονται άψυχα αντικείμενα και έτσι παρατηρούμε στα σχέδια των νηπίων, να κυριαρχεί η ανθρώπινη μορφή στα σπίτια, στα ζώα που έχουν ανθρώπινο κεφάλι κτλ.

Κατά τον Λυκέ (Luquet), μετά το στάδιο του "αποτυχημένου ρεαλισμού", ακολουθεί το στάδιο του διανοητικού ρεαλισμού, όπου το νήπιό σχεδιάζει το αντικείμενο όπως το ξέρει και όχι όπως το βλέπει. Ξεκινά από τα τέσσερα μέχρι τα εννιά περίπου χρόνια του παιδιού. Από εκεί και πέρα στα παιδικά σχέδια αρχίζει να εμφανίζεται το βάθος, η προοπτική και έτσι τα σχέδια, σφραγίζονται με τους νόμους της ενήλικης ζωγραφικής, (ΦΛΟΡΑΝΣ Ντε ΜΕΡΕΝΤΙΕ, 1981, σελ. 54-55 και 39-40).

2.2 Το περιεχόμενο της νηπιακής ζωγραφικής

Αναμφισβήτητα, το περιεχόμενο της παιδικής ζωγραφικής υφίσταται τις επιδράσεις των ενηλίκων με τους οποίους το παιδί μεγαλώνει, τις επιρροές από τις πολιτιστικές αξίες, το κοινωνικομορφωτικό επίπεδο του παιδιού και της οικογένειάς του, την τηλεόραση και την ευρύτερη κοινωνία μέσα στην οποία το παιδί αναπτύσσεται.

Τα νήπια ταυτίζονται με το φύλο τους, όταν ζωγραφίζουν τις ανθρώπινες φιγούρες. Τα αγοράκια έχουν ιδιαίτερη προτίμηση στους αντρικούς ρόλους, ενώ, τα κοριτσάκια ζωγραφίζουν πριγκίπισσες, βασίλισσες, μητέρες με παιδιά κτλ. Τα αγόρια ζωγραφίζουν στρατιώτες, ινδιάνους, δρόμους με αυτοκίνητα, καράβια, αεροπλάνα. Στην συνείδηση του παιδιού διαμορφώνονται τα γενικευμένα πρότυπα του ωραίου - καλού και του άσχημου-κακού. Αυτά τα πρότυπα, το παιδί, τα συσχετίζει με το αντικείμενο που θέλει να ζωγραφίσει και τα παρουσιάζει αναλόγως στο

σχέδιό του. Αν ωραίος, θεωρείται κάποιος άνθρωπος με καλή καρδιά, το παιδί θα τον ζωγραφίσει με ωραία έντονα χρώματα, με στολίδια και με μια ιδιαίτερη προσοχή, (Β.Σ. ΜΟΥΧΙΝΑΣ, 1990, σελ. 182-184).

α) Το πορτραίτο της οικογένειας

Συχνά, αντικείμενο της ζωγραφικής του νηπίου γίνονται οι δικοί του και ο ίδιος ο εαυτός του. Τα παιδιά μπορούν στην προσχολική ηλικία να απαριθμήσουν σωστά όλα τα μέλη της οικογένειάς τους. Συνειδητοποιούν πολύ καλά τις εσωτερικές οικογενειακές σχέσεις. Καταλαβαίνουν, ποιος είναι ο αρχηγός της οικογένειας, ποιόν αγαπούν, ποιος τους μαλώνει περισσότερο και έτσι είναι ο κακός της οικογένειας, ποιόν φοβούνται, σε ποιόν θέλουν να μοιάσουν. Όταν ζωγραφίζει το παιδί την οικογένειά του, δεν ξεχνά κανένα από τα μέλη της. Όμως μπορεί, κάποιες φορές, να παραλείψει κάποιο από τα μέλη της οικογένειάς του. Η συστηματική παρουσία ή απουσία κάποιων μελών στα σχέδια του ίδιου πάντα παιδιού, έχει σχετιστεί με μια ένδειξη ανωριμότητας του παιδιού. Αυτόν που το παιδί αγαπά περισσότερο, τον ζωγραφίζει πιο προσεκτικά, φροντίζοντας για την ομοιότητά του και συχνά ξεκινά μ' αυτόν που ή αγαπά περισσότερο, ή φοβάται περισσότερο.

Το παιδί, από μίαν αποτυχημένη οικογένεια, μπορεί να ζωγραφίσει έναν μεθύστακα, έναν αλήτη, αλλά δεν φανερώνει, συνήθως, ότι αυτός είναι ο αλκοολικός πατέρας του που χτυπάει συχνά το παιδί, ή ο μεγαλύτερος αδελφός του. Εξηγεί συχνά απλά: *«Είναι πολύ άσχημο να πίνει κανείς. Αυτό είναι πολύ κακό και φοβίζει τα παιδιά»*. Σ' αυτόν που το αγαπά, το παιδί χαρίζει την τρυφερότητα, την αγάπη και προσοχή του. Ζωγραφίζοντας, ένα

σχέδιο με θέμα "Το πιο αγαπημένο", τα παιδιά συχνά ζωγραφίζουν τα πορτραίτα της αγαπημένης τους μητέρας, του μπαμπά τους, της γιαγιάς κτλ. Όλες οι εκδηλώσεις της ταύτισης (αγάπη, εμπιστοσύνη, τρυφερότητα), ενισχύουν την προσωπικότητα του μικρού παιδιού και του δυναμώνουν το αίσθημα της προσωπικής εκτίμησης.

β) Η Αυτοπροσωπογραφία

Τα παιδιά, συχνά ζωγραφίζουν και τον εαυτό τους. Στο αυτοπορτραίτο απεικονίζεται συχνά η θετική σχέση του παιδιού προς τον εαυτό του. Ζωγραφίζει δηλαδή, το παιδί τον εαυτό του με κάποιο φόρεμα ή κοστούμι σε κάποιο χώρο που ονειρεύεται. Είναι πολύ φυσικό, τα ώριμα και φυσιολογικά αναπτυσσόμενα παιδιά, να έχουν μια θετική εικόνα για τον εαυτό τους κάτι που φαίνεται και από την αισιοδοξία που εκπέμπουν στους άλλους. Συχνά, το παιδί διατυπώνει σε λόγια, αυτήν την εμπιστοσύνη, που έχει στον εαυτό του: «*Είμαι καλός*» λέει και εννοεί ότι είναι ωραία ντυμένος και είναι και καλός άνθρωπος, αφού είναι ωραίος εμφανισιακά, (Β.Σ. ΜΟΥΧΙΝΑΣ, 1990, σελ. 182-190).

Είναι καλό να ειπωθεί, ότι τα σχέδια των μικρών παιδιών έχουν την σφραγίδα του κοινωνικοπολιτισμικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο μεγαλώνουν και δεν μπορούν να μελετηθούν ανεξάρτητα από τον περίγυρο τους και την κουλτούρα της οποίας οι επιδράσεις γίνονται εμφανείς σε ό,τι τα παιδιά δημιουργούν. Σπιτάκια, λουλούδια, δέντρα, αυτοκίνητα, πριγκίπισσες, βασιλιάδες, σκηνές πολέμου, αυτοκίνητα, πλοία, είναι θέματα κοινά για τα παιδιά όλων των χωρών του κόσμου. Σε όλες τις ζωγραφιές των νηπίων,

αυτό που πρέπει *πάση θυσία* να τονίζεται είναι η αξία της οποιασδήποτε παιδικής δημιουργίας και όχι ενός τελικού προϊόντος, αποτελέσματος που υποκινείται από την "σωστή" επιρροή των ενηλίκων.

2.3 Η σημασία των χρωμάτων

Το χρώμα μπορεί να δηλώνει διάθεση και συναισθήματα, όμως, προσπάθειες να συνδεθούν και να ερμηνευτούν κάποια χρώματα σε σχέση με συγκεκριμένα συναισθήματα, έχουν οδηγήσει σε αμφίβολες γενικεύσεις. Εξάλλου, οι διάφοροι πολιτισμοί δίνουν σε κάποια χρώματα διαφορετικές εξηγήσεις. Έτσι, ενώ για κάποιο πολιτισμό το κόκκινο μπορεί να θεωρείται το χρώμα της ζωής και της χαράς, για κάποιο άλλο, το κόκκινο μπορεί να συνδέεται με θλιβερές αναμνήσεις πένθους για την ιστορία του, (EDITH KRAMER, 1979, σελ. 234-235)

«Το χρώμα και η φροντισμένη ζωγραφική, εκφράζουν την στάση του παιδιού, απέναντι στο περιεχόμενο της ζωγραφιάς. Όλα τα όμορφα αντικείμενα και πρόσωπα ζωγραφίζονται από το νήπιο με έντονα χρώματα και όμορφα στολίδια. Αντιθέτως, όλα τα άσχημα αντικείμενα ή πρόσωπα, ζωγραφίζονται με άσχημα χρώματα», (Β.Σ.ΜΟΥΧΙΝΑΣ, 1990, σελ. 181).

Ο Γ.ΤΡΟΥΛΗΣ, 1991, σελ. 96, βασισμένος στον R.Davido, αναφέρει, ότι τα χρώματα που χρησιμοποιεί το παιδί για να ζωγραφίσει και τα σχέδιά του, μπορεί να δείχνουν τον χαρακτήρα και την ψυχολογική του κατάσταση. Τα εξωστρεφή νήπια, χρησιμοποιούν συχνά, μαζί στα σχέδιά τους, το κόκκινο,

το κίτρινο, το μπλε και το πορτοκαλί, ενώ τα εσωστρεφή νήπια χρησιμοποιούν συνήθως, το μαύρο, το γκρι, το πράσινο και το μπλε.

Κατά την ΦΛΟΡΑΝΣ ΝΤΕ ΜΕΡΕΝΤΙΕ, 1981, σελ. 95 η χρήση των βασικών χρωμάτων (κόκκινο, κίτρινο, μπλε), είναι σημάδι μιας υγιούς και ισορροπημένης προσωπικότητας. *«Αντιθέτως, η συχνή εμφάνιση χρωμάτων σκοτεινών (μαύρο, γκρι, καστανό), δείχνει κακή προσαρμογή. Η απουσία χρώματος, θεωρείται ένδειξη συναισθηματικού κενού και η υπερβολική χρησιμοποίηση του κόκκινου είναι ένδειξη επιθετικότητας»*. Επίσης το κόκκινο και το κίτρινο χρώμα ευνοούν την εξωστρέφεια ενώ το μπλε και το πράσινο ευνοούν την εσωστρέφεια.

Σύμφωνα με την EDITH KRAMER, 1979, σελ. 235-238, όταν ασχολούμαστε με ανθρώπους που είναι ανοιχτοί σε πολιτιστικές αξίες, ήθη, έθιμα και επιρροές δεν πρέπει να είμαστε απόλυτοι ως προς την ερμηνεία συγκεκριμένων χρωμάτων και την συσχέτιση τους με συγκεκριμένα συναισθήματα και διαθέσεις, γιατί αλλιώς οδηγούμαστε σε υπεραπλουστεύσεις που δεν ισχύουν πάντοτε.

Ψυχολόγοι, συμφωνούν ότι στις παιδικές ζωγραφιές, ο κίτρινος ήλιος, είναι ένα, σύμβολο της γονεϊκής δύναμης. Επίσης το άσπρο χρώμα, εμφανίζεται συχνά σε κάποιον που χάνει το αγαπημένο του πρόσωπο και έτσι, μια ξαφνική απογοήτευση μας δείχνει χλωμούς, άσπρους σαν τα φαντάσματα. (EDITH KRAMER, 1979, σελ. 236-238).

2.4 Το σχέδιο σαν διαγνωστικό μέσο

Η ζωγραφίζει αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μέσα ψυχοθεραπείας του παιδιού, γιατί το αποθεραπεύει από τα καταπιεσμένα ένστικτά του, τις ματαιώσεις του, τους φόβους και τους πόθους του. Λειτουργεί σαν μια οθόνη, όπου το παιδί προβάλλει τον εσωτερικό του κόσμο και η σωστή στάση του ενήλικα, μπορεί να επιδράσει θετικά στον ψυχικό του κόσμο.

Η ανάλυση και η ερμηνεία του σχεδίου δεν πρέπει να επιχειρείται από άτομα που δεν έχουν γνώσεις και εμπειρίες. Το σχέδιο από μόνο του, δεν αρκεί για να κατανοήσουμε το παιδί σωστά. Διάφορα βοηθητικά μέσα που θα ήταν χρήσιμα γι' αυτόν τον σκοπό, εκτός από το σχέδιο, θα ήταν το παιχνίδι, η ανάγνωση παραμυθιών στο παιδί και η γλώσσα του παιδιού. Είναι ουσιώδες, να μην δούμε το παιδί ξέχωρα από το οικογενειακό και κοινωνικό πολιτιστικό του περιβάλλον. Τόσο στην διάγνωση όσο και στην θεραπεία, είναι σημαντικό, να παρατηρεί ο ενήλικας, τους δισταγμούς του παιδιού, την συγκέντρωση ή την ασάθεια της προσοχής του, τις εξηγήσεις που δίνει στα ιχνογραφήματά του, τις δυσκολίες, τους φόβους που προβάλλει καθώς το παιδί ερμηνεύει κάτι από το σχέδιο του, τους μορφασμούς του, τις χειρονομίες του και την στάση του σώματός του, (ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΡΟΥΛΛΗΣ, 1991, σελ. 83,84,94).

Χαμογελάει ευτυχισμένο, καθώς μουτζουρώνει το χαρτί του; Διστάζει να πάρει το πινέλο; Κάνει μερικές πινελιές και φεύγει; Φοβάται που λέρωσε τα χέρια του ή τα ρούχα του; Ζωγραφίζει πάντα το ίδιο σχέδιο χρησιμοποιώντας

τα ίδια πάντα χρώματα; Όλα αυτά παρουσιάζουν την προσωπικότητα του παιδιού και δίνουν ποικίλες πληροφορίες στον ενήλικα για να ανακαλύψει τι χρειάζεται το παιδί, ώστε να το βοηθήσει να ολοκληρωθεί. Όταν ένα σχέδιο είναι πάντα το ίδιο, ομοιόμορφο, στεγνό και περιορισμένο, φανερώνει ότι το παιδί εμποδίζεται και επηρεάζεται από τους μεγάλους. Στα πλαίσια της ομάδας, παρατηρώντας τα παιδιά να εργάζονται, μπορούμε να διακρίνουμε αν ένα παιδί είναι συνεργάσιμο, κοινωνικό, ακοινωνητο, απρόσιτο, αποφασιστικό, δειλό, διστακτικό, δραστήριο, (ΒΑΛΗΝΑΚΗ, ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, 1977, σελ. 155).

Ο κοινωνικός λειτουργός σύμφωνα με την Μ.Ν.ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ, 1995, παρατηρώντας κάποια σημεία της παιδικής ζωγραφικής, μπορεί να καταλάβει αν υπάρχει κάποιο πρόβλημα στο παιδί και να διαγνώσει υπάρχουσες δυσκολίες που αντιμετωπίζει το παιδί μέσα από τον τρόπο που ζωγραφίζει συγκεκριμένα πράγματα. Παρακάτω, σημειώνονται τα κυριότερα στοιχεία που ο κοινωνικός λειτουργός πρέπει να προσέξει στα σχέδιά του παιδιού και να ενεργήσει κατάλληλα, (Μ.Ν.ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ, 1995, σελ. 57-63).

α) Η φιγούρα του ανθρώπου

Τα παιδιά που αποφεύγουν συστηματικά να ζωγραφίσουν ανθρώπους και προτιμούν ζώα, μπορεί να είναι παιδιά που έχουν προβλήματα στην επικοινωνία με τους άλλους, να είναι ακοινωνητα και εσωστρεφή. Όταν τα παιδιά ζωγραφίζουν ανθρώπινες φιγούρες που έχουν δόντια κοφτερά και μεγάλα και το τονίζουν αυτό καθώς σχεδιάζουν το πρόσωπο, μπορεί να είναι παιδιά, που φοβούνται κάτι. Φόβο, μπορεί να δείχνουν αν ζωγραφίζουν ζώα

μεγάλα, που φαίνονται απειλητικά να έρχονται εναντίον κάποιου π.χ. (σκύλο, καρχαρία, λύκο κτλ). Η επιθετικότητα του νηπίου φαίνεται μέσα από τανκς, κανόνια, πολεμικά πλοία, σκηνές πολέμου, μάχες, που συχνά σχεδιάζει και που όλα αυτά είναι μια ακίνδυνη εκτόνωση της επιθετικότητας. Οι απεικονίσεις στρατιωτών, γιατρών, αξιωματικών, εκφράζουν αρρενωπότητα και εμπιστοσύνη στο μέλλον (για τα αγόρια). Αντιθέτως, οι γυναικείες φιγούρες, οι πριγκίπισσες με ωραία φορέματα και όμορφα στολίδια, οι μητέρες με τα παιδιά τους, οι δεσποινιδούλες κτλ., δείχνουν προσωπικές επιθυμίες και εμπιστοσύνη στο μέλλον (για τα κορίτσια).

β) Το σχέδιασμα του σπιτιού

Ο ανθρωπομορφισμός στα σχέδια των παιδιών της νηπιακής ηλικίας, έχει σαν αποτέλεσμα, να εμφανίζονται τα πάντα στο παιδικό σχέδιο, με ανθρωπομορφικά χαρακτηριστικά. Έτσι και στο σχέδιασμα του σπιτιού. Ανάλογα, με το αν ένα παιδί εμμένει σε αισθητικές λεπτομέρειες, απεικονίζει τον περίγυρο και δείχνει ευαισθησία στα χαρακτηριστικά ενός αντικείμενου ή όχι, διακρίνονται δύο τύποι παιδιών: Ο αισθητηριακός τύπος και ο λογοκρατικός. Στο πρώτο, τον αισθητηριακό, υπάρχει σχεδόν πάντα ένας ήλιος που χαμογελά, ένας ουρανός που απλώνεται γαλανός με την συντροφιά των πουλιών, με λουλούδια και δέντρα. Στο σχέδιο του σπιτιού υπάρχει μια ζωντανία παντού. Τα παράθυρα έχουν κουρτινούλες, οι γλάστρες και τα λουλούδια είναι παντού διάσπαρτα. Αντίθετα, ο λογοκρατικός τύπος, είναι αυστηρός στην απεικόνιση όλων των πραγμάτων, που ζωγραφίζει και υπάρχει μια αδιαφορία για τις λεπτομέρειες που

αισθητικά ομορφαίνουν τα πράγματα και αποδίδουν τον περίγυρο της φύσης.

Η καμινάδα που καπνίζει πάνω από το σπίτι σημαίνει, οικογενειακή θαλπωρή και συνοχή. Τα διάφορα μέσα συγκοινωνίας φανερώνουν μια επιθυμία για ταξίδια και περιπέτειες.

γ) Η ύπαρξη του ήλιου

Η ύπαρξη του ήλιου, στο σχέδιο του παιδιού, συνήθως είναι σημάδι μιας καλά προσαρμοσμένης και ισορροπημένης προσωπικότητας. Το παιδί, που συμπερικλείει τον ήλιο στο σχέδιό του, είναι συναισθηματικό, αποφασιστικό και έχει ζωντάνια.

δ) Τα δένδρα

Τα φρούτα πάνω στα δένδρα δείχνουν αισιοδοξία, επιμέλεια για την εξωτερική εμφάνιση και μεγάλη αυτοπεποίθηση.

ε) Οι γραμμές του σχεδίου

Έχει παρατηρηθεί, ότι οι ίσιες στέρεες, σταθερές και χωρίς σβησίματα γραμμές, συνήθως δείχνουν, 'ένα παιδί, που έχει εμπιστοσύνη στον εαυτό του, είναι αισιόδοξο και είναι μια υγιής και καλά προσαρμοσμένη προσωπικότητα. Αντιθέτως, οι ασταθείς, τρεμουλιαστές και ελικοειδείς γραμμές, ίσως δείχνουν, πως το νήπιο δεν έχει αυτοπεποίθηση στον εαυτό του, είναι δειλό και φοβισμένο. Έχει παρατηρηθεί, ότι τα κορίτσια συνήθως, ζωγραφίζουν καμπύλες γραμμές.

Οι καμπύλες, είναι πιθανόν να δείχνουν, ευαισθησία, ηπιότητα, δειλία και ευκολόπιστη προσωπικότητα. Οι έντονα πατημένες, κοφτές και κάθετες γραμμές, ίσως, δείχνουν παιδιά εγωκεντρικά, κοινωνικά, επιθετικά, αισιόδοξα, σίγουρα για τον εαυτό τους, δημιουργικά και ζωντανά. Οι οριζόντιες γραμμές, μπορεί να χαρακτηρίζουν τα παιδιά που έχουν ψυχολογικά προβλήματα και συγκρούσεις. Οι δυνατά πατημένες γραμμές, τόσο που να τρυπούν το χαρτί, ίσως, δείχνουν χαρακτήρα ευέξαπτο, δύστροπο, επιθετικό και νευρικό. Αν χρησιμοποιεί το νήπιο, τελείως στο ιχνογράφημά του, αυτό μπορεί να αποκαλύπτει δειλία, συνδυασμένη όμως με επιμέλεια και τάξη. Μια επιτυχημένη αναλογία από καμπύλες και κάθετες γραμμές, μπορεί να είναι το δείγμα μιας υγιούς και ισορροπημένης προσωπικότητας.

στ) Η διάσταση του σχεδίου

Αν το σχέδιο είναι μεγάλο σε διαστάσεις, ή ξεπερνά τα όρια του χαρτιού, μπορεί να είναι ένδειξη μιας τάσης στο παιδί για έλεγχο, επιβολή, και δηλώνει εξωστρέφεια και ευκολία στις διαπροσωπικές σχέσεις. Ένα σχέδιο στη μέση της κόλλας, δείχνει πιθανόν ένα άτομο που νιώθει ασφάλεια, σιγουριά από τον εαυτό του και το περιβάλλον του. Αντίθετα, ένα μικροσκοπικό και τραβηγμένο σε μια από τις γωνίες του χαρτιού σχέδιο, πιθανόν να δείχνει άτομο που συναντά δυσκολίες στην προσαρμογή του, χαρακτήρα δειλό και καταθλιπτικό. Τα φοβισμένα και με ψυχολογικά προβλήματα παιδιά, μπορεί να καταφεύγουν στα περιθώρια του χαρτιού.

Το που είναι τοποθετημένο το σχέδιο στο χαρτί μπορεί να έχει σημασία όπως υποστηρίζει ο Γ. ΤΡΟΥΛΗΣ (1991), σελ. 95, πιο συγκεκριμένα δηλαδή, χωρίζουμε μ'έναν οριζόντιο άξονα το φύλλο σε δύο μέρη, έπειτα το πάνω μέρος του φύλλου, χωρίζεται σε δύο μέρη με μια κάθετη διάμεσο. Το πάνω δεξιό τμήμα, πιθανόν να συμβολίζει την στροφή του παιδιού στο μέλλον, την προσκόλληση στον πατέρα του, την πρόοδο, τον δυναμισμό και την εξουσία. Το πάνω αριστερό τμήμα, ίσως συμβολίζει την πρόσδεση στην μητέρα του, την αναδίπλωση στο παρελθόν, την παθητικότητα, την δειλία και την εσωστρέφεια. Το κάτω μισό του φύλλου, παριστάνει πιθανόν, τα καταπιεσμένα ένστικτα (τις επιθυμίες, τις απογοητεύσεις).

Έχουν κατασκευαστεί κάποια τεστ για την νοητική και ψυχική εξέλιξη του νηπίου και η ΦΛΟΡΑΝΣ ΜΕΡΕΝΤΙΕ, 1981, σελ. 99-106, δίνει μια άποψη για τον χωρισμό των τεστ.

Τα τεστ αυτά χωρίζονται σε δύο κατηγορίες. Τα τεστ νοημοσύνης και τα τεστ προσωπικότητας. Τα τεστ νοημοσύνης, με βάση τα παιδικά σχέδια, έχουν χρησιμοποιηθεί ευρύτατα για να καθοριστεί ο βαθμός πνευματικής ωρίμανσης, να εντοπιστούν σημάδια νοητικής ανεπάρκειας, δεδομένου ότι σε κάθε ηλικία το παιδί μπορεί να προσεγγίσει ένα συγκεκριμένο επίπεδο γραφικής, ανάλογα με το εξελικτικό στάδιο στο οποίο βρίσκεται. Στα τεστ νοημοσύνης, οι ερευνητές ζητούν συνήθως από τα παιδιά να σχεδιάσουν γεωμετρικά σχήματα, να απεικονίσουν κάποιο αντικείμενο, ή ένα ελεύθερο σχέδιο. Στο ευρέως γνωστό τεστ της ανθρώπινης φιγούρας, το παιδί βαθμολογείται ανάλογα με το πόσο ακριβές είναι στην απόδοση της

ανθρώπινης μορφής, όσον αφορά βασικές λεπτομέρειες που παίρνουν η κάθε μια από ένα βαθμό (απεικόνιση κεφαλιού: 1 βαθμός, απεικόνιση μύτης: 1 βαθμός, απεικόνιση στόματος: 1 βαθμός κτλ). Στα τεστ προσωπικότητας, ανήκει και το τεστ απεικόνισης της οικογένειας, που στόχος του είναι «να περιγραφεί και να εξειδικευτεί για κάθε παιδί το περιεχόμενο των οικογενειακών του εικόνων και να εκτιμηθεί αν ο χαρακτήρας των ανταγωνισμών που υπονοούνται έχουν παθολογικό χαρακτήρα», (ΦΛΟΡΑΝΣ ΜΕΡΕΝΤΙΕ, 1981, σελ. 106).

Το τεστ της απεικόνισης της οικογένειας, μας πληροφορεί για την ύπαρξη συγκρούσεων μέσα στην οικογένεια κι αυτό φαίνεται από την σειρά με την οποία εμφανίζει το νήπιο τα πρόσωπα της οικογένειάς του, το μέγεθός τους, τα σχόλια που συνοδεύουν την παρουσία τους, το αν παραλείπει συνέχεια από το σχέδιό του κάποιο συγκεκριμένο πρόσωπο, κτλ.

2.5 Το σχέδιο σαν θεραπευτικό μέσο

«Η ζωγραφική μπορεί να διευκολύνει μια διαδικασία που προϋποθέτει ελευθερία έκφρασης, αυθορμητισμό και απώλεια ελέγχου», (TESSA DALLEY, 1995, σελ. 45-46). Καθώς η δημιουργικότητα αναδύεται μέσω του σχεδίου, με την αυθόρμητη αποδέσμευση των συναισθημάτων, επέρχεται η κάθαρση.

«Η θεραπεία μέσω του σχεδίου, είναι ένας τρόπος έκφρασης και επικοινωνίας, γιατί μιλάει κανείς για τον εαυτό του και τα συναισθήματά του», (PATRICIA, NOWELL HALL, 1995, σελ. 259).

Τα παιδιά, μερικές φορές, αρνούνται απολύτως να χρησιμοποιήσουν τα διάφορα υλικά, όταν για παράδειγμα θυμώνουν και δεν δέχονται να τα πλησιάσουν. Άλλες φορές πάλι, τα χρησιμοποιούν με τρόπο καταστροφικό, επιθετικό ή παλινδρομικό. Άλλες φορές, φτιάχνοντας μια γονεϊκή φιγούρα και κάνοντάς την κομματάκια, εκδηλώνουν τον θυμό τους και μάλιστα πιό άμεσα: *«Κάποια περιορισμένα παιδιά, τα οποία εξαναγκάστηκαν από πολύ νωρίς να είναι καθαρά και τακτικά, χαίρονται την δημιουργική δουλειά με τις μπογιές και τους μαρκαδόρους μόνο μετά από ένα πραγματικό πασάλειμμα με τα υλικά αυτά. Παρόμοια, ένα πολύ οργισμένο παιδί, μπορεί να δυσκολεύεται να στρωθεί στην δουλειά αν προηγουμένως δεν αφήσει τον θυμό του, να ξεσπάσει»*, (JUDITH, ARON, RUBIN, 1997, σελ. 405,30).

Για πολλά παιδιά είτε είναι υπερκινητικά, είτε είναι συνεσταλμένα, ο πειραματισμός με μια πιο ελεύθερη μορφή δημιουργίας παίζει σημαντικό ρόλο, στο να πεισθούν να αποδεσμευτούν, να εκφραστούν ελεύθερα, να κινηθούν αβίαστα, και να καταλάβουν ότι οι παρορμήσεις τους δεν είναι αποδιοργανωτικές. *«Μ' αυτό το χαλάρωμα εξοικιώνονται με τον εαυτό τους και είναι σε θέση να αναπτυχθούν ελεύθερα. Έτσι επέρχεται η λύτρωση, η κάθαρση και η εκφόρτιση των συναισθημάτων του παιδιού»*, (JUDITH ARON RUBIN 1997, σελ, 30).

2.6 Η Χρήση του σχεδίου από τον Κοινωνικό Λειτουργό

Ευτυχώς, είναι πολλοί εκείνοι που πιστεύουν ότι όλα τα παιδιά ανεξαρτήτως των βιωμάτων τους, και του χαρακτήρα τους, έχουν

δημιουργικούς πόρους που συχνά μένουν σφραγισμένοι κάτω από ιδιάζουσες συνθήκες. Αυτοί οι δημιουργικοί πόροι μπορούν να εμφανισθούν ανά πάσα στιγμή, εάν το παιδί βρεθεί σε ένα ασφαλές και υποστηρικτικό περιβάλλον, όπου μπορεί να δράσει ελεύθερα και να εξωτερικευτεί. Επειδή τα παιδιά ηλικίας τριών έως και έξι ετών, είναι μικρά και εξαρτημένα από τους άλλους, χρειάζονται έναν ενήλικα που θα τους προσφέρει υποστήριξη, γεμάτη ευσυναίσθηση, κατανόηση, γεμάτη αποδοχή και ελευθερία δράσης. Ο ενήλικας αυτός, ο θεραπευτής, μπορεί να αναλάβει τον ρόλο του υποδοχέα, ενός δοχείου δηλαδή, όπου τα παιδιά θα μπορούν ελεύθερα να εναποθέτουν τα αισθήματά τους, μια φωνή που θα τα βοηθήσει να εξηγήσουν και να κατανοήσουν αυτά τα συναισθήματα. *«Ασφαλώς ο ενήλικας έχει και το δικαίωμα και την υποχρέωση να θέτει αυστηρά όρια μη επιτρέποντας την καταστροφή του χώρου και των αντικειμένων της ζωγραφικής»*, (JUDITH, ARON RUBIN, 1997, σελ. 38-39).

Κατά την διάρκεια της ζωγραφικής δραστηριότητας του παιδιού, πρέπει να κάνουμε το νήπιο να αισθάνεται σαν μικρός καλλιτέχνης και να μεταδίδουμε ενθουσιασμό και χαρά για την οποιαδήποτε δημιουργία του παιδιού. Ακόμη κι αν το έργο κάποιου νηπίου, φαίνεται φτωχό, χονδροειδές ή ασυνήθιστο, οφείλουμε να προσπαθήσουμε να το κατανοήσουμε και να ενθαρρύνουμε το νήπιο να εκφραστεί ελεύθερα. Ο έλεγχος, η πίεση για καλύτερες ζωγραφιές όταν το παιδί δεν είναι έτοιμο να δώσει κάτι περισσότερο από αυτό που του βγαίνει αληθινά, αυθόρμητα καθώς και οι άσκοπες παρεμβάσεις για διορθώσεις από την πλευρά μας, πρέπει να

αποφεύγονται γιατί δεν βοηθούν το παιδί να αποκτήσει εμπιστοσύνη στον εαυτό του. *«Κάθε άνθρωπος σημαντικός ή ασήμαντος, μικρός ή μεγάλος είναι άλλος λίγο και άλλος πολύ καλλιτέχνης, δηλαδή έχει την τάση να δημιουργήσει και να χαρεί την ομορφιά»*, (ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΦΦΑΣ, 1989, σελ. 56,57).

Ο κοινωνικός λειτουργός χρειάζεται να ειπωθεί εδώ, ότι πρέπει να βλέπει το κάθε παιδί, σαν ένα μοναδικό, σεβαστό και ικανό για να ανακαλύψει τον εαυτό του, πλάσμα. Η πίστη στην ατομικότητα, ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, η πίστη ότι ο κάθε άνθρωπος μπορεί να διαθέσει τον εαυτό του όπως αυτός θέλει καθώς και η εμπιστευτικότητα των πληροφοριών που πρέπει να γνωρίζει μόνο ο κοινωνικός λειτουργός σε σχέση με τα παιδιά - πελάτες του, είναι αξίες στην κοινωνική εργασία που δεν θα έπρεπε ποτέ να παραλείπονται από την επαγγελματική δραστηριότητα του κοινωνικού λειτουργού. Από την πρώτη επαφή με το παιδί, ο κοινωνικός λειτουργός, πρέπει να είναι διαθέσιμος σε ό,τι αυτό φοβάται, επιθυμεί, διστάζει, θέλει να πει και κρύβει. Κι αυτό μπορεί να συμβεί, μόνο αν, ο κοινωνικός λειτουργός εξερευνά με προσοχή αυτό που το παιδί θέλει, ζητά ή και κρύβει. Έτσι θα ήταν καλό, να διακρίνεται από ευαισθησία συνδυασμένη με ωριμότητα, κριτικό πνεύμα, αποφασιστικότητα, αγάπη, γι' αυτό που κάνει, υπομονή και πίστη στον εαυτό του και τις ικανότητές του.

Είναι σημαντικό κατά την JUDITH ARON RUBIN, 1997, σελ. 404-405, ότι κάθε συγκεκριμένη συμπεριφορά του ενήλικα, έχει κάποιο νόημα και

επηρεάζει πάντα τις αντιδράσεις του μικρού νηπίου. «Έτσι ο θεραπευτής δίνοντας στο παιδί υλικά και είδη ζωγραφικής γίνεται "τροφοδότης" και έτσι η τροφή βιώνεται άλλοτε ως "καλή" και άλλοτε ως "όχι τόσο καλή"». Αν περιμένει από το παιδί να αποφασίσει μόνο του, μπορεί να θεωρηθεί ότι ζητάει πολλά και αν περιορίσει την καταστροφική χρήση των υλικών, μπορεί να θεωρηθεί κακός και περιοριστικός, (JUDITH ARON RUBIN, 1997, σελ. 405).

Όταν ο θεραπευτής, ρωτάει το παιδί για το περιεχόμενο της ζωγραφιάς του, μπορεί να γίνεται ένας περίεργος ανακριτής, που καταλήγει να γίνεται κουραστικός και αντί να πετύχει την αυτονομία του, να επιταχύνει τελικώς την απόσυρσή του και την έλλειψη εμπιστοσύνης απέναντί του, (JUDITH ARON RUBIN, 1997, σελ. 407).

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι ο κοινωνικός λειτουργός, μπορεί να χρησιμοποιήσει το σχέδιο του παιδιού, για να επικοινωνήσει μαζί του, να μιλήσει μαζί του, να γνωρίσει τι το απασχολεί, τι το φοβίζει, πως αισθάνεται για το πρόβλημά του, ώστε να το βοηθήσει να κοινωνικοποιηθεί και να αυτονομηθεί. Θα μεταχειριστεί την ζωγραφιά του παιδιού, για να το βοηθήσει να εκτονωθεί, να εκφραστεί, να ψυχαγωγηθεί και να γνωρίσει τον εαυτό του. Έτσι ο κοινωνικός λειτουργός, είναι ο παρακινήτης, ο εμπυχωτής ο βοηθός, ο σύμβουλος, ο ακροατής, στην εργασία του με το παιδί.

Περνάμε τώρα, να εξετάσουμε την σημασία και την χρήση του παραμυθιού, από τον κοινωνικό λειτουργό στην εργασία του με παιδιά της νηπιακής ηλικίας.

3. Η σπουδαιότητα και η επίδραση του παραμυθιού στο παιδί της προσχολικής ηλικίας

Η έκφραση «*μια φορά κι έναν καιρό*» έχει για το παιδί μια μαγική δύναμη. Το παιδί εμπιστεύεται αυτό που λέει το παραμύθι, γιατί ο τρόπος με τον οποίο βλέπει τον κόσμο συμφωνεί με τον δικό του. *«Το παραμύθι προχωρεί μ'έναν τρόπο που ταιριάζει με τον τρόπο που το παιδί σκέφτεται, βιώνει τον κόσμο και γι'αυτόν τον λόγο το παραμύθι είναι τόσο πειστικό για το παιδί».*

Τα παραμύθια, κατορθώνουν να μεταδώσουν με ποικίλες μορφές, στο παιδί, αυτό ακριβώς το μήνυμα: ότι ο αγώνας εναντίον σοβαρών δυσκολιών στη ζωή είναι αναπόφευκτος, είναι ουσιαστικό κομμάτι της ανθρώπινης ύπαρξης, όμως αν κανείς δεν ολιγοψυχήσει και αντιμετωπίσει απτόητος απρόσμενες δοκιμασίες, τότε κυριαρχεί σε όλα τα εμπόδια και αναδεικνύεται νικητής, (ΜΠΡΟΥΝΟ ΜΠΕΤΕΛΧΑΙΜ, 1995, σελ. 17,68).

Σύμφωνα με την ΒΑΛΗΝΑΚΗ - ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, 1977, σελ. 69-70, το παραμύθι συμβάλλει εκτός από την μετάδοση βασικών ηθικών αξιών και αρχών, που διέπουν τις διαπροσωπικές σχέσεις και στην γλωσσική καλλιέργεια των νηπίων, στην ανάπτυξη της γλωσσικής ευχέρειας, της φαντασίας, της προσοχής, και στην καλλιέργεια της συναισθηματικότητάς του. Συντελεί, στην καλλιέργεια ορθής συμπεριφοράς, μέσα από την προβολή ευγενών σκοπών και φιλοδοξιών. Ο κύριος σκοπός του παραμυθιού, είναι η ψυχαγωγία που απολαμβάνουν τα παιδιά, ακούγοντας

τις αισιόδοξες ιστοριούλες της Χιονάτης και των επτά νάνων, της Κοκκινোসκουφίτσας, του Κοντορεβουθούλη κτλ. Το παραμύθι μυεί το παιδί στην λογοτεχνία, προσφέρει γνώσεις, ανοίγοντας νέους δρόμους στην σκέψη του παιδιού.

Τα παιδιά ταυτίζονται με τους ήρωες, που αντιπροσωπεύουν την εξυπνάδα, την καλοσύνη, την ομορφιά, τον ηρωισμό, την φιλία κτλ. Η ταύτιση είναι ψυχική, με την έννοια ότι το παιδί παρακολουθεί σαν να είναι ο ίδιος ο ήρωας όλες τις περιπέτειες και τα κατορθώματά του και βιώνει ένα πλήθος συναισθημάτων που συνοδεύουν οτιδήποτε περνά ο ήρωας. Το παιδί ταυτίζεται και σωματικά, με την έννοια ότι συγκρίνει τους ήρωες με το δικό του σώμα, τις δικές του διαστάσεις. Δεν είναι τυχαίο, ότι όλοι οι ήρωες των παιδιών είναι μικρόσωμοι και γεννήθηκαν τελευταία. Η ταύτιση που το παιδί κάνει με τον ήρωα, το οδηγεί στην παρακάτω σκέψη: *«Αφού ένας ήρωας τόσο μικρός κατάφερε να νικήσει με την εξυπνάδα του τους δράκους, τους γίγαντες, και όλους τους μεγάλους σωματικά εχθρούς του, γιατί όχι και εγώ;»*, (ΚΑΚΡΙΔΗΣ ΝΤΑΤΣΗ, 1988, σελ. 50).

Σύμφωνα με τον ΜΠΡΟΥΝΟ ΜΠΕΤΕΛΧΑΙΜ, 1997, σελ. 22,23,38,103, η ωρίμανση αρχίζει με την φυγή του παιδιού από το σπίτι και τελειώνει όταν το νεαρό άτομο έχει βρει τον εαυτό του, επιτυγχάνοντας την ψυχολογική ανεξαρτησία και την ηθική ωριμότητά του και δεν θεωρεί πια το άλλο φύλο απειλητικό, αλλά μπορεί να συνάπτει θετικές σχέσεις μαζί του. Έτσι, το παραμύθι καθοδηγεί και προσανατολίζει το παιδί στο μέλλον, μέσα από τα ποικίλα μηνύματά του, για την απελευθέρωσή του από την εξάρτηση των

γονιών και την κατάκτηση, μιας ικανοποιητικής και ανεξάρτητης ζωής. Καθοδηγείται μέσω του παραμυθιού, το νήπιο να γνωρίσει τον εαυτό του, τις κλίσεις του, την ταυτότητά του. Μια άλλη πλευρά της σπουδαιότητάς του παραμυθιού και της αξίας του για την ευαίσθητη παιδική ψυχή, έγκειται, στο ό,τι αυτό προειδοποιεί, ρεαλιστικά, απλά και κατανοητά ότι το να παρασυρόμαστε από το θυμό, το μίσος, την ζήλεια, την ανυπομονησία, τον εγωισμό, και την κακία οδηγούν σε δυσάρεστες συνέπειες, ταυτοχρόνως όμως καθησυχάζει το νήπιο ότι οι συνέπειες είναι προσωρινές και η καλή θέληση, η μεταμέλεια, και οι καλές πράξεις μπορούν να διορθώσουν την ζημιά που έχουν κάνει οι κακές επιθυμίες και τα πάθη. Στο παραμύθι, αποδίδεται εξαιρετική αξιοπρέπεια στο παραμικρότερο επίτευγμα, και έτσι ενισχύεται η προσωπικότητα, η αυτοπεποίθηση και η πίστη του παιδιού για τον εαυτό του. *«Οι ιστορίες αρχίζουν από εκεί που βρίσκεται το παιδί, δείχνουν που πρέπει να πάει, ρίχνοντας το βάρος στην όλη διαδικασία»*, (ΜΠΡΟΥΝΟ ΜΠΕΤΕΛΧΑΙΜ, 1995, σελ. 105,107).

«Το παραμύθι για χιλιάδες χρόνια σ'όλους τους λαούς:

1. Ψυχαγωγήσε και ψυχαγωγεί.
2. Έδωσε εγκυκλοπαιδικές γνώσεις για τον άγνωστο κόσμο των ταξιδιών και τον φανταστικό κόσμο της μυθολογίας.
3. Γέμισε με φιλοσοφία και αισιοδοξία την σκέψη.
4. Πλούτισε την φαντασία των μικρών παιδιών με σκηνές από τη ζωή των ενηλίκων και ποικίλα άλλα θέματα.

5. Έγινε πρόδρομος στη σημερινή λογοτεχνία και στα κινηματογραφικά θεάματα», (Ε.ΑΥΔΙΚΟΣ, Μ.Γ.ΜΕΡΑΚΛΗΣ, 1996, σελ. 674-675) και (ΚΑΚΡΙΔΗΣ, ΝΤΑΤΣΗ, 1988, σελ. 46).

Σύμφωνα με τον ΜΠΡΟΥΝΟ ΜΠΕΤΕΛΧΑΙΜ, 1995, σελ. 21, το παραμύθι, απευθύνεται στα υπαρξιακά άγχη, τα διλήμματα, και τις ανησυχίες του νηπίου: στην ανάγκη να μας αγαπούν, στο φόβο ότι οι άλλοι πιστεύουν πως δεν αξίζουμε, στην αγάπη για τη ζωή και στο φόβο του θανάτου. Το παραμύθι δίνει τις απαντήσεις σ'όλα αυτά τα φλέγοντα ερωτήματα που απασχολούν το παιδί. Για παράδειγμα το γνωστό τέλος των παραμυθιών *«Και ζήσαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα»* ή *«Αν δεν πέθαναν, ζουν ακόμα»*, δεν ξεγελά ούτε μια στιγμή το μικρό παιδί ότι η παντοτινή ζωή είναι δυνατή και ότι ο θάνατος δεν πρέπει να μας φοβίζει.

3.1 Ο διαγνωστικός και θεραπευτικός ρόλος του παραμυθιού

«Το παραμύθι έχει διαγνωστικό και θεραπευτικό, χαρακτήρα. Αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι μέσω του παραμυθιού, αποβάλλονται οι φόβοι του παιδιού, επέρχεται η συμφιλίωση με τις απαγορευμένες επιθυμίες και η συναισθηματική συγκρότηση του παιδιού. Τα παιδιά αναγνωρίζουν τον εαυτό τους μέσα από τα παραμύθια και οι ενήλικες βρίσκουν σ'αυτά την παιδικότητα τους», (ΚΑΚΡΙΔΗΣ, ΝΤΑΤΣΗ, 1988, σελ. 56). Σχετικά με τον καθαρτικό ρόλο

των παραμυθιών, η ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, "Διαδρομές" 1997, σελ. 105, αναφέρει ότι τα παραμύθια πετυχαίνουν με την πλοκή τους, να βάζουν συνοχή στην σύγχυση των συναισθημάτων του παιδιού, βοηθώντας το να καταλάβει πως υπάρχουν λύσεις ακόμα και στις πιο πιεστικές ψυχολογικές καταστάσεις. Το παιδί ταυτιζόμενο διαμέσου όλων των δοκιμασιών με τον ήρωα, μοιράζεται με την φαντασία του όλες τις λύσεις του και θριαμβεύει μαζί του, τη στιγμή που το καλό υπερισχύει και το κακό εξαλείφεται. *«Έτσι, τα παραμύθια προξενούν ένα συναίσθημα ανακούφισης, δίνουν την ελπίδα για το μέλλον και περιέχουν την υπόσχεση ενός ευτυχισμένου τέλους, δείχνοντας στα παιδιά πως μπορούν να είναι πιο δυνατά από τους γίγαντες, δηλαδή μπορούν να αποκτήσουν τις ίδιες δυνάμεις με τον ήρωα. Συνεισφέρουν, δηλαδή, με σημαντικό και θετικό τρόπο στην ψυχολογική εξέλιξη του παιδιού, γιατί, το κάνουν να πιστεύει πως θα γνωρίσει ένα θαυμάσιο μέλλον».* Έτσι, το παιδί, μπορεί να αισθάνεται αυτοπεποίθηση και ασφάλεια, (Κ.ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ "Διαδρομές", 1997, σελ. 105-106).

Μέσα λοιπόν στο παραμύθι, πολλά προβλήματα προσωπικών σχέσεων που έχει το παιδί με τους γονείς του, ή με τα αδέρφια του ή άλλα μεγαλύτερα από αυτό πρόσωπα και τους βλέπει σαν δράκους ή γίγαντες, που τους τρέμει όταν το κακομεταχειρίζονται ή του επιβάλλουν με την δύναμη, την ισχύ και το φόβο, τη δική τους θέληση, βρίσκουν την λύση τους. Έτσι, μέσα από το παραμύθι επέρχεται η λύτρωση, η εκφόρτιση καταθλιπτικών, αρνητικών συναισθημάτων, νικιέται ο φόβος, το αίσθημα της απόρριψης και της κατωτερότητας. Το ευχάριστο τέλος, δημιουργεί ικανοποίηση, ψυχική

ευφορία, χαρά και επιθυμία για επανάληψη. Οι φόβοι, οι ανησυχίες, οι εφιάλτες, οι αγωνίες του παιδιού, εξισορροπούνται από την βεβαιότητα, το θάρρος, την αισιοδοξία, την αγωνιστικότητα, την ελπίδα και την ασφάλεια που ενυπάρχουν στα παραμύθια, (ΚΑΚΡΙΔΗΣ, ΝΤΑΤΣΗ, 1988, σελ.48-53).

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω, θα λέγαμε ότι το παραμύθι τέρπει ψυχικά το νήπιο, ξυπνά την περιέργεια, καλλιεργεί την προσοχή, την φαντασία, πλουτίζει το λεξιλόγιο, την νόηση του παιδιού. Εναρμονίζεται ακόμη με τα άγχη, τις προσδοκίες, τα συναισθήματα του παιδιού, ενώ συγχρόνως, υποδεικνύει λύσεις στα ποικίλα προβλήματα και διλήμματα του παιδιού. Σχετίζεται με όλες τις πλευρές της προσωπικότητάς του, αναγνωρίζοντας την σοβαρότητα των δυσκολιών του παιδιού και προωθώντας την αισιοδοξία, την εμπιστοσύνη στον εαυτό και στο μέλλον.

3.2 Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στην χρήση του παραμυθιού

Όπως ήδη έχει λεχθεί, το παραμύθι ανταποκρίνεται τον συναισθηματικό κόσμο των παιδιών, στις ανάγκες τους, τα ενδιαφέροντά τους, την ηλικία τους και γενικότερα στον ψυχικό κόσμο των παιδιών της νηπιακής ηλικίας. Το παιδί, αγαπά τα παραμύθια, γιατί προσεγγίζουν με τρυφερότητα τις ανθρώπινες αξίες, τα ήθη, έθιμα, τις παραδόσεις και όλο γενικά το νόημα της ζωής. Μιλούν στην ψυχή των νηπίων, τα διασκεδάζουν, τα διδάσκουν, τα

παιδαγωγούν, τα τέρπουν βοηθώντας τα να βάλουν σε τάξη τα συναισθήματά τους και τον εαυτό τους.

Είναι καλό να ειπωθεί, ότι ο κοινωνικός λειτουργός, μπορεί να χρησιμοποιήσει το παραμύθι για να προσεγγίσει το νήπιό, να δημιουργήσει μια ατμόσφαιρα ευχάριστη όπου το παιδί θα μπορεί να νιώσει ασφάλεια και εμπιστοσύνη και έτσι να εκμυστηρευτεί στον κοινωνικό λειτουργό ό,τι το απασχολεί. Από τη στιγμή που ο κοινωνικός λειτουργός αποφασίζει να εργαστεί με παιδιά της νηπιακής ηλικίας, το παραμύθι, μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν ένα άριστο μέσο έκφρασης και επικοινωνίας, ατομικά αλλά και στα πλαίσια των ομάδων. Οποσδήποτε, εκείνος που θα αναλάβει την διήγηση, πρέπει να αγαπάει το παιδί και το παραμύθι ταυτόχρονα, ώστε να μπορεί να συναισθάνεται κι αυτός με το παιδί, τους ήρωες του παραμυθιού και την όλη πλοκή του.

Ο κοινωνικός λειτουργός πρέπει να δει το παραμύθι σαν ένα διαπροσωπικό γεγονός στο οποίο ο ενήλικος και το παιδί συμμετέχουν ως ισότιμοι σύντροφοι. Σύμφωνα με την ΕΛΛΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ, 1986, σελ. 112-114, το να διηγηθεί κανείς μια ιστορία, σημαίνει να μεταδώσει ένα μήνυμα. Είναι αναγκαίο, να κατέχει την ιστορία που αφηγείται.

Πρέπει να την έχει αισθανθεί, να την έχει νιώσει βαθιά, προτού την προσφέρει. Δεν μπορεί να διηγηθεί καλά μια ιστορία, εάν προηγουμένως δεν διαθέτει ευαισθησία για τις αξίες που προβάλλονται σ'αυτήν. Ο αφηγητής πρέπει να έχει στο νου του την ουσία της ιστορίας, έτσι ώστε να την αφήνει να κυλάει αυθόρμητα στο νου του, – σαν μια ζωντανή ανάμνηση – καθώς

την διηγείται στο νήπιο, χωρίς να χρειάζεται να σκέφτεται τι λέει παρακάτω το παραμύθι.

Είναι σημαντικό να λεχθεί, ότι αυτό που διευκολύνει την επικοινωνία ανάμεσα στον κοινωνικό λειτουργό που αφηγείται ένα παραμύθι και το μικρό παιδί, είναι και η εξασφάλιση συνεχούς οπτικής επαφής σε όλη την διάρκεια της αφήγησης. Είναι σημαντικό, να υπάρχει ανταπόκριση ανάμεσα στα μάτια του παιδιού και του κοινωνικού λειτουργού, γιατί έτσι δυναμώνει ο δεσμός ανάμεσά τους και το παιδί δίνει περισσότερη προσοχή στον αφηγητή, με αποτέλεσμα να ωφελείται περισσότερο από την επικοινωνία. Βοηθά πολύ επίσης, να μην γίνονται άσκοπες διακοπές και παρεμβάσεις, γιατί έτσι χαλά ο ειρμός, η προσοχή του παιδιού και η όλη ατμόσφαιρα.

Η ΕΛΛΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ, 1986, σελ. 114-116, αναφέρει σχετικά με τη αφήγηση ότι είναι καλό να γίνεται, με απλότητα, χωρίς προσποίηση, με ενθουσιασμό, ζωντάνια, χαρά και με φυσικότητα. Να είμαστε δηλαδή, ο εαυτός μας. Οι απορίες των παιδιών σχετικά με άγνωστες λέξεις που δεν τις καταλαβαίνουν, δεν θα πρέπει να σταματούν την αφήγηση. Τα γεγονότα, είναι καλό να δίνονται το ένα ύστερα από το άλλο, χωρίς περιγραφές και εξηγήσεις. Όπως όλα τα ωραία πράγματα, και το παραμύθι τελειώνει κάποτε. Όχι μόνο στην διάρκεια αλλά και στο τέλος πρέπει να παρατηρούμε τις αντιδράσεις του παιδιού που μπορεί να είναι πολλές και διάφορες από την απόλυτη σιωπή μέχρι τα ασταμάτητα γέλια και τις αυθόρμητες ερωτήσεις του νηπίου. Είναι απαραίτητο, να αφήσουμε τα παιδιά να ζήσουν αυτόν τον χρόνο. Να μείνουν για λίγο μόνα στην μαγεία του παραμυθιού, στην ανάγκη

τους να μείνουν με το ευχάριστο τέλος της αγαπημένης τους Χιονάτης ή της Κοκκινোসκουφίτσας και να βιώσουν την ανακούφιση και την χαρά για την αίσια έκβαση της ιστορίας. Μπορεί να χρειασθεί, να ακούσουμε απλώς, τι εντυπωσίασε το νήπιο από όλη την ιστορία, τι του έμεινε βαθιά μέσα στην ψυχή του. Ακόμη μπορεί να χρειαστεί να διασαφηνίσουμε την υπόθεση, να προσθέσουμε περισσότερο χιούμορ, να τονίσουμε ίσως ορισμένα σημεία, στα οποία το παιδί έδειξε ενδιαφέρον ή να ενθαρρύνουμε και να επιβραβεύσουμε την παρατηρητικότητα του νηπίου σχετικά με εύστοχα σχόλιά του, όσον αφορά την ιστορία που του αφηγηθήκαμε, (ΕΛΛΗ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ, 1986, σελ. 114-116).

Όταν το παραμύθι ακούγεται στο νήπιο με ευαισθησία και τρυφερότητα, τότε αυτό νιώθει ότι το καταλαβαίνουν στις κρυφές επιθυμίες του, στα άγχη του, στα αισθήματα δυστυχίας, φόβου, κατωτερότητάς του στις υψηλότερες ελπίδες του. *«Αν λέγοντας την ιστορία δεν απηχούν μέσα μας τα άγχη της αδελφικής αντιζηλίας, το απελπισμένο αίσθημα της απόρριψης που αισθάνεται το νήπιο, όταν δεν νιώθει ότι το θεωρούν το καλύτερο, τα αισθήματα κατωτερότητας που αυτό βιώνει όταν οι άλλοι περιμένουν να εκπληρώσει καθήκοντα που μοιάζουν ηράκλεια, τότε δεν ανταποκρινόμαστε στις ανάγκες του νηπίου»*, (ΜΠΡΟΥΝΟ ΜΠΕΤΕΛΧΑΙΜ, 1995, σελ. 222).

3.3. Τα κριτήρια επιλογής του καλού παραμυθιού από τον κοινωνικό λειτουργό

Σύμφωνα με την ΒΑΛΗΝΑΚΗ-ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, 1977, σελ. 73, η νηπιακή ηλικία είναι ηλικία του παραμυθιού και το παραμύθι έχει την ρίζα του στην μαγική αντίληψη του κόσμου έτσι, όπως αρμόζει στα παιδιά των τριών έως και έξι ετών. Όσον αφορά το περιεχόμενο του παραμυθιού, αυτό πρέπει να είναι ηθικό, δηλαδή να αμοίβεται η αρετή, η καλοσύνη, η αλληλοβοήθεια, η γενναιότητα, η αυτοθυσία, το θάρρος απέναντι στις δυσκολίες της ζωής και όλες οι καλές πράξεις. Η κακία πρέπει να τιμωρείται όπως και ο φθόνος, η ζήλεια, η υπερηφάνεια, η παρακοή στις συμβουλές των μεγάλων, η ανυπομονησία, το μίσος και γενικά κάθε κακή πράξη. Το παραμύθι που θα επιλέξει ο ενήλικας να διαβάσει ή να πει σε ένα παιδί που είναι φοβισμένο ή έχει προβλήματα με τους γονείς του, δεν πρέπει να είναι ούτε τρομακτικό, ούτε καταθλιπτικό. Απεναντίας, είναι αναγκαίο να περνάει μέσα από το νόημά του, την πλοκή της ιστορίας, η αισιοδοξία, η χαρά για την ζωή και η ελπίδα ότι καθετί είναι κατορθωτό αρκεί να υπάρχει θάρρος και καλή θέληση. Δεν πρέπει να περιλαμβάνονται στο παραμύθι, στοιχεία που δεν ευνοούν την ψυχική και πνευματική ανάπτυξη του παιδιού.

Έχει μεγάλη σημασία, να υπάρχει ποικιλία από σκηνές και πρόσωπα που πλαισιώνουν το συγκεκριμένο παραμύθι και το ήθος των ηρώων, να είναι ανάλογο, με τα πρότυπα που θέλουμε να ακολουθήσουν τα παιδιά. Το παραμύθι, σαν έκφραση της μαγικής αντίληψης του κόσμου, είναι φυσικό να

περιέχει στον μέγιστο βαθμό το φανταστικό στοιχείο. Γι' αυτό οι μεταμορφώσεις, οι θαυματουργικές επεμβάσεις, τα ζώα που μιλούν κτλ, είναι συνηθισμένα φαινόμενα στον κόσμο του παραμυθιού. Ο κοινωνικός λειτουργός θα προσέξει να επιλέγει παραμύθια που είναι απλά, κατανοητά και όχι εξεζητημένα. Την ποιότητα στο περιεχόμενο του παραμυθιού εκφράζει η ζωντάνια και η αλήθεια του. Όσο φανταστικοί κι αν είναι οι ρόλοι, τα πρόσωπα στο παραμύθι, οι ήρωες ζουν σαν ανθρώπινα όντα και έχουν συναισθήματα.

Η πλοκή του παραμυθιού, πρέπει να διεγείρει το νηπιακό ενδιαφέρον και να προκαλεί ερεθισμό για την περαιτέρω εξέλιξη. Μεγάλη επίδραση στο παιδί, ασκεί η διήγησή του από τον ενήλικα. Η γλώσσα του και η ζωντάνια με την οποία διηγείται την ιστορία. Ο μεγάλος καλολογισμός είναι αρνητικό στοιχείο όπως και η ονομασία των πραγμάτων με υποκοριστικά π.χ. παιδάκι, αυτοκινητάκι, νεραϊδούλα κτλ. το ύφος του, πρέπει να είναι αφηγηματικό και ο διάλογος ζωντανός κι αληθινός. Το παραμύθι είναι καλό να είναι, στρωτά γραμμένο, να έχει όμορφες, πρωτότυπες λέξεις και ένα πλούσιο λεξιλόγιο. Οι εικόνες στα παραμύθια κεντρίζουν πάντα το ενδιαφέρον των νηπίων, τα βοηθούν να ασκούν τις αισθητηριακές τους ικανότητες και δίνουν μια ξεχωριστή διάσταση στο παραμύθι που το κάνει πιο όμορφο, (ΒΑΛΗΝΑΚΗ - ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, 1977, σελ. 73-74).

Θα δούμε τώρα την σπουδαιότητα του παιχνιδιού, την αξία του, διάφορες θεωρίες που τονίζουν την αναγκαιότητά του για το μικρό παιδί,

καθώς και την χρησιμοποίηση του από τον κοινωνικό λειτουργό στην εργασία του με το μικρό παιδί.

4. Η σπουδαιότητα και η προσφορά του παιχνιδιού στο παιδί της προσχολικής ηλικίας

Το παιχνίδι, είναι, μια πανανθρώπινη ανάγκη για έκφραση. Η παιγνιακή δραστηριότητα είναι μια ευχαρίστηση. Στο παιχνίδι μέσα από τα κανάλια της ευχαρίστησης, της ψυχαγωγίας, περνούν ένα πλήθος από ευεργετήματα για το άτομο που παίζει, ιδιαίτερα όταν βρίσκεται στην παιδική του ηλικία. Κι αυτό συμβαίνει, γιατί όσο πιο μικρό ηλικιακά είναι το άτομο, τόσο πιο εύκολα αποτυπώνονται μέσα του τα οφέλη μιας χρήσιμης εμπειρίας ή δραστηριότητας, (ΠΕΠΗ ΔΑΡΑΚΗ, 1995, σελ. 150).

Το παιχνίδι, λοιπόν, συντελεί στην ομαλή φυσιολογική ανάπτυξη του οργανισμού. Βοηθά δηλαδή, βιολογικά τον ανθρώπινο οργανισμό, διευκολύνει την καλή κυκλοφορία του αίματος, τονώνει τους μυς του σώματος, βοηθά στην ανάπτυξη και άσκηση των μελών του σώματος, (ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε. ΑΡΑΒΑΝΗΣ, 1984, σελ. 132).

Τα σωματικά παιχνίδια, όπως το τρέξιμο, η αναρρίχηση στα δέντρα, το παιχνίδι με το τόπι κτλ., συντελούν στην σωματική ανάπτυξη του νηπίου, χαρίζουν στο σώμα υγεία, προάγουν τον σωματικό έλεγχο, την ισορροπία και ποικίλες δεξιότητες. Δυναμώνει το νευρικό σύστημα, διευκολύνεται η

αναπνοή, η πέψη, η θρέψη, η ευκαμψία, και άλλες λειτουργίες του οργανισμού, (ΓΙΑΝΝΗΣ Ν. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ, 1984, σελ. 293).

Το παιχνίδι καλλιεργεί και τις νοητικές ικανότητες του παιδιού: την νόηση, την κρίση, την προσοχή, την μνήμη, τη φαντασία, την παρατήρηση κτλ. Όταν το νήπιο παίζει με γράμματα του αλφαβήτου, με παιχνίδια άσκησης της μνήμης, όταν παίζει με μηχανικά παιχνίδια, λύνει αινίγματα, ζωγραφίζει, πλάθει, ακούει παραμύθια, ή απαγγέλλει ποιήματα, διδάσκεται και αποκτά πολλές γνώσεις. Καθώς αυτό παίζει, επιστρατεύει και χρησιμοποιεί όλες τις πνευματικές του δυνάμεις.

Το παιχνίδι διεγείρει την περιέργεια, την κρίση και την σκέψη του παιδιού. Τα παιχνίδια που αναπτύσσουν την δεξιότητα των χεριών του παιδιού αναπτύσσουν και την σκέψη του, γιατί χέρι και σκέψη είναι στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους. Το παιχνίδι αναπτύσσει το παιδί διανοητικά, γιατί πειθαρχείται το πνεύμα του, η προσοχή του, ο συλλογισμός του, η φαντασία του και τονώνονται όλες οι πνευματικές του δυνάμεις, γιατί πρέπει να είναι συνεχώς σε εγρήγορση να αναλαμβάνει ευθύνες, πρωτοβουλίες και να αποφασίζει γρήγορα, (ΓΙΑΝΝΗΣ Ν.ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ, 1984, σελ. 293-294 και ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε.ΑΡΑΒΑΝΗΣ, 1984, σελ. 132).

Πολύ μεγάλη επίδραση ασκεί το παιχνίδι και στην ανάπτυξη της ομιλίας. Το παιχνίδι απαιτεί από το κάθε παιδί που μετέχει σ' αυτό, ένα ορισμένο επίπεδο, της ανάπτυξης της επικοινωνίας με το λόγο, (ΜΟΥΧΙΝΑΣ, 1990, σελ. 167 και ΠΟΛΥΝΕΙΚΗ ΜΠΑΡΔΗ, 1976, σελ. 77).

Το παιχνίδι συμβάλλει αρκετά και στην συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού. Βοηθείται δηλαδή το νήπιό στην ανάπτυξη ομαλού συναισθηματικού βίου, αποκτά αισιοδοξία, εμπιστοσύνη και αγωνιστικό πνεύμα. Το παιχνίδι προσφέρει χαρά, ξενοιασιά, ανακούφιση και πνευματική ευφορία. Η ψυχή του παιδιού εξευγενίζεται και ανυψώνεται ηθικά, πετυχαίνεται μέσω αυτού η εξωτερίκευση βίαιων και αρνητικών συναισθημάτων. Το παιδί ανακουφίζεται από τη στενοχώρια, τη λύπη, την μελαγχολία, το θυμό και άλλες δυσάρεστες συναισθηματικές καταστάσεις. *«Χρησιμεύει δηλαδή, το παιχνίδι σαν μέσο για την παροχέτευση του φόβου, της ζηλοτυπίας, του μίσους και έτσι αποτελεί σπουδαία "ασφαλιστική δικλείδα" των απωθημένων επιθυμιών του παιδιού»*, (ΓΙΑΝΝΗΣ Ν.ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ, 1984, σελ. 295).

Σύμφωνα με τις Α.ΚΑΤΣΙΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ε.ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ, Χ.ΣΙΦΝΑΙΟΥ, 1979, σελ. 54-60, το παιχνίδι δημιουργεί ευνοϊκές ψυχολογικές προϋποθέσεις και ευνοεί την υγεία καθιστώντας το παιδί εύθυμο και ζωηρό. Αν αφεθεί το παιδί να παίξει σήμερα και μέσω του παιχνιδιού να εξελιχθεί ηθικά, κοινωνικά, ψυχολογικά, σωματικά, τότε αυτό προετοιμάζεται για το αύριο, για τον κόσμο της εργασίας και του καθήκοντος γιατί το παιδί που πετυχαίνει στα παιχνίδια πετυχαίνει και στην ζωή. Έτσι, μέσω του παιχνιδιού, εξασκούνται συμπεριφορές, όπως η υπομονή, το θάρρος η ειλικρίνεια, η ανωτερότητα, η άμιλλα και η αρετή στην νίκη και στην ήττα. Το παιχνίδι επιφέρει χαλάρωση, ψυχική ευστάθεια και νευρική εκτόνωση. Ο SHILLER δέχεται *«πως το παιχνίδι είναι χαρακτηριστικό του τέλειου*

ανθρώπου». Ενώ ο Πλάτωνας, διαλαλούσε το εξής: «*παιίζοντας τρέφε τους παίδας*».

Το παιχνίδι, συντελεί στην κοινωνική προσαρμογή του νηπίου και αποτελεί την γέφυρα μετάβασης από τον οικογενειακό χώρο στο ευρύ κοινωνικό περιβάλλον. Είναι δε, κοινωνικό φαινόμενο, γιατί διέπεται από κανόνες, νόμους και την υποχρεωτική παρουσία τουλάχιστον δύο προσώπων. Το παιδί έχει την δυνατότητα να αναπτύξει την κοινωνική του συνείδηση, να εκλεπτύνει την κοινωνική του συμπεριφορά, να αναπτύξει μια κοινωνικά αποδεκτή προσωπικότητα και όλα αυτά μέσα από την δραστηριότητα του παιχνιδιού. Με την συμμετοχή του παιδιού στην ομάδα, το παιδί δημιουργεί σχέσεις που του προκαλούν άλλοτε χαρά όταν βγαίνει νικητής και άλλοτε απογοήτευση, όταν χάνει στο παιχνίδι. Συνεπώς, προάγεται έτσι η ωριμότητά του. Το νήπιο μέσω του παιχνιδιού αναπτύσσει την συνεργατικότητα του, την εφευρετικότητά του, την πρωτότυπη σκέψη και την ικανότητα να αποφασίζει από κοινού με κάποιον άλλον, (Α.ΚΑΤΣΙΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ε.ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ, Χ.ΣΙΦΝΑΙΟΥ, 1979, σελ. 54-60).

Σύμφωνα με τον ΓΙΑΝΝΗ Ν.ΧΑΡ΄ ΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟ, 1984, σελ. 295, το παιχνίδι βοηθά στην ανάπτυξη του κοινωνικού συναισθήματος του παιδιού, γιατί με την συναναστροφή του το νήπιο με τα άλλα παιδιά, μαθαίνει την έννοια της αλληλοβοήθειας, της αμοιβαίας εκτίμησης, την έννοια της δικαιοσύνης, την αξία του να είναι κανείς ειλικρινής, τίμιος, γενναίος. Αναπτύσσει τον αλτρουισμό, την ψυχραιμία, την αυτοπειθαρχία, την

υπομονή και την ήττα. Τα ίδια αναφέρει και η ΠΟΛΥΝΕΙΚΗ ΜΠΑΡΔΗ, 1976, σελ. 77 και ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ε.ΑΡΑΒΑΝΗΣ, 1984, σελ. 132.

Ένα άλλο στοιχείο που καλλιεργεί το παιχνίδι, είναι η αυτοπεποίθηση. Καλλιεργείται λοιπόν, το υγιές αυτοσυναίσθημα. Το παιδί αποκτά συναίσθηση της δικής του αξίας, αισιοδοξία, πίστη στον εαυτό του και θάρρος μέσα από την δραστηριότητα του παιχνιδιού. Η επιτυχία που θα σημειώσει ένα νήπιο με το παιχνίδι του και η επιβράβευση που θα την ακολουθήσει, θα τονώσει το ηθικό του παιδιού και θα το κάνει να αισθανθεί καλύτερα, (Α.ΚΑΤΣΙΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ε.ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ, Χ.ΣΙΦΝΑΙΟΥ, 1979, σελ. 62-63).

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω, θα λέγαμε ότι, παιδί θα πει παιχνίδι και παιχνίδι θα πει κίνηση, πρωτοβουλία, δημιουργία, τέχνη. Το παιχνίδι τρέφει την παιδική ψυχή. Όπως φροντίζουμε για το φαγητό του παιδιού πρέπει να φροντίσουμε και για τα παιχνίδια του. Κι αυτό γιατί το παιχνίδι ωφελεί ποικιλοτρόπως το νήπιό . Διευκολύνεται η κοινωνική εξέλιξη του νηπίου. Το παιδί βοηθείται στην σωματική του ανάπτυξη, στην διανοητική του ανάπτυξη, στην κοινωνική του ανάπτυξη. Το παιχνίδι βοηθά στην δόμηση μιας προσωπικότητας που χαρακτηρίζεται από ειλικρίνεια, συνεργατικότητα, αλtruισμό, θάρρος, σεβασμό, στον εαυτό πρώτα και μετά στους άλλους, αυτοπεποίθηση και εμπιστοσύνη στο μέλλον. Το παιχνίδι είναι η καλύτερη εγγύηση για το μέγαλωμα υγιών και καλά προσαρμοσμένων στη ζωή προσωπικοτήτων.

4.1 Θεωρίες που σχετίζονται με τους λόγους που ωθούν τα νήπια στο παιχνίδι

Το παιχνίδι συναντάται σε όλες τις ηλικίες. Στην νηπιακή ηλικία, το παιχνίδι γνωρίζει την μεγαλύτερη κορύφωση και έξαρση του σε σχέση με τις υπόλοιπες αναπτυξιακές περιόδους της ζωής του ανθρώπου. Ό,τι είναι για τον ενήλικο, η εργασία του, είναι για το μικρό παιδί το παιχνίδι. Δηλαδή μια σοβαρή και σημαντική απασχόληση. Το παιχνίδι μαγεύει το μικρό παιδί, τέρπει την ψυχή του και προσφέρει ατέλειωτες στιγμές χαράς και ευχαρίστησης. Τι οδηγεί τα παιδιά όμως στο παιχνίδι; Πώς εξηγείται, η ανυπέρβλητη έλξη, που ασκούν τα παιχνίδια στα νήπια;

Σύμφωνα με τον Ο.Μ.ΓΟΥΝΤΓΟΥΩΡΝΤ, 1966, σελ. 59-60, η μια άποψη σχετικά με τους λόγους που ωθούν τα μικρά παιδιά στο παιχνίδι, είναι ότι η συσσωρευμένη ενέργεια που διαθέτουν, πρέπει να εκφορτισθεί, να βγει δηλαδή προς τα έξω. Άλλη άποψη είναι, πως το παιχνίδι είναι μια πράξη καθαρά μιμητική. Το παιδί, δηλαδή παίζει, γιατί βλέπει άλλους ανθρώπους να κάνουν το ίδιο. Άλλη άποψη, είναι, ότι τα παιδιά προκειμένου να απαλλαγούν από τις επιβλαβείς παρορμήσεις τους, τα άγχη, τις αγωνίες τους, αισθάνονται την ανάγκη να ξεσπάσουν στα παιχνίδια τους, να κυριαρχήσουν πάνω σ'αυτά και να ανταγωνιστούν τους συνομήλικούς τους. Άλλη εξήγηση είναι ότι το παιδί παίζει, γιατί έχει την ενστικτώδη τάση να

προετοιμαστεί για την ενήλικη ζωή και εξασκείται στο παιχνίδι, σε όλα εκείνα που θα χρειαστεί για να διατηρηθεί στη ζωή.

Σύμφωνα με τις Α.ΚΑΤΣΙΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ε.ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ, Χ.ΣΙΦΝΑΙΟΥ, 1979, σελ. 42-48, υπάρχουν πέντε θεωρίες, που σχετίζονται με τους λόγους που ωθούν τα παιδιά στο παιχνίδι και οι οποίες είναι οι εξής:

α) Η θεωρία της «πλεονάζουσας ενέργειας». Σύμφωνα με αυτήν την θεωρία, τα παιχνίδια αποδίδονται στην συσσώρευση της πλεονάζουσας ενέργειας. Δηλαδή, ο ζωντανός οργανισμός του νηπίου, έχει μεγάλα αποθέματα εσωτερικής ενέργειας, τα οποία ασκούν πίεση στον οργανισμό, ζητώντας διέξοδο. Ως διέξοδος λοιπόν, έρχεται το παιχνίδι με το οποίο καταλαγιάζει η πλεονάζουσα ενέργεια. Στο παιχνίδι, λοιπόν, διοχετεύεται και καταναλώνεται η περίσσεια ενέργεια που διαθέτει το νήπιο. Το παιδί στην επιθυμία του αυτή να παίξει, αδιαφορεί για ο,τιδήποτε. Αφήνει το φαγητό του, δεν υπολογίζει ακόμα και τις καιρικές συνθήκες (βροχή, χιόνι, ζέστη). Το παιχνίδι είναι, θα έλεγε, κανείς, μια ευχάριστη «αποζημίωση», ένα «διάλειμμα» στην μονότονη ζωή του νηπίου το πιο ευχάριστο ίσως στη ζωή του.

β) Η θεωρία της «επιτυχίας και της προβολής του ΕΓΩ»,. Την θεωρία αυτή διετύπωσε ο ψυχολόγος J.CHATEAU, ο οποίος πιστεύει ότι η ροπή προς το παιχνίδι, πηγάζει από την επιθυμία του παιδιού για αυτοεπιβεβαίωση και ανάδειξη των δυνατοτήτων του, αποδεικνύοντας ότι είναι ικανό να φτάσει στο επίπεδο των μεγάλων, διώχνοντας το φοβερό συναίσθημα της μειονεκτικότητας. Με το παιχνίδι θέλει δηλαδή το νήπιο, να

προβάλλει το "ΕΓΩ" του. Αυτό είναι σπουδαίο και ουσιαστικό για την διάπλαση του χαρακτήρα του. Διότι με τις συνεχείς προσπάθειες που καταβάλλει για να πετύχει την καλύτερη θέση μέσα στο παιχνίδι, το νήπιο γίνεται πειθαρχικό, υπάκουο, υπομονετικό, αποφασιστικό και κυρίαρχο του εαυτού του.

γ) Η θεωρία του αταβισμού (προγονική κληρονομικότητα). Αταβισμός, σημαίνει τη μεταβίβαση φυσικών και διανοητικών ιδιοτήτων, όχι μόνο από τους γονείς προς τα παιδιά αλλά και από τους προγόνους, πριν από δύο ή τρεις γενεές που αντικατοπτρίζει τις ενέργειες των προηγούμενων γενεών.

δ) Η θεωρία της «προπαρασκευαστικής εξάσκησης» του παιδιού. Διατυπώθηκε, από τον CARL GROOS, ο οποίος θεωρεί το παιχνίδι βιολογικό φαινόμενο. Ο άνθρωπος, δεν έρχεται τέλεια προετοιμασμένος στη ζωή. Γι' αυτό ο καθένας προετοιμάζεται για τον βιοτικό αγώνα κατά την περίοδο της νηπιακής του ηλικίας και γενικότερα κατά την περίοδο της ανάπτυξής του. Μοναδικό μέσο για αυτήν την προπαρασκευή, είναι το παιχνίδι, κατά τον CARL GROSS. Το παιδί δηλαδή παίζει, για να ασκήσει τα μέλη του σώματός του, τις πνευματικές του ικανότητες, να αποκτήσει εμπειρίες βιώνοντας χαρά και ευχαρίστηση. Οι εμπειρίες που αποκτά το νήπιο παίζοντας, το βοηθούν στην προσαρμογή του στην ζωή, του δυναμώνουν το αυτοσυναίσθημα και την πίστη στον εαυτό του.

ε) Η «καθαρτική ή ψυχαναλυτική» θεωρία. Κατά τον FREUD και τους οπαδούς του, κάθε ενέργεια του ανθρώπου σε οποιαδήποτε φάση της ζωής του έχει σαν κίνητρο ανεκπλήρωτες τάσεις και επιθυμίες που βρίσκονται στο

υποσυνείδητό του. Έτσι, το παιχνίδι, ικανοποιεί αρκετά αποτελεσματικά όλες τις κρυφές επιθυμίες, τα άγχη, τις αγωνίες, τους πόθους μας. Μέσω του παιχνιδιού επιτυγχάνεται η εξωτερίκευση ανικανοποίητων επιθυμιών. Γι' αυτό λοιπόν το παιδί, χαίρεται όταν του λένε να πάει για παιχνίδι, γιατί μέσω αυτού ικανοποιούνται όλες του οι ανάγκες, (Βιολογικές, πνευματικές, συναισθηματικές), (Α.ΚΑΤΣΙΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ε.ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ, Χ.ΣΙΦΝΑΙΟΥ, 1979, σελ. 42-48).

Τελειώνοντας, την ενότητα που ασχολείται με τους λόγους που ωθούν τα παιδιά στο παιχνίδι και τις διάφορες θεωρίες που έχουν λεχθεί κατά καιρό, είναι καλό να ειπωθεί, ότι κάθε μία μεμονωμένα εξεταζόμενη είναι ατελής και μονόπλευρη. Απεναντίας, είναι καλό να λαμβάνει κανείς υπόψη του όλες τις θεωρίες, προκειμένου να δώσει μια εξήγηση ολοκληρωμένη. Είναι πάντως, σίγουρο, ότι η αγάπη των μικρών παιδιών για το παιχνίδι θα είναι παντοτινή και τίποτα δεν μπορεί να δώσει καλύτερη εγγύηση για σωστή εξέλιξη της ανθρωπότητας, εκτός από την αιώνια αγάπη του νηπίου για το παιχνίδι.

4.2 Ταξινόμηση των παιχνιδιών σύμφωνα με την νοημοσύνη των παιδιών

Σύμφωνα με την ΒΑΛΗΝΑΚΗ-ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, 1977, σελ. 221, ο PIAGET διακρίνει τρεις μορφές παιχνιδιού που αντιστοιχούν σε τρεις βαθμίδες της ανάπτυξης της νοημοσύνης των νηπίων. Όσο πιο προχωρημένο είναι το νοητικό επίπεδο ενός παιδιού, τόσο πιο σύνθετο είναι

το είδος του παιχνιδιού που αυτό επιλέγει. Πρώτο, είναι το παιχνίδι άσκησης, ανάλογο με την αισθησιοκινητική ανάπτυξη και νοημοσύνη του παιδιού. Έχει βιολογική σημασία για το παιδί, της προσχολικής ηλικίας, γιατί μέσω αυτού, το παιδί, ασκεί τα όργανα και τις λειτουργίες του. Το συμβολικό παιχνίδι, είναι η δεύτερη μορφή του παιχνιδιού και το κύριο χαρακτηριστικό εδώ, είναι, η μίμηση. Το παιδί μιμείται, παριστάνει αντικείμενα, πρόσωπα και καταστάσεις με την φαντασία του, τέλος, το παιχνίδι κανόνων, είναι η τρίτη μορφή παιχνιδιού, που αντιστοιχεί σε ένα πιο προχωρημένο στάδιο εξέλιξης της νοημοσύνης του νηπίου, προϋποθέτει κοινωνικές σχέσεις και την ύπαρξη τουλάχιστον δύο προσώπων.

Σύμφωνα με τον ΓΕΩΡΓΙΟ Ε.ΚΡΑΣΑΝΑΚΗ, 1987, σελ. 91-96, το παιχνίδι ασκήσεως, τοποθετείται στην αισθησιοκινητική περίοδο, που καλύπτει κυρίως την βρεφική ηλικία μέχρι τα δύο χρόνια του παιδιού. Το βρέφος χαίρεται και ασκεί τις αισθήσεις του, χωρίς κάποιο συγκεκριμένο σκοπό. Οι πρώτες φωνητικές και κινητικές εκδηλώσεις του βρέφους (ψελλίσματα, κινήσεις ποδιών, κεφαλής, χεριών) είναι μια μορφή παιχνιδιού. Η χαρά που προέρχεται από το παιχνίδι ασκήσεως, συνίσταται ουσιαστικά στην άσκηση των λειτουργιών και των αισθήσεων.

Το συμβολικό παιχνίδι που είναι η δεύτερη μορφή παιχνιδιού, ξεκινά από τον δεύτερο χρόνο μέχρι τα τέσσερα χρόνια του παιδιού. Το νήπιο χαίρεται να μιμείται καταστάσεις και πρόσωπα. Παριστάνει τον γιατρό. Μιμείται ήχους, ζώα κτλ. Έτσι, στο παιχνίδι της κούκλας, το νήπιο μεταφέρεται στην κατάσταση της μητέρας του και η κούκλα γίνεται το μωρό,

δηλαδή παίρνει την θέση του νηπίου. Έτσι, απολαμβάνει την ανεξαρτησία που ονειρεύεται και ζει την μητρική τρυφερότητα μέσα από το παιχνίδι του, κάτι που έχει ανάγκη σ'αυτήν την ηλικία το παιδί. Το συμβολικό παιχνίδι, θεωρείται, ένα είδος παιχνιδιού φαντασίας. Προοδευτικά, θα κάνει την εμφάνισή της μια νέα μορφή παιχνιδιού. Είναι το παιχνίδι των κανόνων.

Το παιχνίδι των κανόνων, είναι το τρίτο κατά σειρά παιχνίδι, μέσα στην αναπτυξιακή πορεία της ψυχοσωματικής αυτής δραστηριότητας. Οργανώνεται, μετά το τέταρτο έτος και διαρκεί για όλη την υπόλοιπη ζωή του παιδιού. Στην κύρια αναπτυξιακή του μορφή, εκδηλώνεται από τα επτά χρόνια της ζωής του παιδιού και μετά και είναι το παιχνίδι του κοινωνικοποιημένου ανθρώπου. Απαιτεί τουλάχιστον δύο πρόσωπα και μια σειρά κανόνων δράσης. Κύριος μοχλός του παιχνιδιού αυτού, είναι η άμιλλα, ο συναγωνισμός. Οι κανόνες πηγάζουν αυθόρμητα από την ανάγκη της συνεργασίας.

4.3 Το παιχνίδι σαν διαγνωστικό εργαλείο

Το παιχνίδι είναι μια από τις σοβαρότερες εκδηλώσεις της νηπιακής ηλικίας. Με την μαγική δύναμη του παιχνιδιού, το νήπιο κατακτά ό,τι του αρνείται ο κόσμος γύρω του. Το παιχνίδι έχει προφυλακτικές και θεραπευτικές ιδιότητες. Το νευρωτικό παιδί, βρίσκει στο παιχνίδι, την εκπλήρωση των επιθυμιών του. Τα παιδιά που δεν έπαιξαν όσο ήθελαν και

όσο έπρεπε στην παιδική τους ηλικία, έμειναν πίσω σε συναισθηματική και πνευματική εξέλιξη, (ΠΕΠΗ ΔΑΡΑΚΗ, 1995, σελ. 158,163).

Το παιχνίδι είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί και σαν διαγνωστικό μέσο, γιατί το παιδί, μέσω αυτού μπορεί να εκφράσει τα συναισθήματά του, τις σκέψεις, τα ένστικτα, τις επιθυμίες του και να τα προβάλλει αυτά στο περιβάλλον του. Έτσι το παιχνίδι αποκτά συμβολική έννοια. Ο FREUD, ο JUNG, η KLEIN, η A. FREUD κ.ά., είδαν το παιχνίδι σαν διαγνωστικό μέσο και το χρησιμοποίησαν και στην θεραπεία των προβληματικών παιδιών. Το βαθύτερο νόημα του παιχνιδιού, δεν καθορίζεται από μία και μόνο συμπεριφορά που θα εκδηλώσει το παιδί σε μια ορισμένη στιγμή, αλλά από την συνολική του συμπεριφορά, τις οικογενειακές του εμπειρίες και την τρέχουσα ιστορία της ζωής του. Γενικά το παιχνίδι ενός νευρωτικού παιδιού, διαφέρει από το παιχνίδι του φυσιολογικού, ως προς τον τρόπο με τον οποίο πλησιάζει το παιχνίδι, ως προς την συμπεριφορά του καθ' όλη την διάρκεια του παιχνιδιού, τις συγκινήσεις που συνοδεύουν την δράση του, και την εκλογή του υλικού. Επίσης, η φύση του παιχνιδιού, η στάση του παιδιού όταν παίζει, π.χ. αν είναι ζωηρό, ελεύθερο, συγκρατημένο, βιαστικό κτλ. Αν αρμόζει το παιχνίδι προς την ηλικία του. Συνήθως, τα παιδιά που έχουν ψυχολογικά προβλήματα, επιλέγουν παιχνίδια που αντιστοιχούν σε μικρότερες ηλικίες. Με τον τρόπο που το παιδί παίζει, αποκαλύπτει τον χαρακτήρα του. Ένα ευερέθιστο π.χ. νήπιο θα εκδηλώσει στο παιχνίδι έλλειψη ισορροπίας, ένταση, ανησυχία, έλλειψη ελέγχου, γιατί δεν μπορεί να ελέγξει τον εαυτό του. Το αγχώδες παιδί, παρουσιάζει μεγάλη δυσκολία.

Σ'ένα μεγάλο δωμάτιο με πολλά παιχνίδια, αυτό παραμένει σοβαρό και ακίνητο. Εδώ πρέπει να προσέξει κανείς, γιατί την ίδια συμπεριφορά εμφανίζουν και τα παιδιά φτωχών οικογενειών. Από τον τύπο, την φύση του παιχνιδιού, μπορεί κανείς να διακρίνει αν η συγκεκριμένη συμπεριφορά που εκδηλώνει το νήπιο στο παιχνίδι του, οφείλεται σε άγχος, επιθετικότητα, σε αισθήματα μειονεξίας, και ενοχές. Βασικά χαρακτηριστικά στο παιχνίδι του νευρωτικού παιδιού, είναι η απουσία δημιουργικότητας, η τάση για καταστροφή και η ενασχόληση με παιχνίδια που αντιστοιχούν σε μικρότερες ηλικίες, (ΑΝΤ. Κ.ΔΑΝΑΣΣΗΣ , ΑΦΕΝΤΑΚΗΣ, 1993, σελ. 69-71).

Η TESSA DALLEY, 1995, σελ. 41-43, αναφέρει σχετικά με το παιχνίδι, ότι είναι ένας τρόπος έκφρασης για το παιδί της προσχολικής ηλικίας με τον οποίο το παιδί μεταδίδει τις σκέψεις, τα συναισθήματά του, τις επιθυμίες του, τους φόβους του και είναι ένα μέσο εξερεύνησης του εαυτού και ελέγχου του άγχους. Το παιχνίδι έχει μεγάλη σημασία για το νήπιο, γιατί του παρέχει την δυνατότητα να αντιμετωπίσει καταστάσεις που του προκαλούν άγχος ώστε το άγχος να γίνεται ανεκτό και ελέγξιμο . Εκείνο που έχει μεγάλη σημασία στο παιχνίδι, είναι ότι πρέπει να μην διέπεται από κανόνες, αλλά να είναι αυθόρμητο.

Σύμφωνα με τις Α.ΚΑΤΣΙΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ε.ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ, Χ.ΣΙΦΝΑΙΟΥ, 1979, σελ. 71-73 στην διάγνωση μέσω του παιχνιδιού, τα πάντα αποτελούν διαγνωστικά σημεία. Πρώτα από όλα, η εκλογή ή η απόρριψη ορισμένου τύπου παιχνιδιού. Αν το παιδί διάλεξε παιχνίδι ανάλογο της ηλικίας και του φύλου του, είναι σημάδι ισορροπημένης προσωπικότητας. Βέβαια αν το

παιδί διαλέξει παιχνίδι μικρότερο ή μεγαλύτερο της ηλικίας του και αντίθετο του φύλου του, δεν είναι βέβαιο ότι έχει κάποιο πρόβλημα. Η εκλογή παιχνιδιού αναλόγου, φύλου και ηλικίας, είναι ένας μόνο παράγοντας ψυχοδιάγνωσης και καλό είναι να λαμβάνονται υπόψη, πολλοί παράγοντες, για κάποια διαγνωστική εκτίμηση.

Η στάση, οι χειρονομίες, οι μορφασμοί, οι εκφραστικές κινήσεις, έναντι του παιχνιδιού και σε όλη τη διάρκεια της παιγνιακής δραστηριότητας, μαρτυρούν κάτι από το πως αισθάνεται το παιδί και το αν βιώνει ένα πρόβλημα. Αν η διαγωγή του παιδιού απέναντι στα παιχνίδια, είναι αυθόρμητη ή διστακτική, μαρτυρά κάτι από τη φυσιολογική ή μη συμπεριφορά. Αν το παιδί δρα φυσιολογικά ή καταφεύγει σε ακρότητες και βιαιότητες, αυτό είναι ένα ακόμη σημαντικό διαγνωστικό σημείο. Οι βίαιες αντιδράσεις στο παιχνίδι οδηγούν σε εικασίες ανωμαλιών και στην ύπαρξη νεύρωσης. Το παιχνίδι του νευρωτικού παιδιού διαφέρει από αυτό του φυσιολογικού.

Τα ΝΕΥΡΩΤΙΚΑ παιδιά παρουσιάζουν συνήθως, **1)** δυσκολία στο παιχνίδι, **2)** απουσία δημιουργικότητας, **3)** συχνή παρουσία καταστροφικής τάσης, **4)** παίζουν σαν να είναι μικρότερα από την ηλικία τους. Η νεύρωση κατά τον SHEERSON, οφείλεται στην απουσία του παιχνιδιού από τη ζωή του παιδιού και στις νοσηρές διαθέσεις που προκύπτουν από την έλλειψη αυτή. Ορισμένες στάσεις και η εκλογή ορισμένου τύπου παιχνιδιού, αποτελούν κύρια διαγνωστικά σημεία: α) το παιδί με χαμηλή νοημοσύνη θα

διαλέξει ανισόρροπο, άτακτο παιχνίδι, β) το δραστήριο και αισιόδοξο παιδί θα προτιμήσει ζωηρά παιχνίδια που έχουν άμεση επιτυχία.

Κατά τον ΓΙΑΝΝΗ Ν.ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟ, 1984, σελ. 296-297, το αυταρχικό παιδί, παίρνει στα χέρια του την διεύθυνση του παιχνιδιού, το περήφανο δεν αξιολογεί ποτέ την αποτυχία του, το δειλό νηπίο ντρέπεται, παίζει αδέξια όταν άλλοι το κοιτούν, το τολμηρό παιδί επιζητεί ριψοκίνδυνα παιχνίδια, το ευαίσθητο και απαθές παιδί δεν υποφέρει την αποτυχία και τα βάζει γρήγορα κάτω. Η νοημοσύνη ενός νηπίου εκδηλώνεται: 1) από το αν καταλαβαίνει ή όχι ένα παιχνίδι. 2) από τον πλούτο των συνδυασμών που βρίσκει, 3) από το αν επιλέγει ζωηρά παιχνίδια που εξασφαλίζουν σίγουρη επιτυχία, 4) από την λεπτότητα και την δεξιότητα στις κινήσεις του και στα κατασκευάσματά του.

4.4 Ο θεραπευτικός ρόλος του παιχνιδιού

«Η MELANIE KLEIN, (ΜΑΙΡΗ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ, 1986, σελ. 4), αναφέρει ότι, οι διαταραχές του παιδιού μπορούν να εξαφανιστούν, μόνον, αν αυτό, γνωρίσει την συναισθηματική διαμάχη που τις προκάλεσε. Το αν ένα παιχνίδι είναι συμβολικό, ή ποια είναι τα κίνητρα πίσω από αυτό, μπορούν να απαντηθούν αυτές οι δύο ερωτήσεις, μέσα από μαρτυρίες για την κατάσταση των παιδιών στο σπίτι, τις τρέχουσες εμπειρίες, ασήμαντες και σημαντικές, καθώς και μέσα από την γνώση των ευχών, των φόβων, των ελπίδων, που οι

ενήλικες μπορούν να κερδίσουν και να μάθουν μόνο με την εξοικίωση και την αληθινή επαφή με τα παιδιά».

Αυτές οι προσεγγίσεις στην θεραπεία των διαταραγμένων παιδιών, σημείωσαν το ξεκίνημα των τεχνικών, που είναι γνωστές σαν παιχνιοθεραπεία. Σ' αυτήν, το νήπιο μπορεί να δοκιμάσει την ανάπτυξη κάτω από τις πιο αγαπητές καταστάσεις. Ο θεραπευτικός ρόλος του παιχνιδιού, έγγειται ακριβώς σ' αυτό το ανεκτικό περιβάλλον, που επιτρέπει στο νήπιο να εκφραστεί ελεύθερα, να κατανοήσει τα συναισθήματά του και στην κατάστασή του και έτσι να βάλει σε τάξη τον συναισθηματικό του κόσμο. Δίνεται δηλαδή στο νήπιο η ευκαιρία να παίξει μέχρι τέλους τα συσσωρευμένα συναισθήματα της έντασης, της απογοήτευσης, του φόβου και της ανασφάλειας. Με το να παίζει το νήπιο αυτές τις συναισθηματικές καταστάσεις, τα συναισθήματά του βγαίνουν στην επιφάνεια, προς τα έξω δηλαδή, το νήπιο μαθαίνει να τα ελέγχει, να τα αντιμετωπίζει ή να τα εγκαταλείπει, (ΜΑΙΡΗ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ, 1986, σελ. 4-5).

Σύμφωνα με τον ΑΦΕΝΤΑΚΗ-ΑΝΤ.Κ.ΔΑΝΑΣΣΗ, 1993, σελ. 71, στο παιχνίδι, υπάρχουν θεραπευτικές ιδιότητες, οι οποίες συνίστανται στην εξωτερίκευση της έντασης και στην κένωση του συσσωρευμένου συναισθηματικού φορτίου. Το παιχνίδι διευκολύνει την ανάπτυξη των πνευματικών δυνάμεων του νηπίου στις περιπτώσεις διαταραχής της διανοητικής του ανάπτυξης. «Σε πολλά σχολεία θεραπευτικής αγωγής, η διδασκαλία της ανάγνωσης, της γραφής, γίνεται με τη μορφή παιχνιδιού. Το παιχνίδι χρησιμοποιείται και στην θεραπεία του δύσκολου παιδιού ή του

ψυχικά άρρωστου παιδιού», (ΑΝΤ.Κ.ΔΑΝΑΣΣΗΣ-ΑΦΕΝΤΑΚΗΣ, 1993, σελ. 71).

Τα διάφορα ψυχικά βιώματα και οι αντιδράσεις κάθε άτομου επηρεάζουν την ιδέα που σχηματίζει το άτομο για τον εαυτό του, τους άλλους και τις διαπροσωπικές του σχέσεις. Το νήπιο, που διαμορφώνει τυχόν συναισθήματα μειονεξίας και κατωτερότητας, είναι φυσικό να έχει ανάγκη από την υπεράσπιση του ΕΓΩ του, την ενίσχυση της αυτοπεποίθησής του και της προσωπικότητάς του. Τα πιθανά συναισθήματα κατωτερότητας, θλίψης, μειονεξίας, φόβου, ανασφάλειας, και ανησυχίας που μπορεί να νιώθει το νήπιο μέσα στην αίθουσα της παιγνιοθεραπείας, μπορούν να απαληφθούν καθώς αυτό εξερευνά μέσω του παιχνιδιού και με την κατανοητική στάση του θεραπευτή, τον εαυτό του. Μέσα στο παιχνίδι, το νήπιο συμπεριφέρεται αυθόρμητα, αβίαστα, με ειλικρίνεια και αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την εκδίπλωση της προσωπικότητας και την αποδοχή των αρνητικών συναισθημάτων. Με την θεραπεία μέσω του παιχνιδιού αποβλέπουμε στην μείωση της ψυχικής έντασης και στην εξάλειψη αρνητικών συναισθημάτων και έτσι καταλήγουμε στα εξής αποτελέσματα όπως:

1. Επιτυγχάνεται η ελεύθερη έκφραση φόβων, ανησυχιών και επιθυμιών.
2. Το νήπιο απαλλάσσεται από εσωτερικές συγκρούσεις και καταπιέσεις.

Αυτό ισχύει για τα νήπια που έχουν διαταραγμένες οικογενειακές σχέσεις.

3. Επέρχεται ανακούφιση, χαλάρωση και ψυχική αρμονία από το παιχνίδι. Αποβάλλονται συμπλέγματα ενοχής και μειονεξίας, (Α.ΚΑΤΣΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-Ε.ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ, Χ.ΣΙΦΝΑΙΟΥ, 1979, σελ. 73-74).

«Η θεραπεία μέσω του παιχνιδιού εφαρμόζεται στις ακόλουθες περιπτώσεις παιδιών:

α) Περιπτώσεις δειλών ή πασχόντων από φοβία παιδιών, δηλαδή παιδιά που παρουσιάζουν ανωμαλία στις κοινωνικές σχέσεις.

β) Παιδιά που παρουσιάζουν κρίση ανάπτυξης.

γ) Παιδιά χωρίς εσωτερική ισορροπία.

δ) Περιπτώσεις ατόμων με αντικοινωνικά συναισθήματα.

ε) Περιπτώσεις δύσκολων παιδιών.

στ) Περιπτώσεις διαταραχής της διανοητικής ανάπτυξης. Διευκολύνει το παιχνίδι την ανάπτυξη των διανοητικών δυνάμεων.

ζ) Περιπτώσεις παιδιών με συναισθηματικές διαταραχές. Το παιχνίδι ως μέσο αγωγής και θεραπείας χρησιμοποιείται και στα αποκλίνοντα άτομα.

Ανεμπόδιστα, μπορούμε να πούμε, πως το παιχνίδι, είναι, για το παιδί το πλαίσιο εντός του οποίου κινείται, εκφράζεται, δημιουργεί και προάγεται και με το οποίο οδεύει προς την ολοκλήρωση. Είναι το μέσο και ο συντελεστής της ψυχικής του υγείας ο δρόμος της προσαρμογής του, το θεμέλιο του ισορροπημένου "ΕΓΩ" του». (Α.ΚΑΤΣΙΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ε.ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ, Χ.ΣΙΦΝΑΙΟΥ, 1979, σελ. 74-76).

Εδώ, λοιπόν, πρέπει να λεχθεί, ότι η παιγνιοθεραπεία βοηθά το καταπιεσμένο παιδί, γιατί μέσω της ενασχόλησης με παιχνίδια της επιλογής του, το παιδί, συμπεριφέρεται αυθόρμητα, αβίαστα και με την γεμάτη κατανόηση στάση του κοινωνικού λειτουργού το παιδί γνωρίζει τον εαυτό του, τους φόβους του, τις ελπίδες του, τις ανησυχίες του, τα όνειρά του. Με την εκδίπλωση του εαυτού προς τα έξω, την εξωτερίκευση της έντασης και των συναισθημάτων, επέρχεται η λύτρωση της ψυχής. Αυτή άλλωστε είναι και η θεραπευτική αξία του παιχνιδιού.

Στο παιχνίδι, το νήπιο, μαλώνει με την κούκλα του απελευθερώνοντας μ'αυτόν τον τρόπο τα επιθετικά του συναισθήματα, που δεν τολμάει να τα εκφράσει προς τη μητέρα του. Μπορεί πάλι το νήπιο, να επεξεργαστεί επιθυμίες που το τρομάζουν και να τις κάνει ακίνδυνες και ανώδυνες αντικαθιστώντας τις μ'ένα αντικείμενο π.χ. το πέταγμα της κούκλας ή το πνίξιμο της από ένα νήπιο που ζηλεύει το νεογέννητο αδελφάκι του, ή τα παιδιά που δεν τους αρέσει το φάρμακό τους, ταΐζουν τον αρκούδο τους, το παιχνίδι με το νερό και την άμμο σαν υποκατάστατο της επιθυμίας του νηπίου, να λερώσει. *«Ό,τι απαγορεύεται στην πραγματικότητα, γίνεται αληθινό στο παιχνίδι. Όταν τα γεγονότα ξαναβιώνονται και παίζονται έξω από τις πραγματικά δυσάρεστες περιστάσεις, ξεχνιούνται και έτσι χάνουν την σημασία τους. Το παιχνίδι, έτσι αποκτά καθαρτική δράση. Πολλοί είναι οι παράγοντες που συντελούν στην θεραπεία: - οι σχέσεις θεραπευτή και νηπίου με τα προσωπικά χαρακτηριστικά και των δύο - ο χρόνος της*

θεραπείας, - ο αριθμός των συναντήσεων», (ΛΑΜΠΡΟΣ Σ.ΣΤΑΥΡΟΣ, 1983, σελ. 367-374).

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω , θα λέγαμε ότι το νήπιο μπορεί να βοηθήθει μέσω του παιχνιδιού ποικιλοτρόπως. Το παιχνίδι έχει διαγνωστική και θεραπευτική αξία. Το πως το παιδί πλησιάζει τα παιχνίδια, ποια παιχνίδια επιλέγει το νήπιο, πως παίζει, το αν επιλέγει παιχνίδια ζωηρά την ώρα που παίζει, αποτελούν χρήσιμα διαγνωστικά στοιχεία που μαρτυρούν αν υπάρχει πρόβλημα ή όχι. Η διάγνωση, πρέπει να συμπεριλαμβάνει τη γνώση των οικογενειακών συνθηκών του νηπίου, την γνώση των ευχών, των φόβων, των ελπίδων, και των επιθυμιών του καθώς και την γνώση αυτού που το παιδί βλέπει σαν πρόβλημα που θέλει λύση.

Η θεραπευτική αξία του παιχνιδιού, έγγειται στο ότι το νήπιο μπορεί να παίζει μέχρι να βαρεθεί, όλα τα αρνητικά συσσωρευμένα συναισθήματά του και έτσι επέρχεται η ψυχική λύτρωση, η κάθαρση και η εκτόνωση των δυσάρεστων συναισθηματικών καταστάσεων αφού αυτές βγαίνουν στην επιφάνεια, εκτονώνονται και απαλείφονται.

4.5 Ο κοινωνικός λειτουργός και η χρήση του παιχνιδιού στην εργασία του με τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας

Σύμφωνα με την ANXILINE, (Μ.ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ, 1986, σελ. 8), ο αρχικός σκοπός του θεραπευτή, πρέπει να είναι, η δημιουργία μιας

ευχάριστης και ασφαλούς ατμόσφαιρας, στην οποία, η επικοινωνία δημιουργείται όσο το δυνατόν συντομότερα και στην οποία ο θεραπευτής δείχνει μεγάλη ανεκτικότητα, υπευθυνότητα, εγρήγορση και συνέπεια. Το νήπιο βιώνοντας όλα τα οφέλη μέσα από την ευνοϊκή επαφή με τον κοινωνικό λειτουργό, αναπτύσσεται, διευκολύνεται η αυτονομία του και αυξάνεται η αυτοπεποίθησή του. Ο κοινωνικός λειτουργός δεν προσπαθεί με κανέναν τρόπο να κατευθύνει το παιχνίδι του μικρού παιδιού, το παιδί οδηγεί τον τρόπο και ο κοινωνικός λειτουργός ακολουθεί. Η επέμβασή του είναι έμμεση και διακριτική, γιατί πώς αλλιώς θα ενθαρρυνθεί την αυτόνομη δράση του νηπίου;

Η JUDITH ARON RUBIN, 1997, σελ. 17,18, επισημαίνει, ότι ο θεραπευτής, πρέπει, να διαθέτει ευρύτητα πνεύματος, ευελιξία, αντίληψη, αυτοκυριαρχία αλλά και ευαισθησία. Είναι καλό να συμμετέχει στην χαρά που βιώνει το νήπιο μέσα από το παιχνίδι. Τα παιχνίδια, επίσης πρέπει να επαρκούν για τα παιδιά, να είναι πολλών ειδών και για διαφορετικές ηλικίες. Παιχνίδια εύκολα, δύσκολα, ζωντανά ή μη, όλα είναι αναγκαία. Η αίθουσα του παιχνιδιού πρέπει να είναι όμορφα και κατάλληλα διαμορφωμένη έτσι ώστε να προσελκύει το ενδιαφέρον των μικρών παιδιών.

Σύμφωνα, λοιπόν με όσα ειπώθηκαν από τους JUDITH ARON RUBIN, 1977, ANXILINE, 1986, ΚΑΤΣΙΚΟΠΟΥΛΟΥ, ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ, ΣΙΦΝΑΙΟΥ, 1979, σχετικά με την στάση του θεραπευτή στην εργασία με το μικρό παιδί, καταλήγουμε στο ότι ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να πετύχει με το παιχνίδι τα εξής:

α) Να το χρησιμοποιήσει για να δημιουργήσει ένα κλίμα εμπιστοσύνης και μια ατμόσφαιρα φιλική, όπου το παιχνίδι σαν μέσο επικοινωνίας, θα συμβάλλει στην προσέγγιση του νηπίου, το οποίο θα αναζητήσει μαζί με τον κοινωνικό λειτουργό την πιο συμφέρουσα γι' αυτό λύση,

β) Θα χρησιμοποιήσει το παιχνίδι σαν ψυχοδιαγνωστικό μέσο.

γ) Μπορεί να αξιοποιήσει το παιχνίδι και σε πιο εξελιγμένη μορφή, σαν θεραπευτικό μέσο,

δ) Θα μεταχειριστεί το παιχνίδι για να συμπληρώσει την εικόνα που έχει για το νήπιο όσον αφορά την προσωπικότητά του, να γνωρίσει δηλαδή καλύτερα το νήπιο, αφού πρώτα πληροφορηθεί για τις συνθήκες και το περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγαλώνει και ζει.

ε) Στην εργασία του με μια ομάδα νηπίων, για την ένωση και την συγκρότηση της ομάδας στην αρχή και στο τέλος κάθε συνάντησης,

στ) Τέλος, μπορεί το παιχνίδι να χρησιμοποιηθεί και σαν μέσο διαπαιδαγώγησης και εκπαίδευσης από τον κοινωνικό λειτουργό όπως π.χ. σε παιδιά με διανοητικά προβλήματα.

Έως τώρα, εξετάσαμε χωριστά, τα μέσα, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την εργασία με τα παιδιά ηλικίας τριών έως έξι ετών, την σημασία τους, την προσφορά τους, την διαγνωστική και θεραπευτική τους αξία, θεωρείται τώρα αναγκαίο να δούμε επί του συνόλου μερικά ιδιαίτερα θέματα που θα κάνουν πιο αποτελεσματική την εργασία και τα οποία αναφέρονται σε παράγοντες, παραμέτρους και στάσεις που έχουν

ιδιαίτερη σημασία στην εργασία του κοινωνικού λειτουργού με το παιδί της προσχολικής ηλικίας.

5. Γενικοί παράγοντες, παράμετροι, στάσεις και η εργασία του κοινωνικού λειτουργού, με παιδιά της προσχολικής ηλικίας

5.1 Παράγοντες που διευκολύνουν την καλύτερη εργασία του κοινωνικού λειτουργού με τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας

Κατά την JUDITH ARON RUBIN, 1997, σελ. 41, ένα πλαίσιο ελευθερίας, ευνοεί την ανάπτυξη του παιδιού και η βοήθεια έχει μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα, όταν, προσφέρεται μέσα σε ένα υποστηρικτικό, ανεκτικό και θετικό περιβάλλον . Εδώ να λεχθεί ότι ο κοινωνικός λειτουργός, όποιο μέσο κι αν χρησιμοποιήσει στην συνάντησή του με το νήπιο, είτε είναι το παραμύθι, το σχέδιο, το παιχνίδι θα πρέπει να γνωρίζει τις βασικές συνισταμένες, τους παράγοντες δηλαδή που διευκολύνουν την επικοινωνία με τα μικρά παιδιά. Στην καλύτερη επικοινωνία με τα μικρά παιδιά συμβάλλουν οι παρακάτω παράγοντες:

1. Τα παιχνίδια, τα παραμύθια και τα υλικά για το σχέδιο να επαρκούν, Να μπορεί ένα νήπιο να ζωγραφίσει, να παίξει, να ακούσει γνωστά του παραμύθια ή να πλάσει.

Τα παιχνίδια, τα παραμύθια, πρέπει να μπορούν να είναι προσεγγίσιμα για όλα τα παιδιά. Αν είναι διαθέσιμα για χρήση, τα νήπια θα τα χρησιμοποιήσουν αυθόρμητα, χωρίς απογοητεύσεις, και καθυστερήσεις κατά την διάρκεια της δημιουργικής τους παρόρμησης. Τα παιχνίδια, τα παραμύθια, τα υλικά πρέπει να συμβαδίζουν με το στάδιο ανάπτυξής τους, τα ενδιαφέροντά τους, τις ανάγκες τους και τις προτιμήσεις τους. Αν οι ενήλικες φροντίσουν με αγάπη τα καλλιτεχνικά υλικά, τα νήπια θα μάθουν να τα σέβονται σαν εργαλεία δουλειάς.

2. Ο χώρος είναι ακόμη μία σημαντική προϋπόθεση, για να υπάρχει αποτελεσματική επικοινωνία ανάμεσα στο νήπιο και στον κοινωνικό λειτουργό. Χώρος, δεν είναι μόνο η διάσταση αλλά και τα μέρη που θα χρησιμοποιηθούν για τα υλικά, τα παιχνίδια, τη δουλειά, την αποθήκευση και την τακτοποίηση αλλά και οι επιφάνειες πάνω στις οποίες τα παιδιά θα εργαστούν. Αν τα υλικά είναι τακτοποιημένα μέσα το χώρο, τα παιδιά θα μπορούν αν τα βρίσκουν και να τα χρησιμοποιήσουν από μόνα τους χωρίς να είναι απαραίτητη η παρέμβαση του κοινωνικού λειτουργού. Τα παιδιά όταν ασχολούνται με τα εικαστικά, χρειάζονται χώρους μεγάλους, καλά φωτισμένους, που μπορούν να τους λερώσουν ή να τους αναστατώνουν, χωρίς να φοβούνται ότι θα δεχτούν επίπληξη από τον κοινωνικό λειτουργό.
3. Ο χρόνος, είναι καθοριστικός παράγοντας για την αποτελεσματικότητα των συναντήσεων που θα έχει ο θεραπευτής με το παιδί. Κι αυτό γιατί, η συχνότητα και η διάρκεια των συνεντεύξεων, συμβάλλουν στην καλύτερη

δημιουργία σχέσης μεταξύ τους. Είναι καλό, να γνωρίζουν τα νήπια, πόσο χρόνο έχουν στην διάθεσή τους και να τα προειδοποιούμε όταν πλησιάζουμε στο τέλος της συνεδρίας. Το τέλος, είναι μια δύσκολη ώρα για τα μικρά παιδάκια, γι'αυτό πρέπει να τους μάθουμε τρόπους προσαρμογής σε τέτοιου είδους γεγονότα.

4. Η τάξη και η σαφήνεια για τον χρόνο την χρήση των παιχνιδιών, των υλικών και των χώρο εργασίας είναι πολύ χρήσιμα. Αυτό είναι σημαντικό για τα παιδιά που δεν έχουν την αίσθηση της τάξης μέσα τους. Το να ασχολείται κανείς με την τέχνη μόνος και μαζί με άλλους είναι μια ήρεμη οργανωτική εμπειρία.
5. Ένας άλλος πολύ σημαντικός παράγοντας που διευκολύνει την επικοινωνία ανάμεσα στον κοινωνικό λειτουργό και το νήπιο, είναι η ασφάλεια. Που σημαίνει ότι το παιδί δημιουργεί και εκφράζεται σε ένα ανεκτικό περιβάλλον, όπου κανείς δεν πρόκειται να το επιπλήξει. Ασφάλεια, σημαίνει ότι πολλά είδη εκφραστικής δημιουργικότητας γίνονται αποδεκτά: η παλινδρομική, η παράξενη, η ρεαλιστική.
6. Δεν μπορούμε να επικοινωνήσουμε με τα νήπια, αν πρώτα δεν τα αναγνωρίζουμε σαν προσωπικότητες που έχουν μέσα τους πολλές ικανότητες. Σεβασμός στο νήπιο, σημαίνει ότι του επιτρέπεται να διαλέξει μόνο του, το παιχνίδι του, το παραμύθι του, του δίνεται η ευκαιρία να πειραματιστεί με τον δικό του ρυθμό και τρόπο καθώς και η δυνατότητα να θέσει τους στόχους του μαζί με την βοήθεια την δική μας και να αξιολογήσει πόσο καλά τα κατάφερε. Ο σεβασμός για τις απόψεις του

παιδιού, φαίνεται στον τρόπο που τα ακούμε και τα ρωτάμε ενθαρρύνοντάς τα, να διατυπώσουν τις σκέψεις, τους σχετικά με αυτό που ακούνε, παίζουν ή βλέπουν. Ο σεβασμός για τα νήπια, φαίνεται από τον τρόπο που προσέχουμε τα παραμύθια, και αντιμετωπίζουμε τα παιχνίδια και τα έργα των νηπίων καθώς και από την αγάπη με την οποία τα μοιραζόμαστε με τους άλλους.

7. Η επαφή με τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας είναι καλό να διακρίνεται από αυθεντικότητα και ειλικρίνεια από μέρους μας, γιατί τα νήπια αντιλαμβάνονται με μεγάλη ευκολία, πότε οι μεγάλοι τους λένε ψέματα. Το ενδιαφέρον μπορεί να εκδηλώνεται με λεπτή διακριτικότητα και με προσοχή σε ό,τι τα παιδιά λένε. Είναι καλό, να είμαστε έτοιμοι να ανταποκριθούμε στο νήπιο, όταν αυτό μας ζητήσει και μας δείξει ότι χρειάζεται τον έπαινο και την υποστήριξή μας.

8. Βοηθά πολύ στην ανάπτυξη σχέσης με το νήπιο, ο ειλικρινής ενθουσιασμός για την συμμετοχή του νηπίου στο έργο που δημιουργήσε, ή στο παιχνίδι που έλαβε μέρος το παιδί.

Ο ενθουσιασμός μας, προσφέρει στο νήπιο χαρά και αυτοεπιβεβαίωση όπως

9. Και η υποστήριξη, από πλευράς μας. Η υποστήριξη ενός νηπίου που έχει κολλήσει η ανάπτυξή του και που απαιτεί κατανόηση και ευσυναίσθηση, συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη εμπιστοσύνης του νηπίου. π.χ. το νήπιό που ξυλοκοπείται από τον γονιό του, χρειάζεται αμέριστη υποστήριξη για να μπορέσει να ορθοποδήσει και να βρει τον εαυτό του

μέσα από τις συνεδρίες με τον θεραπευτή, (JUDITH ARON RUBIN, 1997, σελ. 41-46).

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω, θα λέγαμε ότι για να μπορέσει να εγκαθιδρυθεί μια σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα στον κοινωνικό λειτουργό και το νήπιο, χρειάζεται να εξασφαλιστούν κάποιες ευνοϊκές προϋποθέσεις. Μεταξύ αυτών, είναι ο σεβασμός, η υποστήριξη, το ειλικρινές ενδιαφέρον για το νήπιο η εχεμύθεια, το ασφαλές και ευχάριστο περιβάλλον όπου τα παιχνίδια και τα υλικά θα περισσεύουν, ο χώρος θα είναι επαρκής για τις ανάγκες των νηπίων, καθαρός και καλά φωτισμένος και όπου η ατομικότητα, η τάξη, η ειλικρίνεια, η πρωτοβουλία και την κάθε είδους νηπιακή δημιουργία θα επιβραβεύονται και θα επαινούνται από τον κοινωνικό λειτουργό. Το παιχνίδι, το παραμύθι και το σχέδιο μπορούν να συμβάλλουν αποφασιστικά στην προσέγγιση ενός παιδιού τριών έως και έξι ετών γιατί ταυτίζονται με τις ανάγκες, την ηλικία και τα ενδιαφέροντά του. Το κάθε παιδί, ανεξάρτητα από τις εμπειρίες τους και τα βιώματά του, έχει κρυμμένες δυνατότητες για ανάπτυξη και επικοινωνία, αρκεί αυτές να έρθουν στην επιφάνεια και να γίνουν γνωστές πρώτα στο ίδιο και μετά στους άλλους.

5.2 Βασικές παράμετροι που πρέπει να ληφθούν υπόψη στην εργασία με τα παιδιά ηλικίας 3-6 χρονών

Η ΜΑΙΡΗ ΧΑΡΑΛΑΛΠΟΥΣ, 1986, βασισμένη στην JEAN MOORE, σελ. 1-2, αναφέρει ότι, υπάρχουν κάποιες σημαντικές διαφορές ανάμεσα στον

πελάτη - ενήλικα και στον πελάτη - παιδί, που πρέπει να ληφθούν υπόψη από τους κοινωνικούς λειτουργούς, καθώς επικοινωνούν με τα μικρά παιδιά και οι οποίες είναι οι εξής:

1. Πολλά παιδιά - πελάτες βρίσκονται στην διάχυτη περιοχή ανάμεσα στην φαντασία και την πραγματικότητα.
2. Το λεξιλόγιο του παιδιού στην ηλικία των τριών έως και έξι ετών είναι περιορισμένο και έτσι πρέπει να δεχτούμε την μειωμένη ικανότητα των παιδιών να συλλάβουν πλήρως τις έννοιες του χρόνου και του χώρου.
3. Η έλλειψη της αυτοκυριαρχίας και του αυτοελέγχου των νηπίων μπορεί να προκαλέσει μεγάλες περιόδους νεκρής σιωπής ή ακοντρολάριστου νευρικού γέλιου κατά τις συνεντεύξεις.
4. Τα νήπια δυσκολεύονται να διακρίνουν τα δικαιώματα από τις ανάγκες τους.

Εδώ να πούμε, ότι τα παιδιά, είτε ζωγραφίζουν, είτε παίζουν, είτε διαβάζουν ένα παραμύθι, στέλνουν μηνύματα για το πως αισθάνονται, με πολλές μορφές. Καθώς επικοινωνούμε με το νήπιο, μέσω του παιχνιδιού, είτε με το σχέδιο, ή το παραμύθι, το νήπιο εκπέμπει λεκτικά και μη λεκτικά μηνύματα για τον εαυτό του και το πρόβλημά του, τα οποία αποτελούν σημαντικά σημεία κλειδιά στην επικοινωνία με το μικρό παιδί και στα οποία πρέπει να εστιάζεται το ενδιαφέρον μας. Παρακάτω ακολουθούν, οι βασικότερες παράμετροι, σύμφωνα με την JUDITH A.RUBIN, που πρέπει να ληφθούν υπόψη μας, στην επικοινωνία με τα νήπια και οι οποίες

ισχύουν, τόσο για την ενασχόληση του νηπίου με το σχέδιο όσο και με το παιχνίδι και το παραμύθι.

- **Λεκτική Συμπεριφορά.** Στην διάρκεια μιας συνέντευξης, δεν πρέπει να ασχολούμαστε μόνο με αυτά που λέει το παιδί αλλά και με τον τρόπο που τα λέει (δηλαδή τον ρυθμό, την ένταση, τον τόνο της φωνής, την ποιότητα της λεκτικής έκφρασης κτλ.).
- **Μη λεκτική Συμπεριφορά.** Τα παιδιά εκφράζονται με την ίδια ευφράδεια και με μη λεκτικούς τρόπους. Το βλέμμα τους "μιλά", καθώς κοιτάζουν τον ενήλικα περιμένοντας την επίκριση ή την επιδοκιμασία του, το πόσο κοντά ή μακριά κάθεται το νήπιο στον ενήλικα "λέει κάτι" και το ίδιο συμβαίνει με την στάση, τις εκφράσεις του προσώπου και τις χειρονομίες του.
- **Αλληλεπίδραση.** Ο τρόπος που προσεγγίζει τον ενήλικα αποτελεί μια μορφή εκδήλωσης κάποιων προσδοκιών και στάσεων. Μπορούμε να καταλάβουμε αν ένα παιδί είναι φορτισμένο, καχύποπτο. Αισθάνεται αυτοπεποίθηση, είναι εξαρτημένο κτλ.
- **Δραστηριότητα-Έργο.** Το πως το παιδί αντιμετωπίζει το παιχνίδι που βρίσκεται μπροστά του ή την ζωγραφιά του, προσφέρει ενδείξεις, για το πως αντιμετωπίζει νέες καταστάσεις, Μπορεί να πλησιάζουν τα παραμύθια με δισταγμό, με προθυμία, καχυποψία ή δειλία. Ή μπορεί να θέλουν να αισθανθούν τα υλικά της ζωγραφικής πιάνοντας τα, μυρίζοντάς τα, ή κοιτάζοντας τα πολλές φορές επίμονα. Το ίδιο μπορεί να ισχύει και για τα παιχνίδια που το παιδί μπορεί να συναντά

για πρώτη φορά σε τόση ποικιλία. Συχνά, ζητούν πληροφορίες, για το ποιος αγόρασε, π.χ. την Κοκκινোসκουφίτσα, το αγαπημένο τους δηλαδή παραμύθι, ή από που αγοράστηκε το παιχνίδι που παίζουν και στο σπίτι τους.

Οι επιθετικές παρορμήσεις μπορεί να κορυφωθούν με το σκίσιμο της ζωγραφιάς, ή του παραμυθιού, το μουτζούρωμα ή και το σπάσιμο ενός παιχνιδιού.

- **Η Διαδικασία.** Καθώς το νήπιο εργάζεται, μπορούμε να παρατηρήσουμε τον τρόπο με τον οποίο, απορροφά, η αγαπημένη δραστηριότητα του παιχνιδιού ή του σχεδίου, ή του παραμυθιού το νήπιο, τον τρόπο με τον οποίο μεταβάλλεται η δημιουργική δραστηριότητά του, καθώς περνά η ώρα και τους ατομικούς ρυθμούς του νηπίου. Εκείνο που χαλαρώνει τα παιδιά και τα κάνει να ανοίγονται περισσότερο, είναι το ανεκτικό και υποστηρικτικό περιβάλλον, μέσα στο οποίο το νήπιο δρα ελεύθερα.
- **Τελικά Προϊόντα: Μορφή και Περιεχόμενο.** Στο σχέδιο, μπορεί το νήπιο, να ζωγραφίζει με ένα υλικό χωρίς να δημιουργήσει τελικά κάτι.
- **Βαθμός Συγκάλυψης.** Όταν εξετάζουμε την φύση και τον βαθμό παραμόρφωσης ή συγκάλυψης των πραγμάτων, πρέπει να ελέγχουμε κατά πόσο το παιχνίδι του παιδιού ή τα σχέδιά του, είναι αφηρημένα ή παριστάνουν κάτι. Μπορούμε να θεωρήσουμε ότι το παιδί που λέει "εγώ" μέσω μιας σαφούς αναπαράστασης του εαυτού του, ή και μέσω μιας σαφούς αναπαράστασης ενός παιδιού της ίδιας

ηλικίας και φύλου, χρησιμοποιεί, λιγότερο την συγκάλυψη, από εκείνο του οποίου τα παιχνίδια ή τα έργα του στην ζωγραφική, μοιάζουν με ζώα είναι άψυχα, ή αναφέρονται σε αφηρημένα αντικείμενα και πρόσωπα.

- **Στάση απέναντι στην δραστηριότητα.** Το πως αισθάνθηκε το νήπιο με το άκουσμα, την επεξεργασία και την ανάλυση ενός παραμυθιού είναι καλό να λαμβάνεται υπόψη από τον ενήλικα, γιατί δείχνει την δυνατότητα του νηπίου για ενδοσκόπηση και το πως βλέπει τον εαυτό του. Το ίδιο ισχύει για το παιχνίδι και την ζωγραφική, (JYDITH, ARON RUBIN, 1997, σελ. 90-103).

Είναι καλό να ειπωθεί, ότι ο κοινωνικός λειτουργός, μπορεί, παρατηρώντας πάντα διακριτικά το παιδί, να σχηματίσει μια εικόνα για την διαπροσωπική συμπεριφορά του παιδιού, έχοντας υπόψη του όλα αυτά που αναφέρθηκαν παραπάνω και έχοντας πάντα υπόψη του, ότι, για τα οποιαδήποτε τελικά συμπεράσματα που θα προκύψουν από την ανάληψη κάποιας περίπτωσης, αυτό που έχει σημασία, είναι, να εκτιμούμε συνολικά κάποια γεγονότα, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις παραμέτρους - πλευρές που θα μας βοηθήσουν σε μια εκτίμηση κάποιου προβλήματος.

Κλείνοντας αυτήν την ενότητα, θα πρέπει να λεχθεί, ότι ο κοινωνικός λειτουργός προκειμένου να κατανοήσει σωστά το παιδί που έρχεται σ' αυτόν για βοήθεια, πρέπει να προσέξει και να λάβει υπόψη του, τα λεγόμενα του παιδιού, την μη λεκτική του συμπεριφορά, την στάση του παιδιού απέναντί του και απέναντι στον εαυτό του, τα συναισθήματά του και το πως το παιδί

βλέπει την δημιουργική διαδικασία της απασχόλησης του με κάποια δραστηριότητα.

5.3 Η στάση του κοινωνικού λειτουργού στην εργασία του με τα νήπια

«Όταν εργαζόμαστε με ένα παιδί, πρώτα πρέπει να ανακαλύπτουμε ποιο είναι, που βρίσκεται, που φαίνεται ότι θέλει να πάει, κι ύστερα να προσπαθούμε να καταλάβουμε τι βρίσκει στο δρόμο του και πώς θα το βοηθήσουμε», (JUDITH, A.RUBIN, 1997, σελ. 409).

Η Μ.ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ, 1986, σελ. 8, βασισμένη στην ANXILINE, αναφέρει ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται με μικρά παιδιά, θα μπορούσαν να βοηθηθούν από τις παρακάτω οχτώ αρχές:

- «1. Ο θεραπευτής πρέπει να αναπτύξει μια ζεστή, φιλική σχέση με το παιδί, στην οποία η στενή επικοινωνία δημιουργείται όσο το δυνατόν συντομότερα».*
- «2. Ο κοινωνικός λειτουργός δέχεται το παιδί όπως είναι».*
- «3. Ο θεραπευτής αποδεικνύει ένα αίσθημα ανεκτικότητας στην σχέση, έτσι ώστε το παιδί να αισθάνεται ελεύθερο να εκφράσει τα συναισθήματά του».*
- «4. Ο θεραπευτής να είναι "σβέλτος" στο να αναγνωρίζει τα συναισθήματα που εκφράζει το παιδί και να τα εκφράζει αυτά στο παιδί κατά τρόπο που να κερδίζει διορατικότητα στην συμπεριφορά του».*

- «5. Η υπευθυνότητα να έχει το παιδί επιλογές και να αρχίζει την αλλαγή, ανήκουν στο παιδί».
- «6. Ο κοινωνικός λειτουργός δεν προσπαθεί να κατευθύνει τις δραστηριότητες του παιδιού ή την συζήτηση κατά κανένα τρόπο. Το παιδί οδηγεί τον τρόπο. Ο κοινωνικός λειτουργός ακολουθεί».
- «7. Ο κοινωνικός λειτουργός δεν προσπαθεί να επιταχύνει την θεραπεία. Είναι μια σταδιακή διαδικασία και αναγνωρίζεται έτσι από αυτόν».
- «8. Ο κοινωνικός λειτουργός αποδεικνύει μόνο αυτούς τους περιορισμούς, που είναι απαραίτητοι για να εγκυροποιήσουν την θεραπεία στον κόσμο της πραγματικότητας και να κρατήσουν το παιδί ενήμερο της υπευθυνότητάς του στην σχέση».

Εδώ να πούμε ότι, ο κοινωνικός λειτουργός ενδιαφέρεται για τις οικογενειακές συνθήκες κάτω από τις οποίες ένα τετράχρονο παιδάκι μεγαλώνει, πώς είναι αυτές, ποια είναι η φύση των σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας, τα τωρινά προβλήματα, τις παρελθούσες εντάσεις και πώς αντιμετωπίστηκαν, τις πηγές βοήθειας έχει χρησιμοποιήσει η οικογένεια κτλ. Από την πρώτη επαφή ως την μέρα του αποχαιρετισμού, ο κοινωνικός λειτουργός εξερευνά με προσοχή εκείνο που το παιδί, θέλει σαν λύση.

Κατά την JUDITH A. RUBIN, 1997, σελ. 17,18, το να βοηθήσουμε ένα παιδί να αναπτυχθεί, σημαίνει ότι του προσφέρουμε, του δείχνουμε, το περιμένουμε, του μιλάμε, το ακούμε προσεκτικά, το παρατηρούμε ή το επαινούμε. Η βοήθεια έχει πολλές διαφορετικές σημασίες, αλλά πάντα ο

κοινωνικός λειτουργός πρέπει να είναι συντονισμένος με το άλλο πρόσωπο, να δείχνει το σεβασμό του για το δικαίωμα του νηπίου να έχει το δικό του χώρο, να χρησιμοποιήσει ό,τι θέλει όπως το θέλει και με όποια ταχύτητα θέλει.

Σύμφωνα με την JUDITH A.RUBIN, 1997, σελ. 32, η επικοινωνία ανάμεσα στον ενήλικα θεραπευτή και το παιδί προωθείται από την εμπιστοσύνη που αυτός θα εκπέμψει στο νήπιο, την ενσυναίσθητη στάση του και τις προσδοκίες που έχει σχετικά με το παιδί. Αν επιθυμεί να προωθήσει την ατομική ανεξάρτητη ανάπτυξη του νηπίου, πρέπει να μάθει να το εμπιστεύεται ως άνθρωπο, ο οποίος έχει την εγγενή φυσιολογική τάση προς την ανάπτυξη και την ολοκλήρωση. Είναι σημαντικό να πιστεύουμε, ότι κάθε παιδί μπορεί να πάρει τις σωστές αποφάσεις, αν βρεθεί στις καλύτερες γι' αυτό συνθήκες.

Πρέπει να λεχθεί εδώ, ότι είναι σημαντικό, να καταλάβει το παιδί, όσο αυτό είναι εφικτό, ότι ο κοινωνικός λειτουργός θα φροντίσει για το παιδί και θα προσπαθήσει πολύ για ό,τι το συμφέρει περισσότερο κι αυτό μπορεί να γίνει δυνατόν μόνο μέσα από μια σχέση εμπιστοσύνης που θα αναπτύξει μαζί του και η οποία χρειάζεται χρόνο.

Το παιδί που έρχεται στον κοινωνικό λειτουργό, έχει κάποιο πρόβλημα δικό του ή οικογενειακό. Έτσι έχει άγχος και αγωνία. Ο ενήλικας δεν θα κερδίσει τίποτα, αν τα επιδεινώσει με την δική του ασταθή συμπεριφορά. Τι εντύπωση θα δώσει στο παιδί, όταν δεν είναι συνεπής στα ραντεβού του με το παιδί; Ή όταν είναι ψυχρός και απόμακρος, πώς είναι δυνατόν να

περιμένει να επικοινωνήσει με το παιδί; Πώς είναι δυνατόν να πλησιάσει το νήπιο των 3-6 χρονών, όταν μιλά εξειδικευμένα και επιστημονικά;

Εκείνο που μετρά, είναι, να συναντά ο κοινωνικός λειτουργός το παιδί σε συγκεκριμένο πάντα χώρο και χρόνο, να έχει διαθέσιμα τα παιχνίδια, τα παραμύθια και τα υλικά της ζωγραφικής στην ίδια πάντα θέση και να εκτελεί τις απαραίτητες συναλλαγές (το καλημέρισμα, την τακτοποίηση του χώρου, τον αποχαιρετισμό), με μίαν ευαισθησία που αρμόζει στην νηπιακή ηλικία. Είναι καλό να μιλάμε στην γλώσσα του νηπίου, όσο το δυνατόν δηλαδή πιο απλά και κατανοητά, χωρίς πολλές επιστημονικές ορολογίες και δυσνόητες λέξεις, για να γινόμαστε κατανοητοί από το νήπιο. Στην επικοινωνία με τα παιδιά, πρέπει να αποφεύγονται άσκοπες αδιακρίσιες. Δηλαδή, πρέπει να βεβαιώνεται ο ενήλικας, ότι δεν θα υπάρχουν επεμβάσεις στο χώρο που γίνεται η συνάντηση και στον λιγοστό χρόνο που έχει στη διάθεσή του με το νήπιο. (JUDITH A.RUBIN, 1997, σελ. 112).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Σκοπός αυτής της μελέτης, ήταν να παρουσιάσει πως το παιχνίδι, το σχέδιο και το παραμύθι, μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τον κοινωνικό λειτουργό στην εργασία του με τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας.

Από την μελέτη και την επεξεργασία του θέματος σχετικά με τις ανάγκες του νηπίου καταλήγουμε στο ότι εξίσου σημαντικές εκτός από τις φυσιολογικές-βιολογικές ανάγκες είναι και η ικανοποίηση των ψυχολογικών αναγκών ενός παιδιού, μιας και ο άνθρωπος δεν είναι μόνο βιολογικό ον, αλλά και ψυχοπνευματική οντότητα. Η προσφορά αγάπης, κατανόησης και πνευματικής ικανοποίησης στην νηπιακή ηλικία βοηθά στην ολοκλήρωση και στην ανάπτυξη, ενός υγιούς σωματικά και ψυχικά παιδιού.

Σχετικά με την μελέτη της βιβλιογραφίας για την γενική θεώρηση της νηπιακής ηλικίας και την νοητική ανάπτυξη σ'αυτήν έχουμε να πούμε ότι στην νηπιακή ηλικία, υπάρχει μεγάλη νευρομυϊκή, λεκτική, σωματική ανάπτυξη, πνευματική ωρίμανση πολλών νοητικών λειτουργιών, αλλά παρόλα αυτά η ενήλικη σκέψη θα κατακτηθεί πολύ αργότερα με την είσοδο του παιδιού στην εφηβεία.

Τόσο στο σχέδιο, όσο στο παιχνίδι και το παραμύθι, κάθε αυθόρμητη δημιουργία του παιδιού, αναδύεται από τα βάθη της ψυχής του, είναι μια προβολή του εσωτερικού του κόσμου προς τα έξω, μια εξωτερίκευση που

ευνοεί την αισθησιοκινητική ανάπτυξη, την νοητική, συναισθηματική, κοινωνική ανάπτυξη και την ολοκλήρωση της προσωπικότητάς του. Υπάρχει, μια "μαγική", έμφυτη δύναμη, που έλκει το μικρό παιδί στο σχέδιο, το παιχνίδι και το παραμύθι. Η αισθητική έκφραση του σχεδίου, είναι μια κατάθεση ψυχής για το παιδί που το βοηθά στην πολύπλευρη ανάπτυξη και ολοκλήρωσή του, καθώς και στον εξευγενισμό των συναισθημάτων του.

Η αγάπη του παιδιού για "το ωραίο", "το καλό", βιώνεται μέσω του σχεδίου και το παιδί μαθαίνει να αναζητά ιδανικά και αξίες, τόσο στην φύση γύρω του, όσο και στην ζωή του.

Το συμπέρασμα από την επεξεργασία της βιβλιογραφίας, σχετικά με την σημασία των χρωμάτων είναι, ότι δεν μπορούμε να συνδέσουμε συγκεκριμένα χρώματα με συγκεκριμένες διαθέσεις και συναισθήματα, γιατί έτσι οδηγούμαστε σε υπεραπλουστεύσεις που για άλλους ανθρώπους μπορεί να ισχύουν, σε κάποια δεδομένη στιγμή και για άλλους, όχι.

Το συμπέρασμα από την επεξεργασία της βιβλιογραφίας, για την διαγνωστική και θεραπευτική αξία του σχεδίου είναι, ότι το σχέδιο βοηθά στην εκδίπλωση των συναισθημάτων, σκέψεων, επιθυμιών και φόβων του άτομου και έτσι μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν διαγνωστικό μέσο. Παρατηρώντας κανείς, τον τρόπο, με τον οποίο το παιδί προσεγγίζει το σχέδιό του, το πως ζωγραφίζει, τα χρώματα που επιλέγει, την στάση του απέναντι στις μπογιές και το έργο του καθώς και τα λεγόμενά του, μπορεί να σχηματίσει μια εικόνα για το πως αισθάνεται και αν βιώνει ένα πρόβλημα.

Η ψυχική εκφόρτιση των αρνητικών και καταπιεσμένων συναισθημάτων του παιδιού τα οποία εκτονώνονται μέσω της ζωγραφικής επιφέρουν μια ψυχική χαλάρωση και ανακούφιση. Αυτή είναι η θεραπευτική αξία της ζωγραφικής.

Όσον αφορά τώρα το παιχνίδι, όπως αποδείχτηκε μέσα από την παρουσίαση αυτής της μελέτης, αναντίρρητα, συμβάλλει στην βιολογική, συναισθηματική νοητική και κοινωνική ολοκλήρωση του ανθρώπου. Εξάλλου, όλες οι θεωρίες που διατυπώθηκαν κατά καιρούς, για να δώσουν μια απάντηση στο ερώτημα «γιατί παίζουν τα παιδιά», δείχνουν πόσο στενά συνδεδεμένο είναι το παιχνίδι, με τις αναπτυξιακές ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών της προσχολικής ηλικίας. Είναι καλό να τις λαμβάνει κανείς, όλες υπόψη του, γιατί κάθε μια εξεταζόμενη είναι ατελής και μονόπλευρη.

Ο διαγνωστικός ρόλος του παιχνιδιού, έγγειται στο γεγονός ότι μέσω του παιχνιδιού, το παιδί εκφράζει τις σκέψεις του, τα συναισθήματά του, τους φόβους του και παρατηρώντας κανείς το πώς το μικρό παιδί, παίζει, (ελεύθερα δηλαδή, ή βεβιασμένα), τι παιχνίδια επιλέγει, αν αυτά είναι για την ηλικία του, καθώς και την λεκτική του συμπεριφορά, μπορεί να τα θεωρήσει σαν χρήσιμα διαγνωστικά στοιχεία. Μαρτυρούν, όμως και κάτι από το πώς αισθάνεται το παιδί και τις οικογενειακές του συνθήκες.

Η θεραπευτική αξία του παιχνιδιού, βρίσκεται στο γεγονός ότι το νήπιο, ξεθυμαίνει, ξεσπάει όλα τα αρνητικά του συναισθήματα, τις ανεκπλήρωτες επιθυμίες του και τα καταπιεστικά αισθήματά του επάνω στο παιχνίδι του κι

έτσι αυτό που μένει στην ψυχή του μικρού παιδιού, είναι η χαρά, η ανακούφιση και η εμπιστοσύνη στον εαυτό του. Έτσι, το νήπιο ολοκληρώνεται και σαν προσωπικότητα.

Υπήρξε αρκετή βιβλιογραφία, όσον αφορά την προέλευση του παραμυθιού, τις ρίζες του, τα είδη του κτλ. Η μελέτη, όμως αυτή εστιάστηκε, στον τρόπο επίδρασης και στην προσφορά του παραμυθιού στο παιδί της προσχολικής ηλικίας ώστε να φανεί, αν τελικά το παραμύθι, μπορεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες του μικρού παιδιού και έτσι να χρησιμοποιηθεί σαν ένα μέσο επικοινωνίας και ψυχαγωγίας από τον κοινωνικό λειτουργό.

Το συμπέρασμα από την μελέτη σχετικά με το παραμύθι ήταν, ότι καλύπτει το συναισθηματικό και νοητικό κόσμο του παιδιού και ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να το χρησιμοποιήσει προκειμένου να πλησιάσει το νήπιο. Να το γνωρίσει και μέσω του παραμυθιού, να το βοηθήσει. Το παραμύθι επιτρέπει στο νήπιο, να αισθανθεί αυτοπεποίθηση χαρά, χαλάρωση και εμπιστοσύνη για το μέλλον που το περιμένει.

Η μελέτη αυτή, αναφέρθηκε εκτενώς στον ρόλο του κοινωνικού λειτουργού τόσο στο παιχνίδι όσο στο παραμύθι και στο σχέδιο. Όπως φάνηκε από την αναζήτηση της βιβλιογραφίας και την παρουσίασή της, σχετικά με τον ρόλο του κοινωνικού λειτουργού ήταν πολλά αυτά που αναφέρθηκαν.

Σύντομα και απλά, συνοψίζοντας όλα όσα αναφέρθηκαν, θα λέγαμε ότι ο κοινωνικός λειτουργός είναι αυτός που παρατηρεί, προσφέρει, ενθαρρύνει ,

περιμένει, ακούει, υποστηρίζει, σιωπά, σέβεται και βοηθά το νήπιο κάθε φορά αυτό του δείχνει ότι τον χρειάζεται.

Ο κοινωνικός λειτουργός λοιπόν, θα χρησιμοποιήσει το παιχνίδι, το σχέδιο και το παραμύθι για να πλησιάσει το παιδί, να το γνωρίσει, να δημιουργήσει μια ατμόσφαιρα φιλική, να διαγνώσει προβλήματα προσωπικότητας, συμπεριφοράς ή και να τα χρησιμοποιήσει σε θεραπευτικό επίπεδο.

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά την χρήση του σχεδίου, ο κοινωνικός λειτουργός όταν εργάζεται με νήπια ηλικίας τριών έως έξι ετών, είναι αναγκαίο να γνωρίζει ποια είναι η ψυχολογία ενός παιδιού σ' αυτήν την ηλικία, ποια είναι τα ενδιαφέροντά του, τι θέματα αρέσει στο νήπιο να ζωγραφίσει, ποια είναι τα στάδια που διανύει η ζωγραφική στην νηπιακή ηλικία και πως καλύπτονται οι ανάγκες ενός παιδιού της νηπιακής ηλικίας, ώστε να έχει ρεαλιστικές προσδοκίες από τα νήπια και να μην περιμένει περισσότερα από όσα μπορούν να προσφέρουν. Εξάλλου, κάθε είδους ενέργεια που ενέχει πίεση για κάθε είδους απόδοση, αναστέλλει παντός είδους ανάπτυξη και εξέλιξη. Το σχέδιο θα χρησιμοποιηθεί από τον κοινωνικό λειτουργό για να γνωρίσει το παιδί, να επικοινωνήσει μαζί του, να το βοηθήσει στην ανάπτυξή του και επίσης να το χρησιμοποιήσει σε διαγνωστικό και θεραπευτικό πλαίσιο.

Ο κοινωνικός λειτουργός θα χρησιμοποιήσει το παιχνίδι για να γνωρίσει το παιδί, να δημιουργήσει μια ευνοϊκή ατμόσφαιρα, να ψυχαγωγηθεί, αλλά

μπορεί να χρησιμοποιήσει το παιχνίδι, τόσο σε διαγνωστικό, όσο και σε θεραπευτικό επίπεδο.

Η χρήση του παραμυθιού από τον κοινωνικό λειτουργό, είναι απαραίτητη στην εργασία του με τα μικρά παιδιά, γιατί, το παραμύθι θα χρησιμοποιηθεί από τον κοινωνικό λειτουργό, τόσο σαν μέσο ψυχαγωγίας, όσο και σαν μέσο διαγνωστικό και θεραπευτικό.

Η μελέτη καλύπτει ένα μεγάλο μέρος, στην αναφορά σχετικά με το τι πρέπει να προσέξει ο κοινωνικός λειτουργός, στην επικοινωνία του με μικρά παιδιά. Υπάρχουν κάποιες βασικές παράμετροι, που είναι υψίστης σημασίας στην εργασία με τα παιδιά - πελάτες και οι οποίες θα πρέπει να αποτελούν σημεία - στόχους στην εργασία του κοινωνικού λειτουργού.

Τόσο στο σχέδιο όσο και στο παραμύθι και το παιχνίδι, ο κοινωνικός λειτουργός, θα πρέπει να δώσει προσοχή και έμφαση στις εξής παραμέτρους: στα λεγόμενα του παιδιού, την μη λεκτική του συμπεριφορά, στο πώς αλληλεπιδρά με τον κοινωνικό λειτουργό, το πως προσεγγίζει την δραστηριότητα - έργο του, την όλη διαδικασία, την στάση του απέναντι στην δραστηριότητά του, τον κοινωνικό λειτουργό, τον εαυτό του, καθώς επίσης το πόσο εμφανές είναι αυτό που θέλει να δείξει ή όχι το νήπιο και τα τελικά προϊόντα, δηλαδή την μορφή και το περιεχόμενο που έχει το παιχνίδι του, το παραμύθι του, η ζωγραφιά του.

Ακολουθεί παρακάτω, η παρουσίαση των παραγόντων που είναι απαραίτητοι για την εξασφάλιση μιας επιτυχημένης και αποτελεσματικής επικοινωνίας. Το συμπέρασμα από την μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας,

είναι, ότι η επάρκεια, η καθαριότητα και η τάξη στα λογής-λογής παιχνίδια, παραμύθια και υλικά ζωγραφικής, στον χώρο καθώς και η συχνότητα και διάρκεια των συναντήσεων, συντελούν αποφασιστικά στην δόμηση μιας θετικής σχέσης ανάμεσα στον κοινωνικό λειτουργό και το παιδί.

Πρέπει να πούμε εδώ, ότι ο κοινωνικός λειτουργός όταν εργάζεται σε πλαίσια, υπηρεσίες με παιδιά που δεν έχουν προβλήματα όπως π.χ. σε παιδικούς σταθμούς ή νηπιαγωγεία θα χρησιμοποιήσει διάφορα μέσα που είναι συνυφασμένα με την μειωμένη ικανότητα του μικρού παιδιού στην χρήση του λόγου και της ηλικιακής του, ανάγκες και προκύπτουν από την ανεπαρκή ανάπτυξη στον νοητικό, πνευματικό, λεκτικό, σωματικό και κοινωνικό τομέα. Έτσι, λοιπόν, το σχέδιο το παιχνίδι και το παραμύθι θα βοηθήσουν το μικρό παιδί στον παιδικό σταθμό να γνωρίσει τον εαυτό του, να δει τις δυνατότητες του, να δει τον εαυτό του σε σχέση με τους συνομιλήκους του να πετύχει μια ολόπλευρη ανάπτυξη σε όλους τους τομείς της ζωής του και να ολοκληρωθεί σαν προσωπικότητα κι όλα αυτά με την διαρκή συμπαράσταση του κοινωνικού λειτουργού.

Όταν ο κοινωνικός λειτουργός εργάζεται σε υπηρεσίες προληπτικού ή θεραπευτικού χαρακτήρα για μικρά παιδιά π.χ. σε παιδικά νοσοκομεία, σε ιδρύματα χρονίως πασχόντων παιδιών, κτλ., όπου έχει να κάνει με παιδιά που έχουν διάφορα προβλήματα όπως π.χ. ψυχικές ασθένειες, κακοποίηση σωματική ή σεξουαλική, παιδιά που πάσχουν από ανίατες σωματικές αρρώστιες κτλ., θα χρησιμοποιήσει το σχέδιο το παιχνίδι και το παραμύθι για ψυχαγωγικούς σκοπούς, αλλά και για θεραπευτικούς σκοπούς όπως η

ανακούφιση που προέρχεται από την κένωση των συναισθημάτων της απογοήτευσης και του θυμού.

Πιο συγκεκριμένα, σε πρακτικό επίπεδο, το παιχνίδι επιτρέπει στο μικρό παιδί, που το εγκατέλειψαν οι γονείς του και πρέπει να τοποθετηθεί σε μια ανάδοχη οικογένεια να εκτονωθεί, να ξεσπάσει τα αρνητικά συναισθήματα του θυμού, της πίκρας και της απογοήτευσης του, π.χ. πάνω στην κούκλα που την πνίγει.

Το ίδιο ισχύει, και στο σχέδιο όπου το παιδί, εξωτερικεύει την πίκρα που νιώθει για τον γονιό που το κακοποιεί, με το μουντζούρωμα της πατρικής φιγούρας στο σχέδιό του ή την παράλειψή της. Ή και στο παραμύθι όπου το παιδί λυτρώνεται από τα αισιόδοξα νοήματα που εκπέμπονται από αυτό και τα οποία έρχονται σε αντίθεση με το χάος που επικρατεί στην ψυχή του και στο οποίο τα παραμύθια βάζουν ένα τέλος.

Τελειώνοντας αυτήν την μελέτη θα λέγαμε ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί που πρόκειται να εργαστούν σε υπηρεσίες προληπτικού ή θεραπευτικού χαρακτήρα για μικρά παιδιά, έχουν την δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν το σχέδιο, το παιχνίδι και το παραμύθι ποικιλοτρόπως.

Εναπόκειται στην κατάρτιση του κοινωνικού λειτουργού, στην πείρα του και στην αγάπη του για τα παιδιά, το πως θα αξιοποιήσει αποτελεσματικά το σχέδιο, το παιχνίδι και το παραμύθι στην εργασία του με τα παιδιά ηλικίας 3-6 ετών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γ.Ε.Αραβάνης, *"Θέματα φιλοσοφίας και ψυχοπαιδαγωγικής"*, Αθήνα, 1984.
2. Ε.Γρ. Αυδίκος - Μ.Γ.Μερακλής, *"Από το παραμύθι στα κόμικς"*, εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1996.
3. Ε.Βασιλειάδου, *"Το παιδί της προσχολικής ηλικίας και το παραμύθι"*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 1986.
4. Δ.Γεώργας, *"Κοινωνική Ψυχολογία"*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, τ.μ. Α, Αθήνα 1995.
5. Δ. Γεώργας, *"Κοινωνική Ψυχολογία"*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, τ.μ. Β, Αθήνα, 1995.
6. Α. Γκούρου, *"Παιδί και Παιχνίδι"*, Εκπαιδευτική Κοινότητα, τ.χ. 36, Αθήνα 1996.
7. Ο.Μ.ΓΟΥΝΤΓΟΥΩΡΝΤ, *"Τα πρώτα Χρόνια"*, εκδόσεις Άγκυρα, Αθήνα, 1966.
8. Α. Δανασσής - Αφεντάκης, *"Η εξέλιξη της παιδαγωγικής και διδακτικής σκέψης"*, Παιδαγωγικά Συστήματα, Αθήνα, 1993.
9. Π.Δαράκη, *"Το προσχολικό παιδί και οι ανάγκες του"*, εκδόσεις Δωδώνη, Γιάννενα, 1995.
10. Σ.Ν.Δερβίσης, *"Ψυχολογία και οδηγητική της προσωπικότητας του αναπτυσσόμενου ανθρώπου"*, Θεσ/νίκη, 1984.
11. Κακρίδης - Ντάτση, *"Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας, το παραμύθι και οι παραμυθάδες"*, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1988.

12. Καραφύλλης, "Παιδαγωγικά", Αλεξανδρούπολη, 1992.
13. Γ.Ε. Κρασανάκης, "Ψυχολογία του παιδιού", εκδόσεις Σμυρنيωτάκη, Αθήνα, 1987.
14. Α.Κατσικοπούλου-Ε.Κοκκινάκη-Χ.Σιφναίου, "Το παιχνίδι ως παράγοντας ολοκλήρωσης του αναπτυσσόμενου άτομου", εκδόσεις Φελέκη, Αθήνα, 1979.
15. Α.Κόφφας, "Δραστηριότητες αισθητικής αγωγής στο νηπιαγωγείο", Αθήνα, 1989.
16. Ε.Κramer, "Child hood-Art Therapy", Notes on Theory and Application, NEW YORK, 1979.
17. Γ.Β.Κυριαζόπουλος, "Παιδικά Διαφέροντα, κίνητρα, για μάθηση", εκδόσεις επιτυχία, Αθήνα, 1987.
18. Κυριαζοπούλου-Βαληνάκη, "Νηπιαγωγική-Μεθοδολογία", τμ Α, εκδόσεις Αφοί Βλάσση, Αθήνα 1977.
19. Κυριαζοπούλου-Βαληνάκη, "Νηπιαγωγική-Μεθοδολογία", τμ Β, εκδόσεις Αφοί Βλάσση, Αθήνα 1977.
20. Φ.Ν. Μερεντέ, "Το παιδικό σχέδιο", εκδόσεις υποδομή, Αθήνα 1981.
21. Κ.Μιχαλοπούλου, "Η επίδραση των παραμυθιών στο παιδί της προσχολικής ηλικίας", Διαδρομές, τχ 46, Αθήνα 1997.
22. Β.Σ. Μουχινάς, "Παιδική Ψυχολογία", εκδόσεις ελληνικά γράμματα, Αθήνα, 1990.

23. Π.Μπάρδη, *"Δημιουργικές απασχολήσεις στο νηπιαγωγείο"*, εκδόσεις Δίπτυχο, Αθήνα, 1976.
24. Μ.Μπέτελχαϊμ, *"Η γοητεία των παραμυθιών"*, εκδόσεις Γλάρος, Αθήνα, 1995.
25. Τ. Dalley, *"Θεραπεία μέσω τέχνης"*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, κέντρο τέχνης, και ψυχοθεραπείας, Αθήνα, 1995.
26. Ι.Παρασκευόπουλος, *"Εξελικτική Ψυχολογία"*, τμ 2, Αθήνα, 1985.
27. J.A.Rubin, *"Θεραπεύοντας παιδιά μέσα από την τέχνη"*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, κέντρο τέχνης και ψυχοθεραπείας, Αθήνα, 1997.
28. Λ.Σ. Σταύρου, *"Εισαγωγή στην ψυχοθεραπεία Νηπίου-Παιδιού-Εφήβου"*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1983.
29. Γ.Μ. Τρούλης, *"Η αισθητική αγωγή του παιδιού στο νηπιαγωγείο και στο δημοτικό σχολείο"*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1991.
30. Μ.Ν.Φιλιππίδου, *"Σημειώσεις από τις παραδόσεις στο μάθημα ΜΕΣΑ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ"*, ΤΕΙ, Αθήνα, 1995.
31. Freiberg (s), *"Τα μαγικά χρόνια: η κατανόηση και ο χειρισμός των προβλημάτων των μικρών παιδιών"*, εκδόσεις Γ.Παρισιανός, Αθήνα, 1971.
32. Γ.Ν.Χαραλαμπόπουλος, *"Θεωρία της Παιδείας - Γενική Παιδαγωγική"*, Αθήνα, 1984.

33. Μ.Ε. Χαραλάμπους, "*Communicating with children and Young people*",
Αδημοσίευτη εργασία - Δίπλωμα στην κοινωνική εργασία, Πανεπιστήμιο
Εδιμβούργου, 1986.
34. Μ. Herbert, "*Ψυχολογικά Προβλήματα παιδικής ηλικίας*" τμ. Β (μετάφραση
Ι. Παρασκευόπουλος), Αθήνα, 1989.
35. Ρ.Ν. Hall, "*Θεραπεία μέσω τέχνης*", (μετάφραση: Γιάννα Σκαρβέλη),
ελληνικά γράμματα, κέντρο τέχνης και ψυχοθεραπείας, Αθήνα, 1989.

